

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İçtihadına İlişkin Rehber

Çocuk Hakları

Güncelleme tarihi: 31 Ağustos 2024

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Bu rehberin tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için [Çeviriyi çoğaltma veya yeniden yayımlama talebi](https://app.echr.coe.int/Contact/EchrContactForm/English/41) <https://app.echr.coe.int/Contact/EchrContactForm/English/41> adresindeki iletişim formunu doldurmaya davet edilir.

Şu anda hangi içtihat rehberlerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek istiyorsanız, lütfen bk. [Devam eden tercümeler](#).

Bu Rehberin orijinal hâli İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Bu Rehber düzenli olarak güncellenmekte olup, en son 31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece **Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının** sorumluluğu altındadır.

İçtihat Rehberleri, www.echr.coe.int (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides) adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili güncel bilgileri edinmek için, Mahkemenin https://twitter.com/ECHR_CEDH adresindeki Twitter hesabını takip ediniz.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2024

İçindekiler

İçindekiler	3
Okuyucuların Dikkatine	6
Giriş	7
I. Özel hayat	7
A. Ad-Soyad	7
B. Vatandaşlık	8
C. Doğum kaydı	8
D. Kişinin kökenini bilme hakkı	8
E. Taşıyıcı Annelik	9
II. Aile hayatı	11
A. Velayet, erişim ve iletişim hakları	11
B. Çocukların bakım altına alınmaları	14
C. Evlat edinme	17
D. Uluslararası çocuk kaçırma	19
III. Eğitim, din ve ayrımcılık yapmama	21
A. Çocukların eğitim hakkı	21
1. İlgili Maddeler	21
2. Eğitim hakkını güvence altına almak: genel ilkeler ve amaçlar	22
B. Eğitime erişim	22
1. Genel ilkeler	22
2. Ayrımcılık ve eğitime erişim	23
a. Engelli çocuklar	23
b. İdari statü ve uyruk	24
c. Etnik köken	24
C. Eğitimin içeriği ve niteliği	24
1. Kurumsallaşmış eğitim	24
a. Müfredat ve eğitim desteği	24
b. Dini semboller	25
c. Karma	26
d. Törenler ve ayinler	26
e. Cinsel eğitim	26
f. Disiplin	27
g. Güvenli öğretim ortamı: şiddet, zorbalık, taciz	27

2. Kurumsal olmayan eğitim	28
D. Doğum nedeniyle ayrımcılık.....	29
IV. Sağlık, konut ve verilerin korunması	29
A. Sağlık Hizmeti	30
B. Konut.....	32
C. Çocuğa ilişkin verilerin korunması.....	33
1. Ceza hukukunda	33
2. Tıbbi alanda	33
3. Medyada	34
4. Mahkeme yargılamalarında	34
5. Çocuğun imajının korunması.....	34
V. Çocuk ve göç	35
A. Aile birleşimi.....	35
B. Sınır dışı edilme	38
C. Göçmen çocukların gözetim altında tutulması	40
a. Göçmen çocukların tutulma koşulları	40
b. Göçmen çocukların gözetim altında tutulmalarının hukuka uygunluğu	42
c. Göçmen çocukların gözetim altında tutulmaları ve özel hayatları.....	44
d. Yaş değerlendirmesi	44
D. Serbest dolaşım özgürlüğünün kısıtlanması.....	45
E. Çocukların göçmenlik statüsü nedeniyle maruz kaldıkları ayrımcılık.....	46
VI. Çocuğa karşı şiddet	46
A. Cinsel istismar ve cinsel suiistimal	46
B. Aile içi şiddet ve ihmal.....	49
C. Okullar ve diğer kurumlarda şiddet.....	50
D. İnsan kaçakçılığı, kölelik ve zorla çalıştırma	53
VII. Çocuk dostu adalet.....	54
A. Aile konularına ilişkin yargılamalar	55
1. Çocuğun danışılma ve dinlenme hakkı.....	55
2. Yargılamaların uzunluğu, ivedilik ve özen gerekliliği.....	55
B. Ceza yargılamaları	57
1. Giriş	57
2. Suç işlemekle suçlanan, kovuşturulan veya mahkûm edilen çocuklar.....	57
a. Asgari cezai sorumluluk yaşı.....	57
b. Sorgulama, gözaltı, tutukluluk	57

i.	Gözetim sırasında avukat yardımı	57
ii.	Ebeveynin yakalanması ve/veya gözetiminde tutulması sırasında çocuğun bakımı	58
iii.	Tutukluluk	58
c.	Yargılamaya etkin katılma hakkı.....	59
d.	Cezalandırma.....	60
i.	Adli fiziksel ceza.....	60
ii.	Müebbet hapis cezası.....	61
e.	Çocukların tutuklanması.....	61
3.	Ceza yargılamalarına mağdur veya tanık olarak katılan çocuklar	61
a.	Tecavüz veya çocuklara yönelik diğer cinsel istismar türleri	62
b.	İnsan ticareti mağdurları.....	64
C.	Çocukların kurumlara yerleştirilmesine ilişkin yargılamalar	65
	Alıntılanan davaların listesi	66

Okuyucuların Dikkatine

Bu Rehber, hukuk uygulayıcılarına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) tarafından verilen temel ihlal kararları ve diğer kararlar hakkında bilgi sağlamak amacıyla Strazburg Mahkemesi tarafından yayımlanan İçtihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Elinizdeki rehber, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (“Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi”) çocuk haklarıyla ilgili çeşitli hükümlerine ilişkin oluşan içtihadı inceleyerek özetlemektedir. Bu rehber, içerisinde sistematik şekilde atıfta bulunulan maddelere ilişkin içtihat rehberleriyle birlikte ele alınmalıdır.

Alıntılanan içtihat, öncü, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme ile tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmecilerle Taraflar olarak üstlenmiş olduğu taahhütleri yerine getirmesine katkıda bulunmaktadır ([İrlanda/Birleşik Krallık](#), 18 Ocak 1978, § 154, Seri A no. 25 ve daha yakın tarihli [Jerónovičs/Letonya](#) [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Ocak 2016).

Bu nedenle, Sözleşme tarafından kurulan sistemin görevi, kamu politikasına ilişkin meseleleri genel çıkarlar doğrultusunda belirlemek, böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları içtihadını Sözleşme Devletleri topluluğunun tamamına yaymaktır ([Konstantin Markin/Rusya](#) [BD], 30078/06, 2012, § 89, AİHM 2012). Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme’nin rolünün insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi” olduğunu vurgulamıştır ([Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda](#) [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI ve daha yakın tarihli [N.D. ve N.T./İspanya](#) [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

Sözleşme’ye Ek 15 No.lu Protokol, yakın zamanda Sözleşme’nin Başlangıç bölümüne ikincillik ilkesini eklemiştir. Söz konusu ilke, insan haklarının korunması konusunda “Taraflar Devletler ve Mahkemeye ortak bir sorumluluk yüklemektedir” ve ulusal makamlar ve mahkemeler, iç hukuku Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlüklere tam olarak etki edecek şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır ([Grzeđa v. Polonya](#) [BD], § 324).

* Atıfta bulunulan içtihat, Mahkemenin veya Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun iki resmî dilinden (İngilizce ve Fransızca) birinde veya her ikisinde de yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmedikçe, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara yöneliktir. Dava adının sonuna eklenen “(k.k.)” ibaresi Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verilen bir karara işaret ederken, “[BD]” ibaresi ise davanın Büyük Daire tarafından incelendiği anlamına gelmektedir. Bu güncellemenin yayımlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmiştir.

Giriş

1. Sözleşme ve Protokollerinin sadece birkaç hükmü açıkça “çocuk” veya “küçük” kavramlarına değiniyor olsa da, uygulamada Sözleşme’nin neredeyse tüm maddeleri çocuk haklarıyla ilgilidir. Sözleşme kimlerin çocuk sayılacağını tanımlamamaktadır, ancak Mahkeme içtihadında [Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi](#)’nin (“BMÇHS”) 1. maddesinde yer alan “onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” tanımı kabul edilmiş görünmektedir ([Çoşelav/Türkiye](#), 2012, § 36). Nitekim Mahkeme, çocuk haklarıyla ilgili davaları incelerken genellikle BMÇHS’nin yanı sıra [Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme](#) (“Lahey Sözleşmesi”, bk. II. Kısım) gibi diğer özel uluslararası antlaşmaları ve materyalleri de dikkate almaktadır.

2. Çocuklar, ebeveyninden biri veya her ikisiyle ya da kendilerini temsil etmeye istekli veya yetkili üçüncü bir tarafla menfaatlerinin çatıştığı durumlarda Mahkeme önünde kendi kendilerini temsil edebilmekle birlikte, genellikle yetkili makamların çocuklarla ilgili kararları ve muamelelerinin Sözleşme’ye uygun olmadığını düşünen bir ebeveyn tarafından temsil edilerek Mahkemeye başvururlar ([E.M. ve Diğerleri/Norveç](#), 2022, § 64). Bir kişinin başvuru yapma ehliyetine sahip olması için karşılanması gereken üç kriter vardır: (a) çocuk ile Mahkeme önünde çocuğu temsil eden kişi arasında yeterince yakın bir bağ olması, (b) şikâyetle bulunulmaması hâlinde çocuğun haklarının etkili bir şekilde korunmasından yoksun kalma riskinin bulunması ve (c) çocuk ile onu temsil eden kişi arasında herhangi bir menfaat çatışmasının bulunmaması ([N.Ts. ve Diğerleri/Gürcistan](#), 2016, §§ 48-61; [T.A. ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti](#), 2021, § 33).¹

3. Bu Rehber, çocuk haklarıyla ilgili davalar için bir içtihat referans aracı olarak hizmet etmeyi amaçlamakta olup, bu tür davalarda devreye girebilecek veya girmiş olan Sözleşme hükümlerini kapsamaktadır. Rehberde ağırlıklı olarak, Mahkemenin konuyla ilgili kararlarını tekrarlamak veya detaylandırmak yerine, ilgili ilkeleri pekiştiren mümkün olduğunca yakın tarihli kararlar da dâhil olmak üzere, bunlara atıfta bulunmaktadır. Böylelikle, kapsamlı bir genel incelemeden ziyade, çocuk hakları konusundaki Mahkeme içtihadına yönelik bir çıkış noktası olarak tasarlanmıştır.

I. Özel hayat

Sözleşme’nin 8. maddesi

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

4. Çocukların özel hayatıyla ilgili olan ve Sözleşme’nin 8. maddesi ile korunan hususlar, esas olarak onların şahsi kimlikleriyle bağlantılıdır. Mahkeme, çocukların adlarının veya soyadlarının [nüfusa] kaydı, uyruk ve doğum kayıtları, kökenini bilme hakları ve taşıyıcı annelik yoluyla doğan çocuklar için yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin tanınması ile ilgili davalar incelemiştir.

A. Ad-Soyad

5. [Johansson/Finlandiya](#) 2007, davasında Mahkeme, yetkili makamların bir çocuğun adını, bu adın Fin ad koyma uygulamasına uymadığı gerekçesiyle [nüfusa] kaydetmeyi reddetmesi nedeniyle Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. [Cusan ve Fazzo/İtalya](#), 2014, § 67, davasında Mahkeme, evlilik içinde doğan çocuklara otomatik olarak babanın soyadının verilmesi kuralının tek başına Sözleşme’yi ihlal etmediğine karar vermiştir. Ancak, böyle genel bir kuralda herhangi bir istisnaya yer verilmemesi, 8.

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde Çocuğun Temsili](#) başlıklı Ana Tema

maddeyle birlikte ele alındığında 14. maddeyi ihlal edecek şekilde, kadınlara karşı aşırı katı ve ayrımcı olarak değerlendirilmiştir (§§ 67-68). Daha yakın tarihli [Leon Madrid/İspanya](#), 2021, §§ 67-70, davasında, başvuranın kızının nüfusa kayıtlı olduğu - önce babanın soyadı, ardından annenin soyadı şeklindeki - soyadı sıralamasının tersine çevrilmesi talebi reddedilmiş; Mahkeme ise mevcut kuralın bu kadar katı bir şekilde uygulanmasının kadınlara karşı ayrımcı olduğuna karar vermiştir.

B. Vatandaşlık

6. Her ne kadar vatandaşlık kazanma hakkı Sözleşme tarafından güvence altına alınmamış olsa da (bk. örneğin, taşıyıcı annelik yoluyla doğan çocuklara ilişkin olarak [S.-H./Polonya](#) (k.k.), 2021, § 65) Mahkeme, vatandaşlık talebinin keyfi bir şekilde reddedilmesinin, belirli koşullarda, bireyin özel hayatı üzerindeki etkisi nedeniyle 8. madde kapsamında bir sorun gündeme getirebileceğini tespit etmiştir ([Karassev/Finlandiya](#) (k.k.), 1999, § 1.b; [Slivenko ve Diğerleri/Letonya](#) (k.k.) [GC], 2002, § 77; [Genovese/Malta](#), 2011, § 30; [Hashemi ve Diğerleri/Azerbaycan](#), 2022, 2022, § 45).

7. [Genovese/Malta](#), 2011, §§ 45-50, davası, Maltalı bir baba ve İngiliz bir annenin çocuğunun evlilik dışı doğmuş olması nedeniyle vatandaşlık almaya uygun olmamasına neden olan yasal hükümlere dayanılarak Malta vatandaşlığının verilmemesiyle ilgilidir. Mahkeme, evlilik dışı doğan bir kişi olarak çocuğa yapılan muameledeki farklılığın ayrımcı olduğu kanaatine vararak, 8. madde ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. [Hashemi ve Diğerleri/Azerbaycan](#), 2022, §§ 53-56 davasında yetkili makamlar, Afgan ve Pakistanlı mültecilerin hepsi Azerbaycan'da doğan ve Azerbaycan uyruklu olduklarını teyit eden doğum belgelerine sahip olan çocuklarının nüfus cüzdanı/kimlik kartı vermeyi reddetmiştir. Mahkeme, olay tarihinde Azerbaycan'da doğan tüm çocukların Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış oldukları göz önünde bulundurulduğunda, yetkili makamların kararının, bu çocukların uyruğunu tanımayı reddetmeye benzer nitelikte olduğunu ve bunun hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir (§§ 55-58).

C. Doğum kaydı

8. Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki özel hayata saygı hakkının, ilke olarak, bir bireyin doğumunu [nüfusa] kaydettirme ve bunun sonucunda, ilgili olduğu durumlarda, kimlik belgelerine erişim hakkını içerdiğini kabul etmiştir ([G.T.B./İspanya](#), § 118, 2023). [G.T.B./İspanya](#), 2023, davasında, yurt dışında doğmuş İspanyol uyruklu kırılgan bir küçüğün, annesi tarafından sağlanmamış olan [nüfustaki] doğum kaydının yapılması ve dolayısıyla kimlik belgelerini elde etmesine yardımcı olmak için gerekli özenin gösterilmemesinin, Devletin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin ihlalini teşkil ettiğine karar verilmiştir.

D. Kişinin kökenini bilme hakkı

9. Mahkeme, kişinin kökenini ve ebeveyninin kim olduğunu öğrenme hakkını, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında korunan kimliğin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir ([Gaskin/Birleşik Krallık](#), 1989, § 37; [Odièvre/Fransa](#) [BD], 2003, § 29; [Çapın/Türkiye](#), 2019, §§ 33-34; [Boljević/Sırbistan](#), 2020, § 28, [Mitrevska/Kuzey Makedonya](#), 2024, §§ 38-41).²

10. [Odièvre/Fransa](#) [BD], 2003, davasında, evlat edinilen başvuran, biyolojik annesinin ve biyolojik ailesinin kimliklerini tespit etmek amacıyla bilgilere erişme talebinde bulunmuş ancak talebi, annelerin kimliklerinin gizli kalmasına izin veren özel bir usul kapsamında reddedilmiştir. Mahkeme, Devletin çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurduğu gerekçesiyle 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 44-49). Daha yakın bir tarihte görülen [Gauvin-Fournis ve Silliau/Fransa](#), 2023, davasında da, üçüncü taraf bir donörün dâhil olduğu tıbbi destekli üreme yoluyla doğan kişilerin gamet bağışlarında kimliğin gizli tutulmasını garanti eden kural kapsamında bu donör hakkındaki bilgilere erişmelerine izin verilmemesinin, Devletin başvuruların özel hayatına etkili bir şekilde saygı gösterilmesini sağlama yönündeki pozitif yükümlülüğünü ihlal etmediğine karar verilmiştir. Ancak, iç hukukun söz konusu çatışan haklar ve menfaatler arasında herhangi bir denge kurma çabasında bulunmadığı durumlarda, doğumda terk edilen bir çocuğun kökenine ilişkin kimlik belirtici nitelikte olmayan bilgilere erişim sağlayamaması veya annenin kimliğinin açıklanmaması 8.

² Daha fazla içtihat örneği için bk. [Sözleşme'nin 8. Maddesine İlişkin Rehber](#), II.D.2.

maddenin ihlalini teşkil etmiştir ([Godelli/İtalya](#), 2012, §§ 57-58). Benzer şekilde, başvuranın kalıtsal bir hastalığa sahip olup olmadığını belirlemek amacıyla ebeveynlerinin tıbbi geçmişine ilişkin kimlik belirtici nitelikte olmayan bilgi talebinde bulunduğu [Mitrevska/Kuzey Makedonya](#), 2024, davasında Mahkeme, iç hukukta evlat edinmeye ilişkin bilgilerin gizli olması kuralına tıbbi gerekçelerle bir istisna tanınmasının öngörülmediğini kaydetmiş (§ 54) ve söz konusu çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurulamaması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§ 58).

11. Babalık tespiti ile ilgili olarak Mahkeme, Devletlerin baba olduğu iddia edilen kişilere DNA testi yapmak zorunda olmadığına, ancak hukuk sisteminin, bağımsız bir makamın, babalık iddiasına ilişkin hızlı bir şekilde tespitte bulunmasına olanak veren alternatif araçlar sağlaması gerektiğine karar vermiştir. Örneğin, [Mikulić/Hırvatistan](#), 2002, §§ 52-55 ve 64, davasında, evlilik dışı bir ilişki sonucunda doğan başvuran, Hırvat hukuk sisteminin, babalık hususunun tespitinde etkisiz olduğu ve kendisini bireysel kimliği konusunda belirsiz bir durumda bıraktığı hususunda şikâyetinde bulunmuştur. Mahkeme, ulusal mahkemelerin etkisizliğinin başvuranı bireysel kimliği konusunda uzun süreli bir belirsizlik içinde bıraktığına ve bu nedenle Hırvat makamlarının Sözleşme uyarınca hakkı olan özel hayatına “saygıyı” güvence altına almadığına karar vermiştir (bk. aynı yerde, § 66). Başka bir davada Mahkeme, ulusal mahkemelerin, başvuranın mahkemece yapılmasına karar verilen genetik testi yaptırmadığını dikkate alması ve çocuğun özel hayatına saygı hakkını başvuranınkinden önde tutarak başvuranın çocuğun babası olduğunu kabul etmesinden dolayı takdir yetkisini aşmadığını tespit etmiştir ([Canonne/Fransa](#) (k.k.), 2015, § 34 ve DNA testleri için bk. § 30).

12. Ayrıca Mahkeme, engelli çocuklar gibi özellikle kırılgan çocukların nesepleri hakkında bilgiye erişmelerine imkân veren usullerin bulunması gerektiğini belirtmiştir ([A.M.M./Romanya](#), 2012, §§ 58-65). Hem çocuğun hem de annesinin engelli olduğu ve babalığın tespitine yönelik yargılamalarda hukuki temsil veya vesayetin bulunmadığı [A.M.M./Romanya](#), 2012, davasında Mahkeme, ulusal mahkemelerin, babalık davası kapsamında başvuran çocuğun menfaatlerinin korunması hakkı ile baba olduğu iddia edilen kişinin yargılamalara katılmama veya babalık testi yaptırmayı reddetme hakkı arasında adil bir denge kurmadığına karar vermiştir.

13. Babalık davası açmak için bir süre sınırı getirilmesi, hukuki kesinliği sağlama arzusuyla gerekçelendirilebilir ve bu hâliyle tek başına Sözleşme’ye aykırı değildir ([Phinikaridou/Kıbrıs](#), 2007, § 52; [Çapın/Türkiye](#), 2019, § 57). Bununla birlikte, çocuğun kimliğini bilme hakkı ile baba olduğu iddia edilen kişinin uzun yıllar öncesine dayanan olaylara ilişkin iddialardan korunma menfaati arasında adil bir denge kurulması gerekmektedir ([Çapın/Türkiye](#), 2019, §§ 70-77).

14. Mahkeme, biyolojik babanın babalığının, ilgili çocukların üstün yararına olduğu gerekçesiyle tanınmamasına ilişkin bir davada 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir ([R.L. ve Diğerleri/Danimarka](#), 2017, §§ 46-51): ulusal mahkemeler, söz konusu çeşitli menfaatleri dikkate almış ve çocukların üstün yararına olduğuna inandığı, özellikle de aile biriminin korunmasına ilişkin menfaatlerine öncelik vermiştir (§§ 47-48). Benzer şekilde, biyolojik babanın - çocuğun rızası olmasa dahi - tanınmış babanın babalığına karşı itirazında başarılı olduğu bir davada Mahkeme, ulusal mahkemelerin çocuğun kökeni hakkındaki gerçeği bilmesindeki menfaatine belirleyici bir ağırlık vermesi nedeniyle, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir ([Mandet/Fransa](#), 2016, §§ 56-60). Aynı doğrultuda, [A ve B/Fransa](#), 2023, davasında Mahkeme, ulusal makamların, taşıyıcı annelik yoluyla doğan başvuran çocuğun - biyolojik babası olmayan - babası olması planlanan kişinin tanınmış olan babalığının iptali talebini kabul etmesinin, 8. maddeyi ihlal etmediğine karar vermiştir. Bu sonuca ulaşırken, ulusal mahkemenin, baba olması planlanan ancak baba olma niyeti bulunmayan kişiyle ilişkisini sürdürmenin çocuğun üstün yararına olmayacağı yönündeki değerlendirmesini kabul etmiştir (§ 53).

E. Taşıyıcı Annelik

15. Özel hayata saygı hakkı, herkesin birer birey olarak kimliklerine dair bilgileri tespit edebilmesini gerektirir. Buna yasal ebeveyn-çocuk ilişkisi de dâhildir ([Mennesson/Fransa](#), 2014, § 96). Dolayısıyla 8. madde, davalı Devletin sınırları dışında taşıyıcı bir anneden doğan, ebeveyni olması planlanan kişilerin - yani yabancı Devletin hukuken ebeveyni olarak kabul ettiği kişilerin - iç hukuk kapsamında ebeveyn olarak kayıtlara geçemediği çocukları korur (ilkelerin bir özeti için bk. örneğin, [D/Fransa](#), 2020, §§ 45-54).

16. Çocuklar ile kendilerinin ebeveyni olması planlanan ancak biyolojik bağlarının olmadığı kişiler arasındaki hısımlık hukukunun tanınmasına ilişkin davalarda takdir payı geniştir. Bu davalar, üzerinde henüz Avrupa genelinde bir fikir birliği oluşmamış olan bazı etik sorunları gündeme getirmektedir. Örneğin, [Paradiso ve Campanelli/İtalya](#) [BD], 2017, davasında, yurt dışında taşıyıcı annelik yoluyla gebe kalınan ve İtalyan evlat edinme kanunlarına aykırı olarak İtalya'ya getirilen - başvuranlarla hiçbir biyolojik bağı olmayan - bir çocuğun ayrılması ve evlat edinilmek üzere sisteme yerleştirilmesi olayında (§ 215) Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında bir ihlal bulmamıştır.

17. Ancak, ilgili bir çocuk-ebeveyn bağı olduğunda takdir payı daralabilmektedir. Bu durum bilhassa kişinin yetişkin olmadığı hâllerde hısımlık bağı açısından geçerlidir. Ayrıca, Devletin takdir payını aşmadığı durumlarda bile vereceği kararlar, çocuğun menfaatleri bakımından uygun bir denge kurulduğundan emin olmak amacıyla iddialar üzerinde dikkatli bir inceleme yapacak olan Mahkemenin denetimi kapsamına girmektedir ([C.E. ve Diğerleri/Fransa](#) 2022, §§ 85-90).

18. Mahkeme, Devletlere taşıyıcı anneliği yasal hâle getirmesi konusunda herhangi bir yükümlülük yüklememektedir. Ayrıca Devletler, taşıyıcı anneden doğan çocuğun kimliğine dair belgeleri vermeden önce ebeveynliğe dair bazı kanıtlar talep edebilir. Ancak, çocuğun özel hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkı, iç hukuk kapsamında yurt dışında taşıyıcı annelik yoluyla dünyaya gelen bir çocuk ile babası olması planlanan kişi arasındaki ilişkinin, bu kişinin biyolojik baba olması durumunda, hukuken tanınmasına olanak sağlamasını gerektirir ([Mennesson/Fransa](#), 2014, §§ 96-102; [Labassee/Fransa](#) 2014, §§ 75-80; [Foulon ve Bouvet/Fransa](#) 2016, §§ 55-58; [C/İtalya](#) 2023, §§ 56-68).

19. Mahkeme, ilk İstisari Görüşünde, üçüncü taraf bir donörün bağışladığı yumurtalar kullanılarak gebeliğin başlatıldığı bir taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında yurt dışında doğan ve annesi olması planlanan kişinin yurt dışında yasal şekilde tesis edilen doğum belgesinde “yasal annesi” olarak belirtildiği bir çocuğun durumunda, annesi olması planlanan kişiyle arasındaki yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin tanınması imkânının iç hukukta sağlanmasının çocuğun özel hayatına saygı hakkının bir gereği olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Bu amaca ulaşmak için kullanılacak araçların seçimi Devletin takdir payı dâhilindedir. Ancak, çocuk ile annesi olması planlanan kişi arasındaki ilişki “pratik bir gerçeklik” hâlini aldıktan sonra, bu ilişkinin iç hukukta tanınması için öngörülen usulün “ivedi ve etkili bir şekilde uygulanabilir” olması gerekmektedir ([Taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında yurt dışında doğan bir çocuk ile annesi olması planlanan kişi arasındaki yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin iç hukukta tanınmasına ilişkin İstisari Görüş](#) [BD], 2019, §§ 51-55). [Mennesson/Fransa](#), 2014, davasında ve yukarıda belirtilen [İstisari Görüş](#)'te geçen ilkeleri uygulayan Mahkeme, genetik anne ve çocuğu arasındaki ilişkinin yasal olarak tanınmasını sağlamak için taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında doğan çocukların evlat edinilmesi gerekliliğinin, annenin özel hayatına saygı hakkını ihlal etmediğini tespit etmiştir ([D/Fransa](#), 2020, §§ 70-72; [C/İtalya](#), 2023, §§ 70-79).

20. [Valdis Fjölvisdóttir ve Diğerleri/İzlanda](#), 2021, kararında Mahkeme, eş cinsel bir çift ile biyolojik olmayıp yurt dışında taşıyıcı anneden doğan bir çocuk arasındaki resmi ebeveynlik bağının tanınması talebinin reddedilmesinin, başvuranların “aile hayatına” saygı hakkı ile Devletin ulusal düzeydeki taşıyıcı annelik yasağının korunmasına ilişkin genel menfaatler arasında adil bir denge kurduğuna karar vermiştir. Mahkeme, başta kalıcı bir koruyucu bakım uygulaması olmak üzere, Devletin bu üç başvuranın bir aile hayatını sürdürmeye devam etmelerini sağlamak için gerekli adımları attığını özellikle vurgulamıştır (§§ 71-75)³.

21. [H./Birleşik Krallık](#), 2022, davasında başvuran, taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında doğan bir çocuktur. Başvuran doğmadan önce, bir yanda babaları olmaları planlanan - içlerinden biri aynı zamanda genetik baba olan - kişiler ile diğer yanda taşıyıcı anne ve eşi arasındaki ilişkiler kopmuştur. Ulusal mahkemelerin bu dört kişinin her birine ebeveynlik sorumluluğu vermesine ve baba olmaları planlanan kişilere velayet vermesine rağmen, kanunlara göre başvuranın doğum belgesinde “baba” olarak taşıyıcı annenin eşinin adı yer almaktadır. Doğum belgesinin ıslahına yönelik bir mekanizma vardır ancak bunun için taşıyıcı anne ve eşinin rızaları gerekmektedir. Başvuran, ulusal mahkemeler önünde bu “rıza” şartına itiraz etmemiştir. Strazburg Mahkemesi önünde ise yalnızca doğumu sırasında biyolojik babasının doğum belgesine doğru bir şekilde kaydedilmediğinden şikâyetçi olmuştur. Bilhassa, çocuğa gebe kalınmasına ve kişinin baba olduğunun

³ bk. [LGBTİ bireylerin Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi](#).

belirlenmesine dair bir rıza gösterildiği durumlarda, bir çocuğun doğumu kaydedilirken biyolojik babasının doğru bir şekilde kayıtlara geçmesine dair “normatif bir varsayım” olması gerektiğini iddia etmiştir. Mahkeme, açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. İctihadında böyle bir varsayımın varlığını destekleyecek herhangi bir dayanak bulamamıştır. Mahkeme, bugüne kadar, ebeveyn olmaları planlanan kişilerin hukuken derhal ve kendiliğinden ebeveyn olarak tanınmaları gerektiğine karar vermemiş olup; bu kapsamda Devlete geniş bir takdir payı verilmesi gerektiği kanaatindedir (§§ 44-58).

22. [C.E. ve Diğerleri/Fransa](#), 2022, davasında Mahkeme, davalı Devletin bir çocuk ile çocuğun biyolojik annesinin eski partneri arasındaki mevcut ebeveyn-çocuk ilişkisinin yasal olarak tanınmasını sağlamadığı iddiasını ele almıştır. Mahkeme, fiilen var olan aile ilişkilerinin yasal olarak tanınmasını sağlamayan ulusal makamların, başvuranların özel hayatına etkili bir şekilde saygı gösterilmesini sağlama yükümlülüğünü ihlal etmediğine karar vermiştir. Mahkemenin verdiği bu kararda, başvuranların hiçbirinin fiili aile hayatlarını devam ettirmede sorun yaşadıklarını bildirmemesi ve Fransa’da başvuranların meşru beklentilerini karşılamada yeterli düzeyde bir yasal tanınma imkânı sağlayan hukuki yolların bulunması önem teşkil etmiştir (§§ 99-116).

II. Aile hayatı

Sözleşme’nin 8. maddesi

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

23. Çocuk haklarına ilişkin oldukça geniş bir içtihat birikimi, Sözleşme’nin 8. maddesi kapsamında korunan aile hayatına saygı hakkı bağlamında geliştirilmiştir.⁴

24. Genel olarak, aile hukuku meselelerinde 8. madde, yerel makamların çocuğun ve ebeveynin menfaatleri arasında adil bir denge kurmasını gerekli kılar ve bu denge kurulurken çocuğun yüksek menfaatine özellikle dikkat edilmesini öngörür. Çocuğun yüksek menfaati, nitelik ve ciddiyetine göre, ebeveynin menfaatlerinin önüne geçebilir (genel ilkelerin kapsamlı bir değerlendirmesi için bk. [Abdi Ibrahim/Norveç](#) [BD], 2021, § 145).

A. Velayet, erişim ve iletişim hakları

25. Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, ebeveyn ve çocuğun birbirlerinin yanında bulunma hakkından karşılıklı olarak faydalanmaları Sözleşme’nin 8. maddesi anlamında aile hayatının temel bir unsurunu oluşturmaktadır (iki ebeveyn arasındaki ilişkinin bozulması durumunda bile) ve iç hukuk kapsamında bu haktan faydalanmayı engelleyen tedbirler Sözleşme’nin 8. maddesiyle korunan hakka müdahale teşkil etmektedir ([Elsholz/Almanya](#) [BD], 2000, § 43; [K. ve T./Finlandiya](#) [BD], 2001, § 151; [Kutzner/Almanya](#), 2002, § 58; [Monory/Romanya ve Macaristan](#), 2005, § 70; [Zorica Jovanović/Sırbistan](#), 2013, § 68).

26. Mahkeme, velayetin veya erişimin reddedilmesinin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını belirlerken, davanın bütünü ışığında, bu tedbiri haklı çıkarmak için ileri sürülen gerekçelerin, Sözleşme’nin 8. maddesinin 2. paragrafının amaçları bakımından ilgili ve yeterli olup olmadığını değerlendirmelidir. Ancak her hâlükârda, neyin çocuğun üstün yararına olduğunun düşünülmesi, bu tür davaların her biri için hayati önem taşır. Ayrıca, ulusal makamların ilgili tüm kişilerle doğrudan iletişim kurma imkânının bulunduğu unutulmamalıdır. Bunlarla birlikte, Mahkemenin görevi, velayet ve erişim meseleleriyle ilgili

⁴ Bu kısım, her ne kadar bu iki kavram birbiriyle bağlantılı olsa da, ebeveynin haklarından ziyade çocuğun haklarına odaklanmaktadır. Bu anlamda, [Sözleşme’nin 8. Maddesine İlişkin Rehber](#)’nin III.A başlığı altında ele alınan bazı hususlarla da örtüşmektedir.

sorumluluklarının yerine getirilmesinde ulusal makamların yerine geçmek değil; tersine, bu makamlarca takdir yetkisi kullanılarak alınan kararları Sözleşme ışığında gözden geçirmektir ([Sommerfeld/Almanya](#) [GC], 2003, § 62).

27. Örneğin, [Petrov ve X/Rusya](#), 2018, davasında, bir babanın [çocuğunun nerede yaşayacağına dair] ikamet kararı başvurusu yeterli bir şekilde incelenmemiş ve çocuğun annesi lehine ikamet kararı verilirken ilgili ve yeterli gerekçe sunulmamıştır (bk. §§ 105-114 ve burada atıf yapılan içtihada ilişkin değerlendirme).

28. Sözleşme'nin 8. maddesi açık usuli gereklilikler içermemesine rağmen, Mahkemenin bu bağlamda sıklıkla tekrar ettiği üzere, karar verme süreci adil ve 8. madde tarafından korunan menfaatlere saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde olmalıdır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ebeveynlerin, menfaatlerinin gerektiği şekilde korunabilmesi ve davalarını tam anlamıyla ortaya koyabilmeleri amacıyla bu sürece yeterli bir şekilde dâhil olmaları gerekmektedir. Ulusal mahkemeler, tüm aile durumunu ve başta olgusal, duygusal, psikolojik, maddi ve tıbbi nitelikte olanlar olmak üzere bir dizi faktörü derinlemesine incelemeli ve her bir kişinin ilgili menfaatlerine yönelik dengeli ve makul bir değerlendirme yapmalıdır ([Petrov ve X/Rusya](#), 2018, § 98; [C/Hrvatistan](#), 2020, § 72). Örneğin, bağımsız bir psikolojik rapor alınması talebinin reddedilmesi ve bölge mahkemesi önünde bir duruşma yapılmaması, başvuranın ebeveyn erişimine ilişkin karar alma sürecine yeterince dâhil edilmediği ve dolayısıyla Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiği sonucunu doğurmuştur ([Elsholz/Almanya](#) [BD], 2000, § 53).

29. Yetkili ulusal makamlara tanınacak takdir payı, meselelerin niteliğine ve söz konusu menfaatlerin önemine göre değişiklik gösterecek ([Petrov ve X/Rusya](#), 2018, §§ 98-102); velayet davalarında oldukça geniş, diğer sınırlamalar (ebeveynle görüşme haklarına getirilen kısıtlamalar gibi) söz konusu olduğunda ise daha dar olacaktır.

30. Mahkeme, velayet ve irtibat ile ilgili karar alma süreçleri bağlamında, Sözleşme'nin 14. maddesi ile bağdaşmayan ayrımcılığı da yasaklamaktadır. [Cînta/Romanya](#), 2020, davasında başvuranın dört yaşındaki kızına ilişkin görüşme hakları boşanma ve velayet yargılamaları esnasında kısıtlanmış ve ulusal mahkemeler verdikleri kararı başvuranın akıl hastalığına dayandırmıştır. Ancak, başvuranın kızının esenliği için bir tehdit oluşturacağına dair mahkemeler önüne getirilmiş herhangi bir delil yoktur ve mahkemeler çocuğun üstün yararını tespit etmemiş veya değerlendirmemiştir (§§ 47-58). Ruh sağlığı temelinde ayrımcılık yapıldığı iddiası karşısında Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 81). Esas olarak dini nedenlerden kaynaklanan bir farklılığa dayalı olarak ebeveyn yetkisinin geri alınmasına ilişkin bir davada Mahkeme, 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir ([Hoffmann/Avusturya](#), § 36. Bu dava, başvuranın iki çocuğunun babasından boşandıktan sonra, Yehova Şahidi olması nedeniyle velayet haklarının kendisinden alınmasıyla ilgilidir). Başvuranın velayet haklarının kısıtlanması ve çocuklarıyla irtibattan yoksun bırakılması kararının, ulusal mahkemeler tarafından gerekli incelemeler yapılmaksızın, cinsiyet kimliği gerekçesiyle verildiği [A.M. ve Diğerleri/Rusya](#), 2021, , Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 74-85).

31. Bir ebeveynin 8. madde kapsamında çocuğun sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyecek tedbirler almasına izin verilemez ([Elsholz/Almanya](#) [BD], 2000, § 50; [T.P. ve K.M./Birleşik Krallık](#) [BD], 2001, § 71; [Ignaccolo-Zenide/Romanya](#), 2000, § 94; [Nuutinen/Finlandiya](#), 2000, § 128). Bu nedenle, 13 yaşındaki kız çocuğunun babasını görmeme konusundaki net isteğini açıkladığı ve yıllar boyunca bu şekilde davrandığı ve babasını görmeye zorlanmasının duygusal ve psikolojik dengesini ciddi şekilde bozacağı bir durumda, babasıyla görüşmesinin reddedilmesine dair kararın çocuğun menfaatine verilmiş olabileceği düşünülebilir ([Sommerfeld/Almanya](#) [BD], 2003, §§ 64-65; [Buscemi/İtalya](#), 1999, § 55).

32. Biyolojik çocuğu olduğunu iddia ettiği çocuk hakkında bilgi verilmesini ve/veya onunla görüşmesine izin verilmesini talep eden varsayılan babaların davalarında Mahkeme, ulusal mahkemelerin, davanın özel koşullarında başvurana bu tür erişim haklarının verilmesinin çocuğun üstün yararına olup olmayacağını incelemeden karar vermiş olmaları hâlinde, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir ([Anayo/Almanya](#), 2010, §§ 71-73; [Schneider/Almanya](#), 2011, §§ 103-105). Öte yandan, böyle bir irtibatın muhtemelen çocuğun yasal ebeveynlerinin evliliğinin sona ermesine neden olacağı ve böylece aile birimini ve ilişkilerini kaybedecek olan çocuğun esenliğini tehlikeye atacağı tespit edildiğinde, ulusal mahkemelerin

görüşme hakkı talebini reddetmesiyle ilgili bir başka davada Mahkeme, altı yaşındaki çocuğun babalık meselesiyle karşı karşıya kalmasının onun üstün yararına olmadığı sonucuna varmış ve bu nedenle 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Frohlich/Almanya*, 2018, §§ 42 ve 62-64).

33. Benzer bir şekilde, ulusal mahkemelerin çocuğun üstün yararını tam olarak göz önünde bulundurduğu ve - söz konusu dönemde - çocuğun biyolojik babasıyla görüşmeye zorlanmamasına dair ilgili ve yeterli gerekçeler ortaya koyduğu *Suur/Estonya*, 2020, davasında Mahkeme, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§ 98). Bununla birlikte Mahkeme, babanın görüşmeye dair düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi talebiyle ileride ulusal mahkemelere tekrar başvurabileceğini ilgili bir unsur olarak değerlendirmiştir. Öte yandan, Mahkeme, çocukların geçmişte agresif davranışlar sergilemiş, madde bağımlısı babalarıyla görüşmeye zorlandıkları, bu görüşmelerin - Çocuk Mahkemesinin verdiği kararın aksine - güvenli bir ortamda ve psikolog eşliğinde yapılmadığı bir davada, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*I.M. ve Diğerleri/İtalya*, 2022, §§ 109- 126). Mahkeme, aynı davada, görüşmeler esnasında saldırgan davranışlarda bulunduğu iddia edilen annenin bu gerekçeyle ebeveynlik sorumluluğunun üç yıl boyunca askıya alınmasından dolayı onun da haklarının ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 127-141).

34. Ebeveynin çocuğuyla olan ilişkisinin konu olduğu davalarda, geçen zamanın konu hakkında fiilen karar verilmesine yol açması riskinin bulunması nedeniyle, olağanüstü özen gösterme görevi söz konusudur (*T.C./İtalya*, 2022, § 58). Bir davanın Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin gerektirdiği şekilde makul bir süre içerisinde görülüp görülmediğinin değerlendirilmesi konusunda belirleyici olan bu görev, 8. maddede zımni olan usuli gerekliliklerin bir kısmını oluşturur (*Ribić/Hırvatistan*, 2015, § 92; *Paparrigopoulos/Yunanistan* <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-218143>, 2022, § 49). *Popadić/Sırbistan*, 2022, §§ 86-101, kararında Mahkeme, yargılama devam ederken başvuranın çocuğuyla düzenli ancak daha sınırlı bir şekilde görüşmeye devam edebilmesine rağmen, çocuğun başvuranın yanında gece kalması ve başvuranın çocuğuyla tatillerde görüşmesi hususlarında karar verilmesi için beklenen dört yıllık sürenin 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir.

35. Mahkeme, velayet davasının uzun sürmesi ve - kızın yaşı ve olgunluğu göz önünde bulundurulduğunda - ulusal mahkemelerin kendisine ebeveyninden hangisinin bakmasını istediğine dair görüşlerini ifade etmesine izin vermemesine ilişkin olarak, boşanmış bir çiftin kızının özel hayat ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir (*M. ve M./Hırvatistan*, 2015, §§ 171-172; bir çocuk psikiyatrinin çocuklar üzerinde bir değerlendirme yapıp bir görüş oluşturamayacağına kanaat getirdiği *Q ve R/Slovenya*, 2022, davasını benzer yönleri bakımından karşılaştırınız). Mahkeme, *C/Hırvatistan*, 2020, kararında, çocuk yetkili adli makamlar tarafından dinlenilme fırsatı elde edemediğinden ve görüşlerini temsil edecek bir temsil kayyımı atanmadığından, ulusal makamların velayet davasının merkezinde yer alan bir çocuğun aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir (§§ 77-82).

36. Çocuğun üstün yararına olacak şeyin değerlendirilmesinde, ebeveynleriyle iletişimini kaybetmesinin potansiyel ve uzun vadeli olumsuz sonuçları ve mümkün olduğunca aile birliğinin sağlanmasını kolaylaştırılması için önlemler alınmasına ilişkin pozitif yükümlülük, yeterli derecede dengelenmelidir. Bir çocuğun biyolojik annesinden kalıcı olarak ayrılmasının yaratabileceği uzun vadeli etkilerin değerlendirilmesi zorunludur (*Jansen/Norveç*, 2018, § 104). Mahkemenin bu davada belirttiği üzere, başvuranın çocuğunun babası tarafından kaçırılması riski (ve bu nedenle çocuğun korunması meselesi), annenin çocuğuyla görüşme haklarının yeterli bir şekilde tanınmasının önüne geçmemelidir (§ 103).

37. Mahkeme, *Bierski/Polonya*, 2022, davasında davalı Devletin 8. madde kapsamındaki, başvuran ve engelli olduğuna karar verilen oğlu arasındaki iletişimin yeniden kurulmasını amaçlayan tedbirler almaya dair sorumluluğunu ihlal ettiğini tespit etmiştir. Başvuranın oğlu on sekiz yaşına girdiğinde, annesi vasisi olarak atanmış ve başvuranın çocukla görüşmeye devam etmesini reddetmiştir. Başvuranın oğluyla aile hayatını korumak için ulusal mahkemeler önünde taraf olma ehliyeti yoktur (§§ 46-54).

38. Devletler velayetin kime verileceğinin belirlenmesi ve ebeveynlik haklarının uygulanmasını sağlamak amacıyla bazı tedbirler sunmalıdır (*Raw ve Diğerleri/Fransa*, 2013; *Vorozhba/Rusya*, 2014, § 97; *Malec/Polonya*, 2016, § 78). Gerektiğinde diğer ebeveyn tarafından yeri gizlenen çocuğun nerede olduğuyla ilgili soruşturma yapılması da buna dâhildir (*Hromadka ve Hromadkova/Rusya*, § 168). Mahkeme ayrıca, babanın çocuğuna ilişkin görüşme haklarının kullanılmasını güvence altına alabilmek amacıyla bir dizi

otomatik ve basmakalıp tedbirlere bel bağlanması konusunda, ulusal mahkemelerin başvuran ve çocuğu arasında anlamlı bir ilişki kurmak ve görüşme haklarının tam anlamıyla kullanılmasını mümkün kılmak amacıyla uygun tedbirler almadığını tespit etmiştir ([Giorgioni/İtalya](#), 2016, §§ 75-77; [Macready/Çek Cumhuriyeti](#), 2010, § 66; [Bondavalli/İtalya](#), 2015, §§ 81-84). Benzer şekilde, yaklaşık 10 yıl boyunca başvuranla ilgili olarak bağımsız bir psikiyatrik delilin alınmadığı bir davada ([Cincimino/İtalya](#), 2016, §§ 73-75) ve çocuğun annesinin itirazı ve ulusal mahkemelerce uygun tedbirlerin alınmaması sonucunda yedi yıldan uzun süredir başvuranın mahkemelerce belirlenen koşullar çerçevesinde görüşme haklarını kullanamadığı bir davada ihlal tespit edilmiştir ([Strumia/İtalya](#), §§ 122-125). Bu nedenle ulusal mahkemelerin rolü var olan engelleri aşmak ve çocuk ile velayeti elinde bulundurmeyen ebeveyn arasındaki görüşmeleri kolaylaştırmak için ne gibi adımların atılabileceğini belirlemektir; örneğin, ulusal mahkemelerin başvuranın engelinden (oğlu da işitme engelli olmasına rağmen sözlü olarak iletişim kurabilirken, başvuranın işaret diliyle iletişim kurabilecek şekilde işitme engelli olması) kaynaklanan sıkıntıları aşmasında yardımcı dokunacak yöntemleri değerlendirememesi, Mahkemenin ihlal tespit etmesine neden olmuştur ([Kacper Nowakowski/Polonya](#), 2017, § 95).

39. Mahpus ebeveynler ve çocukları arasındaki temaslarla ilgili olarak, [Deltuva/Litvanya](#), 2023, davasında, başvuran baba, tutuklu bulunduğu süre boyunca eşi ve on yaşındaki kızı tarafından ziyaret edilme hakkının yetkili makamlarca kısıtlandığını ve bunun sonucunda dokuz ay boyunca sadece bir kez görüş kabul edebildiğini iddia etmiştir. Mahkeme, çocukların hapisteki ebeveynleriyle bağlarını sürdürmelerinin önemine ilişkin uluslararası belgelerden hareketle ve başvuranın kızının babasını görememesi nedeniyle yaşadığı sıkıntıyı ve tüm aile üyelerinin menfaatlerini göz önünde bulundurarak, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§§ 42-49). Dahası Mahkeme, yetkili makamların, bir tutuklunun aile bağlarının sağlanmasından şüphe duymanın aile ziyaretlerine izin vermemek için belirleyici bir gerekçe olabileceği yönündeki öznel değerlendirmesini reddetmiştir (§ 47).

40. Somut olarak 'pasif ebeveyn' bağlamında ve bilhassa öz baba ile oldukça küçük yaşta çocuğu arasında uzun bir süre boyunca iletişimin kopması ve görüşmeye devam etmeye dair hiçbir teşebbüste bulunulmaması durumunda, Mahkeme, ebeveyn yetkisinin geri alınmasının 8. maddeyi ihlal etmeyeceğini tespit etmiştir ([Ilya Lyapin/Rusya](#), 2020). Mahkeme, baba ve oğlu arasındaki bağların kopmasına neden olan şeyin babanın hiçbir eylemde bulunmaması olduğunu özellikle göz önünde bulundurmuş ve öncesindeki yedi yıl boyunca kişisel ilişkilerin yokluğu dikkate alındığında, babanın ebeveyn yetkisinin elinden alınmasının, öz baba ve oğlu arasındaki yasal bağın ortadan kaldırılmasından öteye geçmediğini belirtmiştir (§ 54).

41. Benzer şekilde, [Pavel Shishkov/Rusya](#), 2021, davasında Mahkeme, küçük bir çocuğun derhal babasının bakımına verilmesini reddeden yetkili makamların bu kararını çocuğun üstün yararına uygun bulmuş, kararın takdir payı dâhilinde verildiğine ve "ilgili ve yeterli" gerekçelere dayandığına karar vermiştir (§ 97). Mahkeme, başvuran ve kızı arasındaki bağların kopmasına başvuranın kendi eylemsizliğinin neden olduğu, bu durumun başvuran hakkında hiçbir hatırası olmayan çocuğun koruyucu ailesine derin bir şekilde bağlanmasına yol açtığı kanaatindedir (§ 91). Öte yandan [T.A. ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti](#), 2021, davasında Mahkeme, ulusal mahkemelerin baba ve çocuğu arasındaki ilişkinin derinliğine, mevcut durumun sürdürülmesinin baba-çocuk ilişkisi üzerinde yarattığı muhtemel riske ve çocuğun aniden babasının bakımına verilmesi hâlinde sağlığı ve esenliğinin girebileceği riske dair yeterince etraflı bir inceleme yapmaması nedeniyle, özel bakıma ihtiyacı olan küçük bir çocuğun büyükanne ve büyükbabasının bakımından alınıp biyolojik babasının bakımına verilmesine yol açan kararın 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir (§§ 55-64).

B. Çocukların bakım altına alınmaları

42. Çocuğun üstün menfaatleri, ailenin yetersiz olduğunun kanıtlandığı durumlar hariç olmak üzere, çocuğun aileyle olan bağlarının sürdürülmesini gerektirir. Aile bağları ancak çok istisnai durumlarda kesilebilir ve kişisel ilişkilerin korunması ve - uygunsa ve zamanı geldiğinde - ailenin "yeniden inşası" için her şeyin yapılması gerekir ([Gnahoré/Fransa](#), 2000, § 59 ve içtihadın gözden geçirilmesine ilişkin olarak [Jansen/Norveç](#), 2018, §§ 88-93).

43. Bir çocuk devletin bakımı altına alındığında aile hayatı sona ermez ([Johansen/Norveç](#), 1996, § 52; [Eriksson/İsveç](#), 1989, § 58). Çocukların ebeveynlerinden ayrılarak devletin bakımı altına alınmaları, aile hayatına yönelik, 8. maddenin 2. fıkrası kapsamında haklı bir sebep gerektiren bir müdahale teşkil eder

([Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, § 202; [Kutzner/Almanya](#), 2002, §§ 58-60).

44. Mahkeme, bir çocuğun bakım altına alınması konusundaki gerekliliği değerlendirilirken, yetkili makamların geniş bir takdir payından faydalandıklarını tespit etmiştir ([B.B. ve F.B./Almanya](#), 2013, § 47; [Johansen/Norveç](#), 1996, § 64, [Wunderlich/Almanya](#), 2019, § 47). Ayrıca, çoğunlukla bakım tedbirlerinin öngörüldüğü aşamada veya uygulanmasının hemen ardından yerel makamların ilgili tüm kişilerle doğrudan iletişim kurma imkânına sahip olduğu unutulmamalıdır ([Olsson/İsveç \(no. 2\)](#), 1992, § 90). Ancak, ebeveynlerin erişim haklarına ilişkin olarak yetkili makamlar tarafından konulan kısıtlamalar gibi sınırlandırmalar hususunda daha katı bir inceleme gereklidir ([Elsholz/Almanya](#) [BD], 2000, § 64; [A.D. ve O.D./Birleşik Krallık](#), 2010, § 83).

45. Dahası, son çare tedbiri olarak uygulanması gereken ebeveyn yetkisinin geri alınması, aşağılayıcı muamele konusunda gerçek ve yakın bir riski önlemek amacıyla kati surette gerekli olan yönlerle sınırlı olmalıdır ve yalnızca bu tür bir risk altında olan çocuklar bakımından kullanılmalıdır ([Wetjen ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, § 84; [Tlapak ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, § 97). Ulusal mahkemeler, çocukların korunması için ailenin haklarının daha hafif bir şekilde ihlal edilmesini gerektirecek başka bir seçeneğin neden mevcut olmadığına dair ayrıntılı gerekçeler sunmak zorundadır ([Wetjen ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, § 85; [Tlapak ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, § 98). 8. madde kapsamında zımni olarak bulunan usuli yükümlülükler, ebeveynlerin bütün görüşlerini ortaya koyabilecekleri bir konumda olmalarını sağlamayı da içerir ([Wetjen ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, § 80; [Tlapak ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, § 93). Bu yükümlülükler ulusal mahkemelerin bulgularının yeterli olgusal temele dayanmasını ve keyfi veya mantıksız görünmemesini de gerektirir ([Wetjen ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, § 81).

46. Uzmanlarca verilen hatalı kararlar veya yapılan hatalı değerlendirmeler tek başına, çocuk bakımına ilişkin tedbirleri 8. maddenin gerekliliklerine aykırı hâle getirmez ([B.B. ve F.B./Almanya](#), 2013, § 48). Hem tıbbi hem de sosyal alanda yetkili makamlar çocukları korumakla yükümlüdür ve çocukların aile üyeleri karşısındaki güvenliğine ilişkin gerçek ve makul kaygıların aslında yersiz olduğunun geriye dönük olarak kanıtlandığı her durumda sorumlu tutulamaz ([R.K. ve A.K./Birleşik Krallık](#), 2008, § 36; [A.D.ve O.D./Birleşik Krallık](#), 2010, § 84). Buna göre, ulusal düzeydeki kararlar, bu kararların alındığı tarihte ulusal makamların önüne hangi durum ve koşullar altında geldiyse ancak bunlar ışığında incelenebilir ([B.B. ve F.B./Almanya](#), 2013, § 48).

47. Bu nedenle ulusal makamların en azından ilk bakışta şiddetli fiziksel istismar konusunda itibar edilebilecek iddialarla karşılaşması durumunda, ebeveyn yetkisinin geçici olarak geri alınması yeterli derecede haklı gerekçelere dayandırılmış olur ([B.B. ve F.B./Almanya](#), 2013, § 49). Ancak ebeveyn yetkisinin kalıcı şekilde geri alınması kararının esas yargılamalar kapsamında yeterli gerekçeler sunmaması, 8. maddenin ihlal edilmesine neden olmuştur (aynı yerde, §§ 51-52). [Wetjen ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, davasında Mahkeme, çocukların sistemli ve düzenli bir şekilde sopayla dövülme riskinin bulunmasının, ebeveynlerin ebeveynlik yetkilerinin kısmen geri alınması ve çocukların bakım altına alınmaları için uygun bir gerekçe olduğu kanaatine varmıştır (§ 78) (ayrıca bk. [Tlapak ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, § 91). Mahkeme, ulusal mahkemelerin ebeveynlerin menfaatleri ile çocukların üstün menfaatleri arasında adil bir denge sağlayıp sağlamadıklarını değerlendirmiştir ([Wetjen ve Diğerleri/Almanya](#), 2018, §§ 79-85).

48. Öte yandan Mahkeme, annenin hastaneden doktorlar tarafından tavsiye edilenden daha erken ayrılması nedeniyle sağlıklı bir bebeği bakım altına alma kararını orantısız bulmuştur ([Hanzelkovi/Çek Cumhuriyeti](#), 2014, § 79). Ancak, ebeveynlerin çocuklarını okula göndermeyi sürekli olarak reddetmeleri sebebiyle, ebeveyn yetkilerinin bazı yönlerden geri alınmasının ve çocukların üç haftalığına ebeveynlerinin bakımından zorla alınmasının “çocukların üstün yararları ile ve başvuranların yararları arasında orantılı bir denge kurulduğuna ve bu durumun ulusal makamlara tanınan takdir payı kapsamı dışına çıkmadığına” karar vermiştir ([Wunderlich/Almanya](#), 2019, § 57).

49. Bir çocuğun yetiştirilmesi bakımından daha yararlı bir ortama yerleştirilmesi, onun biyolojik ebeveynlerinin bakımından çıkarılması biçimindeki zorunlu tedbiri haklı çıkarmak için kendi başına yeterli olmayıp; ebeveynlerin 8. madde kapsamındaki, çocuklarıyla aile hayatından faydalanma hakkına yönelik bu tür bir müdahalenin “gerekliliğine” işaret eden başka koşullar da mevcut olmalıdır ([Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, § 208; [K. ve T./Finlandiya](#) [BD], 2001, § 173). Ayrıca, ulusal hukuktaki ilgili

hükümler uygulanırken keyfilikten kaçınılmalıdır ([Zelikha Maqomadova/Rusya](#), 2019, § 112).

50. [Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, §§ 202-213) kararında, yetkili makamların koruyucu aile/ev düzenlemesini, daha geniş çaplı bir tedbir türüne, diğer bir deyişle ebeveyn sorumluluklarının geri alınması ve evlat edinmeye izin verilmesine dönüştürmeye karar verdikleri durumlarda geçerli olacak içtihat ilkeleri özetlenmiştir. Mahkeme “bu tür tedbirlerin yalnızca istisnai koşullarda uygulanması gerektiği ve yalnızca çocuğun üstün yararı açısından ağır basan bir gereklilik doğrultusunda uygulanması şartıyla haklı görülebileceği” ilkesine dikkat çekmiştir ([S.S./Slovenya](#), 2018, 85-87, 96 ve 103; [Aune/Norveç](#), 2010, § 66). Devlet bakımının aile hayatını kısıtladığı durumlarda, yetkili makamlar, ailenin mümkün olan en kısa sürede yeniden bir araya gelmesini kolaylaştırmak amacıyla tedbirler alma konusunda bir pozitif yükümlülüğe sahiptir ([Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, § 204; [Kilic/Avusturya](#), 2023, §§ 119-123).

51. Mahkeme, [Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, kararında, ebeveynlik sorumluluğunun geri alınması ve evlat edinmeye onay verilmesi ile sonuçlanan karar alma sürecinde, tüm görüşlerin ve başvuranların menfaatlerinin dikkate alınmaması nedeniyle ihlal tespit etmiştir. Özellikle, yetkili makamlar, çocuğun ilk defa bakım altına alınmasından sonra annesi ile görüşmesini kolaylaştırmamış ve annenin düzgün bir şekilde bakım sağlama ehliyeti hakkında yeni bir bilirkişi raporu düzenlenmesini de istememiştir (§§ 220-225; benzer yönleri açısından bk. [Kilic/Avusturya](#), 2023, §§ 124-137 ve [V.Y.R. ve A.V.R./Bulgaristan](#), 2022, §§ 74-101). Benzer şekilde [Omorefe/İspanya](#), 2020, davasında Mahkeme, annenin talebi üzerine bebeğin vesayet altına alınmasına ve altı yıl sonra - anne karşı çıkmasına rağmen - evlat edinilmesine izin vermeye dair kararların, annenin görüşleri ve menfaatlerinin usule uygun şekilde dikkate alınmayarak verildiğini; müdahalenin ağırlığı ve söz konusu olan menfaatlerle orantılı güvencelerin mevcut olmadığını tespit etmiştir (§ 60). Özellikle, yetkili makamlar, çocuk ile annenin yeniden bir araya gelme olasılığını göz önünde bulundurmamış ve geçici kabul veya evlat edinme ile sonuçlanmayan koruyucu bakım gibi daha hafif tedbirlerin alınmasını öngörmemiştir. Başvuranın görüşme hakları, psikolojik bir uzman değerlendirmesi olmadan elinden alınmıştır. Ayrıca çocuk, başvurana oğluyla yeniden bir araya gelmesi amacıyla belirli hedeflere ulaşması için altı aylık bir süre tanındığına dair haber verilmesinden 20 gün sonra, evlat edinme öncesi koruyucu bakıma alınmıştır. Ancak, anneye destek sağlamak amacıyla atılan pozitif adımlara rağmen, başvuranın çocuğuna bakmaya devam etmesine dair gerçekçi bir olasılık olmadığından, akıl hastalığı olan bir annenin ebeveynlik haklarının elinden alındığı (ardından çocuğunun evlatlık olarak verildiği) bir davada bir ihlal bulunmamıştır ([S.S./Slovenya](#), 2018, §§ 97 ve 103-104).

52. Değişen koşullar dikkate alınmaksızın yalnızca bir annenin maddi durumuna bakılması, çocuğun annesinden alınmasını haklı kılmaz ([R.M.S./İspanya](#), 2013, § 92). Benzer şekilde, ulusal makamların kararlarını yalnızca başvuranın maddi ve sosyal anlamda yaşadığı zorluklara dayandırdıkları ve başvurana uygun şekilde sosyal yardımda bulunmadıkları davada ihlal tespit edilmiştir ([Akinnibosun/İtalya](#), 2015, §§ 83-84). [Soares De Melo/Portekiz](#), 2016, davasında Mahkeme, güven vermeyen koşullarda yaşayan bir kadının çocuklarının evlat edindirme amacıyla bakım altına alınması ve bunun aile bağlarının kesilmesiyle sonuçlanması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 118-123). Ayrıca, çocuk yetiştirmeye dair kabiliyet ve deneyimin olmaması, ebeveyn yetkisinin kısıtlanması veya çocuğun devlet koruması altına alınması için başlı başına meşru bir gerekçe olarak değerlendirilemez (hafif zihinsel yetersizliğe sahip bir babaya ilişkin [Kocherov ve Sergeyeva/Rusya](#), 2016, § 106).

53. Bakım kararı koşullar elverdiğinde sonlandırılmak üzere alınan geçici bir tedbir olarak değerlendirilmelidir ve geçici bakım uygulanan tedbirler, öz ebeveyn ve çocuğun bir araya getirilmesi konusundaki nihai amaca uygun olmalıdır ([Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, § 208; [Olsson/İsveç \(no. 1\)](#), 1988, § 81). Makul olarak uygulanabilir hâle geldiği anda aile birleşimini kolaylaştırmaya yönelik pozitif yükümlülük, daima çocuğun üstün yararını gözetme yükümlülüğü karşısında tartılmak kaydıyla, bakım sürecinin başlamasından itibaren giderek artan bir güçle yetkili makamları sıkıştırmaya başlayacaktır (örneğin bk. [K. ve T./Finlandiya](#), [BD], 2001, § 178 ve [Haddad/İspanya](#), 2019, § 54).

54. Mahkeme, ulusal makamların başvuranın çocuklarının evlat edinilebileceğini bildirerek ebeveyn-çocuk ilişkisini korumak için gereken çabayı harcamadığı davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir ([S.H./İtalya](#), 2015, § 58). Babası tarafından kaçırılma riski bulunduğundan dolayı koruyucu ailenin yanında bulunan çocuğuyla görüşme hakları elinden alınan anneye ilgili davada, ihlal tespit edilmiştir. Mahkemenin

belirttiği üzere, başvuranın çocuğunun babası tarafından kaçırılması riski (ve bu nedenle çocuğun korunması meselesi) annenin çocuğuyla görüşme haklarının yeterli bir şekilde karşılanmasının önüne geçmemelidir ([Jansen/Norveç](#), 2018, §§ 103-104). Mahkeme, ulusal makamların aile içi şiddet suçlamasından beraat etmesinin ve daha büyük olan iki çocuğunun kendisine geri verilmesinin ardından, baba ve çocuğu arasındaki iletişimi yeniden kurmadığı davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Yetkili makamlar ve ulusal mahkemeler tarafından çocuğun evlat edindirme öncesi bakıma yerleştirilmesini haklı çıkarmak için dayanan gerekçeleri ikna edici bulmamıştır ([Haddad/İspanya](#), 2019, §§ 57-74). Diğer taraftan, [A ve Diğerleri/İzlanda](#), 2022, kararında Yüksek Mahkeme, birinci ve ikinci başvuruların velayetten yoksun kılınmaları yönünde verdiği kararı, birinci başvuran aleyhindeki iddiaların gerçek olduğuna dair bir tespiti dayandırmamıştır. Aksine, Yüksek Mahkeme, birinci başvuranın beraatinin kesin ve bağlayıcı niteliğini tanımakla birlikte bu beraat kararının çocuk bakımına dair davada tek başına belirleyici faktör olamayacağını kaydetmiştir. Devamında Yüksek Mahkeme, birinci başvuran aleyhindeki ceza davasına veya suç olarak nitelendirilen iddia konusu eylemine atıfta bulunmayarak, davaya konu olaylar ve mevcut bilirkişi raporu üzerinde bir inceleme yapmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, ulusal makamların takdir payı kapsamında hareket ettiği sonucuna varmıştır (§§ 84-97).

55. Sözleşme'nin 8. maddesi, ilke olarak ebeveynler ve çocukları arasındaki ziyaretlerin kolaylaştırılmasını ve böylelikle aile birleşimi amacıyla ilişkilerin yeniden kurulmasını amaçlayan mahkeme kararlarının etkili ve tutarlı bir biçimde uygulanmasını gerektirir. Kararın uygulanma şeklinin çocuğun fiilen öz ebeveyninden geri dönülemez şekilde ayrılması anlamına gelmesi durumunda, ziyaretlerin gerçekleştirilebileceğine karar verilmesi mantıklı bir amaca hizmet edemez. Bu nedenle, devlet bakımı altına alma kararı ile ilgili belirlenmiş herhangi bir süre sınırı olmaması ve bakım merkezindeki kişilerin başvuranın çocuklarının annelerinden değiştirilemez bir şekilde ayrılmasına neden olan negatif tutum ve davranışlarının bir sonucu olarak, yetkili makamlar, 8. madde kapsamında başvuranın ve çocuklarının menfaatleri arasında adil bir denge kuramamışlardır ([Scozzari ve Giunta/İtalya](#) [BD], 2000, §§ 181 ve 215).

56. Başvuranın çocuğunun devlet bakımı altına alınmasına ilişkin acil bakım kararı ve yetkili makamların başvuranların durumunda olumlu gelişmeler olup olmadığına bakılmaksızın başvuranların ailesinin yeniden birleşimi için yeterli adımlar atmaması da aile hayatı hakkının ihlali anlamına gelmiş; ancak sonraki olağan bakım kararları ve erişim kısıtlamaları ihlal oluşturmamıştır ([K. ve T./Finlandiya](#) [BD], 2001, §§ 170, 174, 179 ve 194).

57. [Blyudik/Rusya](#), 2019, davasında Mahkeme, başvuranın kızının evinden 2.500 km uzaktaki kapalı bir eğitim kurumuna yerleştirilmesinin, iç hukuk kapsamında bu hususta herhangi bir dayanak bulunmaması nedeniyle hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir.

58. Mahkeme, birlikte geçirilen zaman, ilişkilerinin kalitesi ve yetişkinin çocuğun hayatında oynadığı rolü dikkate alarak; koruyucu ebeveynler ve onlarla birlikte yaşayan çocuk arasındaki fiili aile hayatının varlığını tanımıştır (bk. [Moretti ve Benedetti/İtalya](#), 2010, §§ 48-52). Çocuğun yedi buçuk yıl boyunca koruyucu ailesiyle birlikte yaşadığı [Jirova ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti](#), 2023, davasında Mahkeme, koruyucu ebeveynin iki buçuk yıllık bir süre boyunca çocuğu görmelerinin yasaklanmasının, aile hayatına yönelik bir müdahale teşkil ettiği sonucuna varmıştır. Bununla birlikte Mahkeme, ulusal mahkemelerin kararının çocuğun üstün yararına uygun olduğunu, takdir payı dâhilinde alındığını ve ilgili ve yeterli gerekçelere dayandırıldığını tespit etmiştir (§§ 123-133).

C. Evlat edinme

59. Mahkeme, evlat edinme hakkının, Sözleşme kapsamında güvence altına alınan haklar arasında yer almamasına rağmen, evlat edinen ebeveyn ve evlat edinilen çocuk arasındaki ilişkilerin kural olarak; 8. madde kapsamında korunan aile ilişkileriyle aynı mahiyete sahip olduğunu tespit etmiştir ([Kurochkin/Ukrayna](#), 2010; [Ageyevy/Rusya](#), 2013). Sahte olmayan ve hukuka uygun şekilde gerçekleşen bir evlat edinme işlemi, evlat edinilen çocuk ile evlat edinen ebeveyn arasında gerçek bir bağ olmaması ve birlikte yaşamamaları durumunda bile, aile hayatı anlamına gelebilir ([Pini ve Diğerleri/Romanya](#), 2004, §§ 143-148; [Topčić-Rosenberg/Hırvatistan](#), 2013, § 38).

60. Ancak tek başına değerlendirildiğinde 8. madde hükümleri aile kurma veya evlat edinme hakkını güvence altına almaz ([Paradiso ve Campanelli/İtalya](#) [BD], 2017, § 141; [E.B./Fransa](#) [BD], 2008). Bir üye

Devlet, “*kafala*” (kefalet) gibi tüm vesayet biçimlerini evlat edinme olarak tanımak zorunda da değildir ([Harroudj/Fransa](#), 2012, § 51; [Chbihi Loudoudi ve Diğerleri/Belçika](#), 2014). Yetkili ulusal makamlara tanınacak takdir payı, konuların niteliği ve söz konusu menfaatlerin ciddiyeti ışığında değişiklik gösterecektir (bk. annenin oğluna ilişkin ebeveyn yetkisinin kaldırıldığı ve oğlunun evlat edinildiği [Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, § 211 ; [A.I./İtalya](#), 2021, §§ 86-89). Çocukların üstün yararı bu alanda da oldukça önemlidir (bk. [aynı yerde](#), §§ 94, 98; kardeşlerin ayrıldığı ve iki ayrı ailenin yanına yerleştirildiği durumla ilgili olarak bk. § 94 ve § 101; ayrıca bilirkişi raporunun rolüne ilişkin bk. §§ 99-101). Ebeveynin bulunduğu savunmasız durum da göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur (annenin insan ticareti mağduru olmasına ilişkin bk. [aynı yerde](#), §§ 102-104).

61. Mahkeme, evlat edinme konusunda ve evlat edinmenin evlat edinenler ile evlat edinilenler arasındaki ilişki üzerindeki etkisi anlamında, 8. madde kapsamında uygulanan yükümlülüklerin, 29 Mayıs 1993 tarihli Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi, BMÇHS ve Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi ışığında yorumlanması gerektiğinin belirtmiştir ([Pini ve Diğerleri/Romanya](#), 2004, §§ 139-140).

62. Başvuranların evlat edinme işleminin iptal edilmesi ve bu durum sonucunda başvuranların çocuklarıyla olan aile hayatından geri dönülemez bir şekilde mahrum bırakılmaları ve bu durumun aile birleşimi amacına uygun olmaması, yalnızca istisnai koşullarda uygulanabilen bir tedbir olup, çocukların üstün yararlarına ilişkin olarak ağır basan bir koşulla haklı gerekçelere dayandırılabilir ([Ageyevy/Rusya](#), 2013, § 144; [Johansen/Norveç](#), 1996; [Scozzari ve Giunta/İtalya](#) [BD], 2000, § 148; [Zaiet/Romanya](#), 2015, § 50).

63. Evlat edinme işlemine bilinçli şekilde rıza gösteren öz ebeveyn, daha sonrasında çocukla görüşme ve onun hakkında bilgi edinme hakkından hukuki olarak yoksun bırakılabilir ([I.S./Almanya](#), 2014). Ebeveynlik haklarının korunmasına ilişkin mevzuatın yetersiz olması durumunda, çocuğun evlat edinilmesi kararı, annenin aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının ihlal edilmesine neden olur ([Zhou/İtalya](#), 2014). Benzer şekilde, bir çocuğun haksız bir şekilde bakıma alındığı ve annesinden ayrıldığı, yerel makamların ise konuyu mahkeme önüne taşımadığı bir durumda; biyolojik anne kızının bakımıyla ilgili karar verme sürecine yeterli bir şekilde dâhil olamamış, böylece menfaatleri gerekli şekilde korunmamış ve bu durum aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmesiyle sonuçlanmıştır ([T.P. ve K.M./Birleşik Krallık](#) [BD], 2001, § 83). Mahkeme, çocuğu bakım altına alma ve bunu devam ettirme konusunda yetkili makamlar tarafından yürütülen işlemler sırasında ebeveynlere ilgili belgelerin gösterilmemesi nedeniyle, velayet ve erişim düzenlemelerini belirleyen karar alma sürecinin, ebeveynlerin menfaatlerine yönelik 8. madde kapsamında öngörülen gerekli korumayı sağlamadığını tespit etmiştir ([T.P. ve K.M./Birleşik Krallık](#) [BD], 2001, § 73).

64. Ayrıca, ebeveyn sorumluluğunun geri alınması ve çocuğun evlat edinilmesine onay verilmesine ilişkin karar alma sürecinde, ulusal makamların çocuğun ve biyolojik ailesinin menfaatleri arasında gerçek bir denge kurması ve çocuğun biyolojik ailesiyle yeniden bir araya gelme olasılığını ciddi bir şekilde değerlendirmesi gerekmektedir. Mahkeme, yetkili makamların makul olan en kısa sürede aile birliğinin sağlanmasını kolaylaştırmak adına tedbirler alması gerektiğini hatırlatmıştır ([Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, § 205).

65. Bu bağlamda, ulusal makamların, çocuk biyolojik ebeveyninin bakımından ilk defa ayrıldıktan sonra dahi aralarındaki iletişimi devam ettirmek için bazı adımlar atması ve yeni elde edilen bilirkişi raporlarını esas alması önemlidir ([Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2019, §§ 220-225). [Y.I./Rusya](#), 2020, davasında, uyuşturucu madde kullanan ve işsiz olan başvuranın üç çocuğu üzerindeki ebeveyn yetkisi geri alınmış, en küçük iki çocuğu devlet koruması altına alınmıştır. Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiş (§ 96); annenin durumuna rağmen çocuklar ihmal edilmedikleri veya tehlike altında olmadıkları için, ulusal makamların alınan tedbirleri yeterince gerekçelendirmediği kanaatine varmıştır (§§ 88-91). Ayrıca, çocukların bakımı üzerinde yetkili makamlar, nihayetinde aile birliğinin sağlanmasını kolaylaştırmak için başvurana gereken desteği sağlamamıştır. Bu kapsamda, Mahkeme, yetkili makamların sosyal refah alanında oynadığı rolün zor durumdaki kişilere yardım etmek, sosyal yardım makamlarıyla iletişimlerinde onlara rehberlik etmek ve - diğer hususların yanı sıra - karşılaştıkları zorlukların nasıl üstesinden gelecekleri konusunda tavsiyelerde bulunmak olduğunu tekrar teyit etmiştir (§ 87). Mahkeme, çocukların hem annelerinden hem de birbirlerinden ayrıldığını da göz önünde bulundurmıştır (§ 94). Buna kıyasla, [E.M. ve](#)

[Diğerleri/Norveç](#), 2022, davasında Mahkeme, çocukların koruma altına alınmasına dair kararın verildiği asıl yargılamalarda herhangi bir eksiklik olmaması, anne ve çocukları arasındaki iletişim sonlandırılırken çocukların üstün yararının gözetilmediğinin tespit edilmesi için bir dayanak olmaması ve ulusal makamların anne-çocuk arasındaki ilişkiyi devam ettirme hususuna özen göstermeleri nedeniyle, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§ 62).

66. [A.I./İtalya](#), 2021, davasındaki başvuran, çocukları kendisinin bakımından alınan ve evlat edinilmeye uygun olduklarına karar verilen, insan ticareti mağduru bir kadındır. Çocukların evlat edinilmelerine dair hüküm henüz kesinleşmeden önce dahi başvuranın çocuklarıyla görüşmesi engellenmiştir. Mahkeme, çocukların evlat edinilmelerine dair yargılama sürecinin hâlen devam ediyor olmasına ve iletişimin sürdürülmesinin çocukların üstün yararına olacağını belirten bir bilirkişi raporuna rağmen, ilgili makamların iki çocuk ile başvuranın menfaatleri arasında gerçek bir denge kurmaya çalışmadığı, aralarındaki bağı sürdürme ihtimalini ciddi bir şekilde göz önünde bulundurmadığı kanaatini benimsemiştir. Ayrıca Mahkeme, ulusal mahkemelerin başvuranın ebeveynlik yetkinliğini değerlendirirken, başvuranın Nijeryalı olmasını veya Afrika kültüründe ebeveynler ve çocuklarının birbirlerine farklı bir şekilde bağlanabildiklerini - bu husus bilirkişi raporunda vurgulanmış olmasına rağmen - göz önünde bulundurmadığını da kaydetmiştir (§ 104).

67. Çocuğun doğum anında iki ebeveyn artık birlikte yaşamıyor veya ilişkileri hâlihazırda sona ermiş olsa dahi, çocuk ve ebeveyni arasında aile hayatı anlamına gelen bir bağ vardır ([Berrehab/Hollanda](#), 1988, § 21). Başvuran ile çocuğun annesi arasındaki ilişkinin iki yıl devam ettiği ve bu ilişkinin bir yılı boyunca birlikte yaşadıkları ve evlenmeyi planladıkları ve çocuk yapma düşüncesinin planlı olduğu bir olaya ilişkin davada Mahkeme, başvuran ile çocuğun annesi arasındaki ilişki durumundan bağımsız olarak, çocuğun doğumundan itibaren başvuran baba ve kızı arasında aile hayatı anlamına gelen bir bağ olduğunu kabul etmiştir ([Keegan/İrlanda](#), 1994, §§ 42-45). Bu nedenle, babasının bilgisi veya rızası olmaksızın, başvuranın çocuğunun doğumundan hemen sonra evlatlık verilmesine izin verilmesi Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlaline neden olmuştur ([aynı yerde](#), § 55).

D. Uluslararası çocuk kaçırma

68. Uluslararası çocuk kaçırmaya ilişkin konularda 8. maddenin Sözleşmeciler Devletlere yüklediği yükümlülükler, özellikle 25 Ekim 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi ([Ignaccolo-Zenide/Romanya](#), 2000, § 95; [Iglesias Gil ve A.U.I./İspanya](#), 2003, § 51) ve BMÇHS ([Maire/Portekiz](#), 2003, § 72) dikkate alınarak yorumlanmalıdır.

69. Bu alanda belirleyici olan, söz konusu çatışan menfaatler arasında (çocuğun menfaatleri, iki ebeveynin menfaatleri ve kamu düzeninin menfaatleri) Devletlere bu konularda tanınan takdir payı kapsamında adil bir denge kurulup kurulmadığıdır ([Mauמושseau ve Washington/Fransa](#), 2007, § 62; [Rouiller/İsviçre](#), 2014), ancak; çocuğun üstün yararının temel düşünce olması gerektiği akılda tutulmalıdır ([Gnahoré/Fransa](#), 2000, § 59; [X/Letonya](#) [BD], 2013, § 95). Anılan son davada Mahkeme, çocuklara ilişkin tüm kararlarda çocuğun üstün yararının en ağır basan unsur olması gerektiği görüşü lehine, uluslararası hukuk da dâhil olmak üzere, geniş çaplı bir fikir birliği olduğunu kaydetmiştir (§ 96; ayrıca bk. [X/Çek Cumhuriyeti](#), 2022, § 60). Diğer yandan, başta çocuklarıyla düzenli olarak görüşme konusundaki menfaatleri olmak üzere, ebeveynlerin menfaatleri de söz konusu çeşitli menfaatlerin dengelenmesinde dikkate alınacak bir etken olmaya devam eder ([aynı yerde](#), § 95; [Kutzner/Almanya](#), 2002, § 58). Örneğin, ebeveynlere karar verme sürecine katılma konusunda yeterli fırsat tanınmalıdır ([López Guió/Slovakya](#), 2014).

70. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Lahey Sözleşmesi'nin birbiriyle uyumlu bir şekilde yorumlanabilmesi amacıyla, Lahey Sözleşmesi'nin 12, 13 ve 20. maddelerinin uygulanmasında çocuğun derhal iade edilmesi konusunda istisna teşkil eden faktörler, öncelikle bu konu hakkında yeterli şekilde gerekçelendirilmiş bir karar vermek zorunda olan ve söz konusu talepte bulunulan mahkeme tarafından gerçek anlamda dikkate alınmalı, sonrasında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi ışığında değerlendirilmelidir. Sözleşme'nin 8. maddesiyle, çocuğun iadesi talebiyle yapılan bir başvurunun değerlendirilmesi sırasında mahkemelerin iade durumunda çocuk açısından "büyük bir risk" oluşacağı konusundaki tartışmaya açık iddiaları değerlendirmesini ve belirli gerekçeler sunarak bir karar vermesini gerektiren usuli bir yükümlülüğün ulusal makamlara yüklendiği görülmektedir. "Ciddi bir riskin" mahiyetinin tam olarak ne

olduğuna gelince; Lahey Sözleşmesi'nin 13 (b) maddesi kapsamında öngörülen istisna, yalnızca bir çocuğun makul bir şekilde katlanabileceği seviyenin ötesine geçen durumlarla ilgilidir (*X/Letonya* [BD], 2013, §§ 106-107 ve *Vladimir Ushakov/Rusya*, 2019, § 103). *Y.S. ve O.S./Rusya*, 2021, davasında bir mahkeme, Lahey Sözleşmesi kapsamında, bir çocuğun askeri çatışmaların devam ettiği bir bölgeye geri dönmesine karar vermiştir. Mahkeme, ilgili mahkemenin çocuğun o bölgedeki güvenlik durumu nedeniyle maruz kalacağı riski yeterince dikkate almadığına kanaat getirerek 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

71. Mahkeme, ulusal mahkemeleri söz konusu kurala sıkı sıkıya uyma yükümlülüğünden muaf kılacak koşulların yokluğunda, Lahey Sözleşmesi'nin 11. maddesi kapsamındaki, zorunlu olmayan altı haftalık süre sınırının ciddi düzeyde aşılmasının, çocukların geri verilmesine ilişkin yargılamalarda hızlı hareket etme konusundaki pozitif yükümlülüğe uygun olmadığı kanısındadır (*Monory/Romanya ve Macaristan*, 2005, § 82; *Carlson/İsviçre*, 2008, § 76; *Karrer/Romanya*, 2012, § 54; *Blaga/Romanya*, 2014, § 83; *R.S./Polonya*, 2015, § 70; *G.S./Gürcistan*, 2015, § 63; *G.N./Polonya*, 2016, § 68; *K.J./Polonya*, 2016, § 72). Ancak, *Rinau/Litvanya*, 2020, davasında Mahkeme, birinci başvuranın kızının iadesi için talepte bulunmasından beş ay sonra bir karar verilmesinin, böylelikle yukarıda anılan altı haftalık sürenin aşılmasının, 8. maddeyi ihlal etmediğini tespit etmiştir. Ulusal mahkemelerin bu madde kapsamındaki iki ayrı yükümlülüğünü birbiriyle bağdaştırması gerekmiştir. Bununla birlikte, ulusal mahkemeler, bir yanda baba olan birinci başvuran nezdinde bir pozitif yükümlülük olarak hızlı hareket etmekle; diğer yanda da çocuğun annesi nezdinde usuli bir yükümlülük olarak, kızının Almanya'ya geri dönmesinin ona psikolojik açıdan zarar vereceğine dair öne sürdüğü makul iddiaları etkili bir şekilde incelemekle yükümlüdür. Mahkeme, bu soruların ulusal mahkemelerce detaylı ve bir bakıma zaman alan bir değerlendirme yapılmasını gerektirdiğini; çocuğun üstün yararı en ağır basan unsur olmak üzere, çatışan menfaatler arasında aranan adil dengenin kurulmasına yönelik bir karar verilebilmesi için bu değerlendirmenin gerekli olduğunu belirtmiştir (§ 194). Buna rağmen Mahkeme, ulusal makamların 8. madde kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmediğini tespit etmiştir: özellikle, çocuğun geri gönderilmesine dair verilen mahkeme kararını engellemeye yönelik siyasal müdahaleler ve usulü belirsizlikler, karar verme sürecinin adilliklerini etkiledikleri ve uzun süren gecikmelere yol açtıklarından, 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir. Öte yandan Mahkeme, çocuğunu kaçıran bir ebeveynin, yargılamaların "üzücü" bir şekilde gecikmesi nedeniyle 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik orantısız bir müdahaleden muzdarip olmadığını tespit etmiştir (*G.K./Kıbrıs*, 2023, §§ 53-54).

72. Çocuk kaçırmaya ilişkin kararların icrası, acil nitelikli olması sebebiyle yeterli ve etkili olmalıdır (*V.P./Rusya*, 2014, § 154). *X/Çek Cumhuriyeti*, 2022, kararında Mahkeme, çocuğun geri gönderilmesine dair kararın alınmasına yol açan yargılamaları değil, daha sonra yürütülen ve ulusal mahkemelerin söz konusu kararın icra edilebilir olduğuna karar verdikleri icra sürecini incelemiştir. Ulusal mahkeme, kesinleşen geri gönderilme kararını yeniden incelemeye açmamış olsa da, daha sonra meydana gelen gelişmeleri dikkate almıştır. Dolayısıyla Mahkeme, icra sürecinin 8. madde kapsamında öngörülen usuli gereklilikleri yerine getirdiğini kabul etmiştir (§§ 75-85).

73. *Veres/İspanya*, 2022, davasında başvuran, velayet davasının nihai kararı beklenirken, ayrıldığı eşinin çocuğunu Macaristan'a geri getirmesine yönelik Macaristan'da verilen bir kararın tanınması ve icrasını sağlamak amacıyla, Brüksel IIa Tüzüğü'nün 21. ve devamı maddeleri kapsamında İspanya'da dava açmıştır. Brüksel IIa Tüzüğü'nde (Lahey Sözleşmesi'nin aksine) belirli süre sınırları öngörülmemiş olmasına rağmen, ulusal mahkemelerin bu hüküm kapsamında yapılan başvuruları ivedilikle incelemeleri beklenmiştir. Mahkeme, İspanya mahkemeleri önündeki aşırı gecikmenin, başvuranın çocuğuyla olan aile hayatının iki yıldan uzun bir süre boyunca kesintiye uğramasına neden olduğu ve velayetin anneye verilmesiyle sonuçlanan karara katkıda bulunduğu gerekçesiyle, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 80-89).

III. Eğitim, din ve ayrımcılık yapmama

8. madde

- "1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

9. madde

- "1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.
2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir."

14. madde

"Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır."

Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi

"Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir."

74. Eğitim, çocukların hayatının birçok yönünü etkilediğinden dolayı, Sözleşme'nin birçok hükmü arasında doğal etkileşim bulunmaktadır. Özellikle çocukların din özgürlüğü ve ayrımcılık yapılmamasına ilişkin hususlar eğitim bağlamında sıklıkla dile getirilmektedir.

A. Çocukların eğitim hakkı

1. İlgili Maddeler

75. Çocukların hakları da dâhil olmak üzere eğitim hakkı, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 2. maddesi tarafından güvence altına alınmıştır. İlgili hüküm ayrıca, ebeveynlerin kendi dini ve felsefi kanaatlerine uygun olarak eğitim ve öğretimi sağlama haklarını güvence altına almaktadır ⁵.

76. *Bir Devletin 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirirken farklı muamele uygulaması hâlinde, Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamında bir husus ortaya çıkabilir ("Belçika'da eğitimde dillerin kullanımına ilişkin yasaların belirli yönlerine dair" dava " ("Belçika dilbilime ilişkin dava"), 1968; D.H. Ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti [BD], 2007; Orsus ve Diğerleri / Hırvatistan [BD], 2010; Ponomaryovi / Bulgaristan, 2011 ;G.L. / İtalya, 2020).*

77. Eğitim amacıyla basılan veya dağıtılan broşür veya kitap gibi yazılı materyaller de Mahkeme tarafından Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında incelenmiştir (*Macate/Litvanya* [BD], 2023, § 216; *Handyside/Birleşik Krallık*, 1976, §§ 52-58).

78. Eğitim hakkı, Devletlerarası anlaşmazlıklarda da devreye girebilir. *Gürcistan / Rusya (II), [BD], 2021 davasında*, başvuran Hükümet, savunmacı Devletin birlikleri ve ayrılıkçı güçler tarafından gerçekleştirilen bombalama ve diğer şiddet eylemlerinin, devlet okullarının ve kütüphanelerin tahrip edilmesi ve yağmalanması ile etnik Gürcü öğretmenlerin ve öğrencilerin korkutulmasını da kapsadığına ilişkin olarak

⁵ Bk. [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesine ilişkin Rehber](#).

şikâyetinde bulunmuştur. Bu durumun doğrudan bir sonucu olarak, bu bölgelerdeki okul çağındaki çocukların eğitimlerine devam etmelerinin engellendiği iddia edilmiştir. Başvuran Hükümete göre, ilgili durum, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi uyarınca eğitim hakkını ihlal eden idari bir uygulama teşkil etmektedir. Fakat Mahkeme, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesine aykırı olayların meydana geldiği sonucuna makul şüphenin ötesinde varmak için elinde yeterli delil bulunmadığını değerlendirmiştir (§ 314; ayrıca bk. [Georgia / Rusya](#) (I), 2014, §§ 236-237; [Ukrayna ve Hollanda / Rusya](#) (k.k.) [BD], § 870 maddesi).

2. Eğitim hakkını güvence altına almak: genel ilkeler ve amaçlar

79. 1. No.lu Protokol'ün 2. maddesi, *diğerlerinin yanı sıra*, ilköğretim ([Sulak / Türkiye](#), Komisyon kararı, 1996); ortaokul ([Ponomaryovi / Bulgaristan](#), 2011) ve üniversite eğitimine ([Leyla Şahin / Türkiye](#), 2005) ilişkindir. Mahkeme, her çocuğun kişisel gelişim ve gelecekteki başarısı için ilk ve orta öğretimin temel önemini sıklıkla vurgulamaktadır ([Catan ve Diğerleri / Moldova ve Rusya](#), [BD], 2012, § 144).

80. Eğitim hakkı, belirli bir zamanda mevcut olan eğitim kurumlarına erişim hakkını ([Belçika'da eğitimde dillerin kullanımına ilişkin yasaların belirli yönlerine ilişkin dava](#), *bundan böyle "Belçika dil davası" olarak anılacaktır*, 1968, § 4 'Kanun' bölümü), bilgi aktarımı ve entelektüel gelişimi ([Campbell ve Cosans/Birleşik Krallık](#), 1982, § 33) ve aynı zamanda alınan eğitimden yararlanma ve tamamlanan eğitimin resmi olarak tanınması imkânını ([Belçika dil davası](#), §§ 3-5 "Kanun" bölümü) içerir.

81. Devlet, hem devlet okulları hem de özel okullardan sorumludur ([Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen / Danimarka](#), 1976); örneğin, Devletin, hem Devlet hem özel okullardaki öğrencileri kötü muameleden koruma şeklinde pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır ([O'Keeffe / İrlanda](#) [BD], 2014, §§ 144-152). Fakat Devletlerin belirli bir öğretim şeklini desteklemeye ([Verein Gemeinsam Lernen / Avusturya](#) (k.k.), 1995) veya bir çocuğu belirli bir özel okula kabul ettirmeye ([Sanlisoy / Türkiye](#) (k.k.), 2016) yönelik pozitif bir yükümlülüğü bulunmamaktadır.

82. Mahkeme ayrıca, eğitim hakkının, sadece kullanıcılara değil, daha geniş anlamda tüm topluma fayda sağlayan ve demokratik boyutu azınlıkların entegrasyonunu da kapsayan oldukça özel nitelikte bir kamu hizmetine ilişkin olduğunun bilincindedir ([Ponomaryovi / Bulgaristan](#), 2011). İlköğretim gibi bazı eğitim seviyelerinin varlığı, çocuğun gelişimi açısından taşıdığı önem prizması kapsamında incelenmiştir ([Timishev / Rusya](#), 2005, § 64). Belirli derslere katılma zorunluluğu da dâhil olmak üzere eğitim programları, sosyalleşme ve entegrasyon gibi hedefler ışığında değerlendirilmiştir ([Osmanoglu ve Kocabaş / İsviçre](#), 2017, §§ 97, 103 ve 105). Okullara yalnızca belirli azınlıkların devam ettiği hâllerde ayrıştırma tedbirlerinin uygulanması gereksinimi, Mahkeme tarafından eğitim hakkının kullanılmasında evrensellik ve ayrımcılık yasağı temel ilkelerini güvence altına almanın en uygun yolu olarak görülen kapsayıcı eğitim prizmasından da ele alınmıştır ([Elmazova ve Diğerleri / Kuzey Makedonya](#), 2022, § 89).

B. Eğitime erişim

1. Genel ilkeler

83. Mahkeme, çok sayıda uluslararası insan hakları sözleşmesinin ilgili hükümleriyle tutarlı olarak, eğitim hakkının, çocuğun gelişimi için birincil öneme sahip olan temel eğitime erişimi güvence altına aldığını teyit etmiştir ([Timishev / Rusya](#), 2005, § 64).

84. Eğitim hakkına ilişkin kısıtlamalar, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinde açık bir kısıtlama bulunmamasına rağmen mevcuttur. Fakat, herhangi bir kısıtlama, söz konusu hakkı, özüne halel getirecek ve etkinliğini ortadan kaldıracak ölçüde kısıtlanamamalıdır. 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamında "meşru amaçlar" a ilişkin kapsamlı bir liste bulunmamasına rağmen ilgili kişiler için öngörülebilir olmalı ve meşru bir amaç gütmelidir ([Leyla Şahin / Türkiye](#), 2005, § 154).

85. Mahkeme, dille ilgili olanlar da dâhil olmak üzere, eğitime erişimde çeşitli türlerde kısıtlamalar içeren davaları incelemiştir ([Belçika dil davası](#), 1968, "Kanun" bölümünün 3. maddesi; [Kıbrıs / Türkiye](#) [BD], 2001; [Catan ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya](#) [BD], 2012); okul ücretleri ([Ponomaryovi/Bulgaristan](#), 2011); uyruk ([Timishev/Rusya](#), 2005; [Ponomaryovi/Bulgaristan](#), 2011); yaş ([Qiftgi/Türkiye](#) (karar), 2004). Türkiye (dec.), 2004); sağlık ([Vavricksa ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti](#) [BD], 2021; [Memlika/Yunanistan](#), 2015,) ve hukuki meseleler (cezai soruşturmalar, [Ali/Birleşik Krallık](#), 2011; davalı Devlettten sınır dışı edilme,

[Sorabjee/Birleşik Krallık, 1995](#); [Jaramillo/Birleşik Krallık, 1995](#); [Dabhi/Birleşik Krallık, 1997](#); tahliye [Lee/Birleşik Krallık \[BD\]](#), 2001 Komisyon kararları).⁶

2. Ayrımcılık ve eğitime erişim

a. Engelli çocuklar

86. Engelli çocuklara ilişkin özel davalar Mahkeme nezdinde nadiren ele alınmıştır. Eski Komisyon, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi uyarınca (tek başına), engelli çocukların mümkün olduğunca kendi yaşlarındaki diğer çocuklarla birlikte yetiştirilmeleri gerektiği yönünde giderek artan bir görüşü göz önünde bulundurmıştır. Fakat söz konusu politika, tüm engelli çocuklar açısından geçerli değildir. Genel olarak engelli çocukların menfaatleri doğrultusunda mevcut kaynakları en iyi şekilde nasıl kullanacakları hususunda yetkili makamlara geniş bir takdir yetkisi verilmelidir ([Simpson / Birleşik Krallık](#) Komisyon kararı, 1989; [S.P. / Birleşik Krallık](#), Komisyon kararı, 1997)

87. 14. madde, üye devletlerin “aralarındaki fiili eşitsizlikleri” düzeltmek amacıyla gruplara farklı muamelede bulunmasını yasaklamamaktadır: nitekim bazı durumlarda, farklı muamele yoluyla eşitsizlikleri düzeltme girişiminde bulunulmaması kendi başına söz konusu maddenin ihlaline yol açabilir⁷. Mahkeme ayrıca, 14. maddenin ilgili uluslararası insan hakları sözleşmelerinde belirtilen gereklilikler ışığında yorumlanması gerektiğine karar vermiştir: özellikle de engelli bireylerin bekleme hakkına sahip olduğu “makul uyumlaştırmanın” “engelli kişilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden diğerleriyle eşit şekilde yararlanmasını veya bunları kullanmasını sağlamak için, belirli bir durumda ihtiyaç duyulduğunda, orantısız veya aşırı bir yük getirmeyen gerekli ve uygun değişiklik ve ayarlamalar” (2. madde) olduğunu öngören Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (“EHS”) ışığında yorumlanmalıdır. İlâveten, Sözleşmeciler Devletler, benzer durumlardaki farklılıkların farklı muameleyi haklı kılmadığını ve ne ölçüde haklı kıldığını değerlendirirken takdir yetkisine sahiptir. Bunun yanı sıra, engelli çocuklarla ilgili her türlü tedbir çocuğun üstün yararına öncelik vermelidir ([G.L. / İtalya, 2020](#)).

88. Engelli bireylerin eğitim ihtiyaçlarına yanıt olarak eğitim alanında uygulanacak “makul uyumlaştırmanın” ne anlama geldiğini belirtmek - farklı maddi ve maddi olmayan şekillerde olabilir - Mahkemenin görevi değildir; ulusal makamlar bu kapsamda daha uygun konumdadır (bk. örneğin, [Çam / Türkiye, 2016](#), § 66). Fakat, Devletlerin bu alandaki tercihlerine, yüksek düzeyde hassasiyetleri göz ardı edilemeyecek olan engelli çocuklar üzerindeki etkileri açısından özellikle dikkat etmeleri önem teşkil etmektedir ([G.L. / İtalya, 2020](#), § 63).

89. [G.L. / İtalya, 2020 davası](#), otistik bir çocuğun ilkokulun ilk iki yılında kanunen hakkı olan özel öğrenme desteğini alamamasına ilişkindir. Mahkeme, bu süre zarfında, başvuranın ebeveynleri tarafından ödenen özel yardım ve okul personeli tarafından yapılan birkaç müdahale dışında, başvuranın hakkı olan ve okulun eğitim ve sosyal hizmetlerinden diğer öğrencilerle eşit bir şekilde yararlanmasını sağlaması gereken özel yardımı almadığını tespit etmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranın maruz kaldığı ayrımcılığın, genel eğitimin ve sosyal entegrasyonun temellerinin atıldığı ve birlikte yaşamının ilk deneyimlerinin yaşandığı - ve çoğu ülkede zorunlu olan - ilkokul eğitimi çerçevesinde meydana geldiği için özellikle önem teşkil ettiğini tespit etmiştir.

90. [T.H. / Bulgaristan, 2023 davasında](#), okulda davranış zorlukları yaşayan ve daha sonra hiperkinetik hareket bozukluğu ve belirli bir gelişimsel skolastik beceri bozukluğu teşhisi konulan bir çocuk, ilkokulun ilk iki yılında, engeli nedeniyle kendisine daha az iyi davrandıklarını ve eğitimini özel eğitim ihtiyaçlarına uygun bir şekilde düzenlemediklerini iddia etmiş ve öğretmenleri tarafından ayrımcılığa uğradığına dair şikâyetle bulunmuştur (§§ 1, 87). Mahkeme, başvuranın okuldaki zorlayıcı davranışlarını ve bunun sonucunda meydana gelen olayları dikkate alarak, başvurana uygulanan disiplin cezasının ve okul müdürünün başvuranın eğitimine ara verme kararının haksız veya mantıksız olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir (§§ 113-116). Başvuranın saldırgan ve yıkıcı davranışlarının, diğer öğrencilerin güvenliği ve refahı ile etkili eğitim alma hakları üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu kabul eden Mahkeme, öğretmenlerin eylemlerini, başvuranın menfaatleri ile sınıf arkadaşlarının menfaatleri arasında zor bir denge kurma çabası

⁶ Daha fazla detay için bk. [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesine İlişkin Rehber](#).

⁷ Daha fazla detay için bk. [14. Madde ve 12 No.lu Protokol'ün 1. Maddesine İlişkin Rehber](#)

olarak kabul etmiştir (§ 122). Mahkeme, Sözleşme'nin 14. maddesinin, maliyetlerine veya uygulanabilirliğine bakılmaksızın eşitsizlikleri azaltmak amacıyla yapılabilecek tüm olası uyumlaştırmalardan ziyade makul uyumlaştırmaları gerektirdiğini vurgulamıştır (§ 122). Dolayısıyla, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi ile bağlantılı olarak 14. maddesi ihlal edilmemiştir (§ 123).

b. İdari statü ve uyruk

91. [Ponomaryovi / Bulgaristan, 2011](#) davasında Mahkeme, Bulgaristan'da anneleriyle birlikte yaşayan fakat daimi ikamet izinleri bulunmayan Rus vatandaşı iki öğrencinin davasını ele almıştır. Bulgaristan'da ortaöğretim ücretsiz olmasına rağmen, iki başvurudan idari statüleri nedeniyle okul ücreti alınmıştır. Mahkeme, başvuranların ülkeye yasa dışı yollardan gelen ve sonrasında ücretsiz eğitim de dâhil olmak üzere kamu hizmetlerinden yararlanma talebinde bulunan kişiler konumunda olmadıklarını not etmiştir. Başvuranlar kendilerini, biraz da istemeyerek, daimi ikamet izni olmayan yabancı durumunda bulmuş olmakla birlikte, yetkililerin Bulgaristan'da kalmalarına ilişkin esasa yönelik bir itirazları bulunmamaktaydı ve görünüşe göre onları sınır dışı etmek gibi ciddi bir niyetleri de yoktu. Bulgar yetkili makamları bu durumu dikkate almadıkları gibi, mevzuat da okul ücretlerinden muafiyet öngörmemektedir. Sonuç olarak ve orta öğretimin önemi göz önünde bulundurulduğunda, Mahkeme, iki öğrencinin uyrukları ve göçmen statüleri nedeniyle orta öğretim için harç ödemeleri zorunluluğunun, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde 14. maddenin ihlalini teşkil ettiğine karar vermiştir.

c. Etnik köken

90. Mahkeme ayrıca birçok Avrupa Devletinde Roman çocukların eğitimine ilişkin zorlukları ele almış ve çalkantılı tarihleri ve sürekli yerlerinden edilmelerinin bir sonucu olarak Romanların dezavantajlı ve savunmasız bir azınlık hâline geldiklerini ve bu nedenle eğitim alanını da kapsayan özel bir korumaya gereksinim duyduklarını ele almıştır ([D.H. ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti \[BD\]](#), 2007, § 182).

92. Bu bağlamda Mahkeme, Roman çocukların geçici olarak ([Orsus ve Diğerleri/Hırvatistan \[BD\]](#), 2010) veya daha uzun süreli ve ülke çapında ([D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti \[BD\]](#), 2007) sistematik olarak ayrı sınıflara veya okullara yerleştirildiği davaları incelemiştir. Mahkeme ayrıca, Roman çocukların ulusal düzeyde, neredeyse yalnızca Roman çocukların devam ettiği devlet okullarında ayrıştırılmasını teşkil eden davaları ele almış ve başvuranların nesnel ve makul bir gerekçesi olmayan bir muameleye maruz kalmaları nedeniyle 1 No.lu Protokolün 2. maddesi ile bağlantılı olarak 14. maddenin ([Lavida ve Diğerleri/Yunanistan](#), 2013; [Elmazova ve Diğerleri/Kuzey Makedonya, 2022](#); [Szolcsan/Macaristan](#), 2023) veya ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyinde bu tür tedbirler talep edilmesine rağmen, yetkili makamların fiili eşitsizliği düzeltmek ve ardından gelen ayrımcılığın devam etmesini önlemek amacıyla zamanında ve uygun ayrıştırıcı tedbirler almaması ([Elmazova ve Diğerleri/Kuzey Makedonya](#), 2022) nedeniyle Sözleşme'ye Ek 12 No.lu Protokolün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir ([X ve Diğerleri/Arnavutluk](#), 2022).

C. Eğitimin içeriği ve niteliği

1. Kurumsallaşmış eğitim

93. Devletlerin kurumsallaşmış eğitim ve öğretime ilişkin yükümlülükleri esas olarak 1 No.lu Protokolün 2. maddesi kapsamında incelenmektedir. Bu durum, Devletin, ister devlet okullarında ister özel dersler yoluyla, tatmin edici bir standartta zorunlu eğitim sağlaması anlamına gelmektedir ([Family H. / Birleşik Krallık](#), Komisyon kararı, 1984 [Leuffen / Almanya](#) Komisyon kararı, 1992 ; [B.N. ve S.N. / İsveç](#), Komisyon kararı, 1993 ; [Konrad / Almanya](#) (k.k.), 2006).

94. Mahkeme ayrıca, başvuranın belirli Devlet makamlarına Kürtçe - söz konusu tarihte kamu veya özel Türk kurumlarında herhangi bir eğitim düzeyinde sağlanmayan bir imkân - eğitim talebinde bulunma hakkını kullanmasına ilişkin şikâyetleri de 10. madde kapsamında incelemiştir ([Doner ve Diğerleri/Türkiye](#), 2017, §§ 88-89).

a. Müfredat ve eğitim desteği

95. Müfredatın belirlenmesi ve planlanması, ilke olarak, Sözleşmeciler Devletlerin yetki alanına girmektedir.

Dini veya felsefi nitelikte bilgi veya malumat içermesini engelleyecek hiçbir husus mevcut değildir ([Folgerp ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2007, § 84; [Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen/Danimarka](#), 1976, § 53; [Valsamis/Yunanistan](#), 1996, § 28).

96. Özellikle, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ikinci cümlesi, Devletlerin öğretim veya eğitim yoluyla doğrudan veya dolaylı olarak dini veya felsefi türden bilgi veya malumat vermesini engellemektedir. Ebeveynlerin bu tür öğretim veya eğitimin okul müfredatına dâhil edilmesine itiraz etmelerine dahi izin vermemektedir, zira aksi takdirde tüm kurumsal öğretimler uygulanamaz hâle gelme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Fakat, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ikinci cümlesi, Devletin eğitim ve öğretimle ilgili olarak üstlendiği işlevleri yerine getirirken, müfredatta yer alan bilgi veya malumatların tarafsız, eleştirel ve çoğulcu bir şekilde aktarılmasına özen göstermesi gerektiğine işaret etmektedir. Devletin, ebeveynlerin dini ve felsefi inançlarına saygı göstermediği düşünülebilecek telkinlerde bulunması yasaktır. Bu, aşılması gereken bir sınırdır ([Folgerp ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2007, § 84).

b. Dini semboller

97. Eğitimin dini yönleri söz konusu olduğunda, Mahkeme, Sözleşme'nin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği ve 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin, en azından ikinci cümlesinde, eğitim ve öğretim konularında 9. maddeye ilişkin bir özel bir hüküm teşkil ettiği kanısındadır ([Folgerp ve Diğerleri/Norveç](#) [BD], 2007, § 84; [Lautsi ve Diğerleri/İtalya](#) [BD], 2011, § 59; [Osmanoğlu ve Kocabaş/İsviçre](#), 2017, § 90).

98. Mahkeme, başvuranların ya eğitim bağlamında dini sembollere veya törenlere istenmeyen şekilde maruz kaldıklarından ya da tam tersine, okulda dini kıyafetler veya ilgili semboller giymelerinin yasaklandığından şikâyet ettikleri davaları ele almıştır.

99. [Lautsi ve Diğerleri / İtalya](#) [BD], 2011 davasında, Mahkeme, başvuranın çocuklarından birinin devam ettiği bir Devlet okulunun sınıflarında haç bulundurmaya karar veren yetkililerin, eğitim ve öğretimle ilgili olarak üstlendikleri işlevleri yerine getirirken, ebeveynlerin kendi dini ve felsefi inançlarına uygun olarak bu tür bir eğitim ve öğretimi sağlama hakkına saygı gösterme yükümlülükleri bağlamında takdir yetkilerinin sınırları dâhilinde hareket ettiklerine hükmetmiştir (§ 76). Mahkeme, duvardaki bir haçın esasen pasif bir sembol olduğuna ve öğrenciler üzerinde didaktik konuşma veya dini faaliyetlere katılımı karşılaştırılabilir bir etkiye sahip olduğunun kabul edilemeyeceğine karar vermiştir (§ 72).

100. Mahkeme ayrıca, 9. madde kapsamında, eğitim kurumlarında dini kıyafet ve sembollerin giyilmesi hakkına ilişkin iddiaları da incelemiştir. Örneğin, kız öğrencilerin beden eğitimi ve spor derslerinde başörtülerini çıkarmayı reddettikleri için devlet okulundan atılmalarına ilişkin iki davada, Mahkeme 9. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir ([Dogru/Fransa](#), 2008; [Kervanci/Fransa](#), 2008). Söz konusu dönemde, hiçbir kanun beden eğitimi derslerinde başörtüsü takılmasını açıkça yasaklamamıştır. Bununla birlikte, İslami başörtüsü gibi bir örtünün takılmasının sağlık veya güvenlik nedenleriyle spor dersleriyle bağdaşmadığına ilişkin olarak ulusal makamlar tarafından varılan sonucun makul olmadığı düşünülemez. Verilen ceza, başvuranların iddia ettikleri gibi dini inançlarının değil, yalnızca okul binasında geçerli olan ve usule uygun şekilde bilgilendirildikleri kurallara uymayı reddetmelerinin bir sonucudur. İlâveten Mahkeme, dini kurumlar ile Devletler arasındaki hassas ilişkilerin kurulması hususunda üye Devletlere bırakılması gereken takdir yetkisini göz önünde bulundurmıştır. Mahkeme, bu şekilde tanınan ve laikliğin gereklilikleriyle sınırlandırılan dini özgürlüğün, Sözleşme'nin temelini oluşturan değerler ışığında meşru görüldüğünü değerlendirmiştir ([Dogru/Fransa](#), 2008, § 72).

101. Bu iki davayla ilgili dönemden sonra, laiklik ilkesi uyarınca, devlet okullarında kişinin dini inançlarına ilişkin sembol veya işaretlerin takılmasını düzenleyen bir yasa çıkarılmıştır. Başvuranlar, bu yasağa ve ardından öğrencilerin dersler sırasında dini aidiyetlerine ilişkin “göze çarpan sembolleri” çıkarmayı reddettikleri için okuldan atılmalarına itiraz etmişlerdir: Mahkeme, bu alanda ulusal makamlara tanınan takdir yetkisini hatırlatmış ve özellikle öğrencilerin başka okullarda eğitimlerine devam edebildiklerini dikkate alarak, şikâyet edilen tedbirlerin gerekçelendirilmiş ve izlenen amaçla orantılı olduğuna karar vermiştir ([Gamaleddyn / n Fransa](#) (k.k.), 2009, § 2; [Aktas / Fransa](#) (k.k.), 2009, § 2; [Ranjit Singh / Fransa](#) (k.k.), 2009, § 1; [Jasvir Singh / Fransa](#) (k.k.), 2009, § 1; [Bayrak / Fransa](#) (k.k.), 2009, § 2; [Ghazal / Fransa](#) (k.k.), 2009, § 1).

c. Karma

102. [Osmanoğlu ve Kocabaş / İsviçre](#), 2017 davasında, başvuran ebeveynler, dini gerekçelerle kızlarının ilkokuldaki zorunlu karma yüzme derslerine katılmasına izin vermedikleri için kendilerine verilen para cezasından şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, okulun sosyal entegrasyon sürecinde özel bir rol oynadığını ve bu rolün yabancı kökenli çocuklar söz konusu olduğunda daha da belirleyici olduğunu yinelemiştir. Zorunlu eğitimin çocukların gelişimi için önemi göz önünde bulundurulduğunda, belirli derslerden muafiyet yalnızca çok istisnai durumlarda, iyi tanımlanmış koşullarda ve tüm dini gruplara eşit muamele dikkate alınarak gerekçelendirilmiştir (§ 96). Mahkeme ayrıca, çocukların yerel örf ve adetlere göre başarılı bir şekilde sosyal entegrasyonlarını kolaylaştıran çok yönlü bir eğitime olan ilgilerinin, ebeveynlerin kızlarının karma yüzme derslerinden muaf tutulma isteklerinden daha öncelikli olduğuna karar vermiştir (§§ 97, 100 ve 105). Mahkeme, özellikle, yetkililerin başvuranlara, diğer hususların yanı sıra, kızlarının yüzme derslerinde tesettür mayosu (burkini) giymelerine izin verilmesi gibi çok esnek düzenlemeler sunduğunu; ve izlenen prosedür ve ebeveynlere verilen para cezası ile birlikte düzenleyici çerçevenin, muafiyet taleplerinin Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamında incelenmesini sağladığına karar vermiştir (§§ 101; 104). Sonuç olarak, 9. maddenin ihlal edilmediği tespit edilmiştir.

d. Törenler ve ayinler

103. 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi, hem öğretimin içeriği hem de sağlanma şekli için geçerlidir.

104. Örneğin, söz konusu hüküm, bir tatil gününde okul sınırları dışında bir geçit törenine katılma zorunluluğu için geçerlidir. Mahkeme, öğrencilerin okuldan uzaklaştırılmaları pahasına bu tür bir etkinliğe katılmalarının istenmesini şaşırtıcı bulmakla birlikte- sınırlı bir süre için bile olsa, ulusal olayların bu tür anma törenleri kendi yöntemleriyle hem barış yanlısı amaçlara hem de kamu yararına hizmet etmektedir ve bazı geçit törenlerinde askeri temsilcilerin bulunması bu geçit törenlerinin niteliğini değiştirmemektedir. İlâveten, öğrenciye getirilen yükümlülük, ebeveynlerini, çocuklarını bilgilendirmek ve onlara tavsiyelerde bulunma veya çocuklarını ebeveynlerin kendi dini veya felsefi inançları doğrultusunda yönlendirme haklarından mahrum bırakmamıştır ([Efstratiou / Yunanistan](#), 1996, § 32; [Valsamis / Yunanistan](#), 1996, § 31).

105. [Perovy / Rusya](#), 2020 davasında, söz konusu tarihte bir çocuk olan başvuran, bir belediye okulunda bir defaya mahsus kısa bir dini tören düzenlenmesinin din özgürlüğünü ihlal ettiğini iddia ederek kendi adına 9. maddeye ilişkin şikâyetinde bulunmuştur. Mahkeme, başka bir Hristiyan mezhebinin inançlarının tezahürüne katılmaya zorlanmaksızın veya kendi inançlarına bağlılıktan vazgeçirilmeksizin, yalnızca orada bulunmasının 9. maddenin ihlalini teşkil etmediğini değerlendirmiştir (§ 76). Törene tanıklık etmek hoş olmasa bile, bu durum, başkalarının dini özgürlüklerini kısıtlamak için 9. maddeye dayanamayan rakip dini gruplardan oluşan demokratik bir toplumda gerekli olan açık fikirlilik ve hoşgörü bağlamında değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Mahkeme, çoğulculuk ve hoşgörü değerlerinin, herhangi bir dini gruba veya bireye, diğer dini veya dini olmayan inanç ve kanaatlerin bireysel veya toplu tezahürlerine tanık olmama hakkı sağlamadığına hükmetmiştir (§ 73).

e. Cinsel eğitim

106. Mahkeme, 1 no.lu Protokol'ün 2. maddesinin, kurumsallaşmış eğitim bağlamında, cinsel eğitim derslerine uygulandığına kanaat getirmiştir.

107. Mahkeme, [Jimenez Alonso ve Jimenez Merino / İspanya](#) (k.k.), 2000 davasında, kendi ahlaki ve dini inançlarına dayanarak, kızının devlet ortaokulundaki cinsel eğitim derslerine girmesine onay vermeyen bir babanın şikâyetini reddetmiştir. Nitekim Mahkeme, söz konusu cinsel eğitim dersinin, öğrencilere, insanların cinsel hayatının genel niteliğine, zührevi hastalıklara ve Aids'e ilişkin nesnel ve bilimsel bilgi sağlamayı amaçladığını kaydetmiştir. Kitapçık, öğrencileri, istenmeyen hamilelik, giderek daha genç yaşta artan hamilelik riski, gebelikten korunma yöntemleri ve cinsel yolla bulaşan hastalıklara ilişkin uyarıyı amaçlamıştır. Bu tür bilgiler, genel bir menfaat olarak yorumlanabilir ve hiçbir surette belirli bir cinsel davranışı savunma amaçlı bir telkin girişimi teşkil etmemektedir ("Kanun kısmının 1. maddesi).

108. Benzer şekilde, [Dojan ve Diğerleri/Almanya](#) (k.k.), 2011 davasında Mahkeme, yerel bir devlet ilkokulunun dördüncü sınıfına kayıtlı olan çocukları için, dini inançlarına dayanarak, belirli cinsel eğitim

derslerinden veya okul etkinliklerinden muafiyet talep eden birçok çift tarafından yapılan şikâyetleri reddetmiştir. Mahkeme, söz konusu cinsel eğitim derslerinin, mevcut bilimsel ve eğitimsel standartlara dayanan temel yasal hükümler ve takip eden yönergeler ve müfredata uygun olarak, üreme, doğum kontrolü, hamilelik ve doğumla ilgili bilgilerin tarafsız bir şekilde aktarılmasını amaçladığını gözlemlemiştir ("Kanun" bölümünün 2. maddesi).

109. Mahkeme, daha genç yaşta cinsel eğitime ilişkin iddiaları da incelemiştir. Örneğin, [A.R. ve L.R. / İsviçre](#) (k.k.), 2017 davasında, başvuranlar cinsel eğitim derslerinin yalnızca mevcudiyetini değil, daha ziyade küçük yaşta, diğer bir deyişle 4 ila 8 yaş arasında, cinsel eğitimin yararlılığını sorgulamaktadır. Mahkeme, İsviçre'nin 1 No.lu Protokolü onaylamadığını belirterek, 8. madde kapsamında davayı incelemiştir (§§ 25-26). Mahkeme, küçük çocukların özellikle hassas olduklarını, kolaylıkla etkilenebildiklerini ve BMÇHS'nin 5. maddesi tarafından da doğrulandığı üzere, bir çocuk ile ebeveynleri arasındaki ilişkinin, gelişimin bu kritik yıllarında özel bir önem kazandığını kabul etmiştir. Bununla birlikte, davaların özel koşullarında, Mahkeme, ilgili cinsel eğitimin, BMÇHS'nin 19. maddesi tarafından da güvence altına alınan, çocukları her türlü şiddetten koruma amacını izlediğine ve ilgili derslerin öğrencilere herhangi bir telkinde bulunmayı amaçlamadığına hükmetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvuruların kabul edilemez olduğu sonucuna varmıştır.

f. Disiplin

110. İç yönetime ilişkin disiplin gibi işlevler, eğitim sürecinin ve eğitim hakkının temel bir parçasıdır ([Costello-Roberts / Birleşik Krallık](#), 1993, § 27).

111. Eğitim hakkı, ilke olarak, bir eğitim kurumunun iç tüzüğüne uyulmasını sağlamak amacıyla kurumdan uzaklaştırma veya atma gibi disiplin tedbirlerine başvurulmasını kapsam dışı bırakmamaktadır ([Ali / Birleşik Krallık](#), 2011, § 54). Fakat, bu tür düzenlemeler hakkın özüne hâle getirmemeli veya Sözleşme veya Protokollerinde yer alan diğer haklarla çelişmemelidir ([folgegen ve diğerleri / Türkiye](#) 2017, §§ 50-51).

112. Dolayısıyla eğitim hakkı, dolandırıcılık ([Sulak / Türkiye](#), k.k., 1996) veya uygunsuz davranış ([Whitman / Birleşik Krallık](#), K.k., 1989) nedeniyle bir eğitim kurumundan kalıcı veya geçici olarak çıkarılmayı yasaklamamaktadır.

113. Mahkeme, bir öğrencinin yaklaşık üç ay boyunca geçici olarak okuldan uzaklaştırılmasına ilişkin bir başvuruyu önemli bir dezavantaj bulunmadığı (Sözleşme'nin 35 § 3 (b) maddesi) gerekçesiyle reddetmiştir ([C.P. / Birleşik Krallık](#) (k.k.), 2016) kararındaki özel koşullar için bk.).

g. Güvenli öğretim ortamı: şiddet, zorbalık, taciz

114. Sözleşme'nin 3. maddesi uyarınca Devletin, kendi yetki alanındaki herkese Sözleşme'de tanımlanan hak ve özgürlükleri güvence altına alma yönündeki pozitif yükümlülükleri, Devletlerin kendi yetki alanındaki bireylerin, özel bireyler tarafından uygulanan kötü muameleler de dâhil olmak üzere, işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalmamalarını sağlamak için tedbirler almasını gerektirmektedir. Söz konusu tedbirler, özellikle çocuklar ve diğer hassas bireyler için etkili koruma sağlamalı ve yetkililerin bilgi sahibi olduğu veya olması gereken kötü muameleyi önlemek için makul adımları içermelidir ([Durdevic/Hırvatistan](#), 2011, § 118 ; ayrıca bk. 2. maddeyle ilgili olarak [Osman/Birleşik Krallık](#) , 1998, § 116).

115. Devletin, diğer öğrenciler tarafından sıklıkla fiziksel saldırıya uğrayan bir çocuğu koruyamadığına ilişkin şikâyetler de Sözleşme'nin 8 maddesi kapsamına girmektedir ([Durdevic / Hırvatistan](#) 2011, §§ 105-107).

116. Eğitim alanındaki tüm tedbirler özel hayata saygı hakkını etkilemeyecek olmasına rağmen eğitim kurumlarında öğretmenler ve diğer yetkililer tarafından gerçekleştirilen şiddet veya istismar eylemlerini çocukların eğitim hakkı ve özel hayatlarına saygı ile bağdaştırmak mümkün olmayacaktır. Bu tür muamelelerin eğitim ortamlarından kaldırılması gereksinimi uluslararası düzeyde de açıkça teyit edilmiştir. Eğitim gibi önemli bir kamu hizmetinin sağlanması bağlamında, eğitim makamlarının temel rolü, özellikle küçük yaşları sebebiyle hassas olduklarını göz önünde bulundurarak öğrencilerin sağlığını ve refahını korumaktır. Dolayısıyla, eğitim makamlarının temel görevi, eğitim makamlarının denetimi altında oldukları süre boyunca öğrencileri her türlü şiddetten korumak için öğrencilerin güvenliğini sağlamaktır ([Kayak](#)

[/Türkiye](#), 2012, § 59 ; [F.O./Hrvatistan](#), 2021, §§ 81-82).

117. Mahkeme, bir devlet okulu öğretmeninin bir öğrenciyi birkaç gün arayla üç kez sözlü olarak taciz ettiği bir davayı 8. madde kapsamında incelemekle birlikte okuldaki taciz şikâyetlerinin Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında da incelenebileceğini kabul etmiştir ([F.O. /Hrvatistan](#), 2021, § 53). Bu davada Mahkeme, eğitim ortamında şiddet ve istismarı tanımlamak için zararın sıklığı, ciddiyeti ve zarar verme niyetinin ön koşul olmadığını ve başvuranın öğretmeni tarafından maruz kaldığı türden sözlü tacizin özel hayata saygı hakkına kabul edilemez bir müdahale teşkil ettiğini vurgulamıştır (§ 88). İlâveten Mahkeme, Devlet yetkililerinin, başvuranın okulda tacize uğradığına yönelik iddialarına gerekli özeni göstermediklerine hükmetmiştir (§ 103).

118. İlgili tarihte on beş yaşında olan başvuranın, devam ettiği okulda kendisini sınıf arkadaşlarının ve diğer öğrencilerin şiddetinden korumak için yeterli tedbirlerin alınmadığına yönelik şikâyetinde bulunduğu bir davada Mahkeme, şikâyetin niteliğinin mutlaka cezai kovuşturma gerektirmediğini değerlendirmiştir. Dolayısıyla, başvuranın, başvurusunun kabul edilebilir olarak değerlendirilmesi için cezai bir şikâyetinde bulunmasına gerek yoktur. Bununla birlikte, başvuranın iddiaları, itiraz edilen eylemlerin yeri, zamanı ve niteliği bakımından yeterince belirgin olmadığından, Devletin Sözleşme'nin 3. ve 8. maddeleri kapsamındaki pozitif yükümlülüğünü harekete geçirememiştir ([Durdevic /Hrvatistan](#), 2011, § 113).

119. Farklı bir bağlamda, Mahkeme, bir çocuğun amcasının, üç yaşındaki yeğeninin anaokulunda giydiği bir tişörtün üzerine basılan bir slogandan dolayı suçu yüceltmekten mahkûm edildiği bir davada 10. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Mahkeme, yerel mahkemenin davanın özel koşullarına ilişkin gerekçesini, diğer bir deyişle üç yaşındaki bir çocuğun tartışma konusu mesajın farkında olmadan taşıyıcısı olarak kullanılmasını ve mesajın yayıldığı özel bağlamı, yani yalnızca kamuya açık bir yeri değil, aynı zamanda küçük çocukların bulunduğu bir okul yerleşkesini de göz önünde bulundurmıştır ([Z.B. / Fransa](#) , 2021, § 61).

2. Kurumsal olmayan eğitim

120. Doğrudan veya dolaylı olarak eğitim amacı taşıyan ancak tamamen kurumsal eğitim bağlamı dışında kalan içerik ve materyaller de Mahkeme tarafından incelenmiştir.

121. [Macate / Litvanya](#) [BD], 2023 (§ 216) davası, hemcinsler arasındaki ilişkileri tasvir eden bir peri masalı kitabına ilişkindir. Kitabın yazarı, kitabın 9-10 yaşındaki çocuklar tarafından okunmasını amaçlamasına rağmen kitap geçici olarak askıya alınmıştır ve akabinde içeriği zararlı olarak etiketlenmiştir. Mahkeme, çocukların eşcinsel ilişkilerle ilgili bilgilere erişimine getirilen kısıtlamaların yalnızca cinsel yönelimle ilgili mülahazalara dayandığı durumlarda (diğer bir deyişle, bu tür bilgilerin çocukların büyüme ve gelişimine uygunsuz veya zararlı olduğunu değerlendirmek için başka hiçbir dayanağın bulunmadığı durumlarda), Sözleşme'nin 10 § 2 maddesinin amaçları bakımından meşru olarak kabul edilebilecek herhangi bir amaç gütmediklerini değerlendirmiştir. Dolayısıyla bu tür kısıtlamalar, 10. madde ile bağdaşmamaktadır (bk. ayrıca [Handyside / Birleşik Krallık](#), 1976, §§ 52-58).

122. Mahkeme, ahlaki değerler ve halk sağlığının korunması şeklinde meşru amaç taşıyan bir müdahalenin gerekçesini incelerken, tartışma konusu metne erişimi olan toplum mensuplarının hassasiyetinin önemli bir kriter olduğuna kanaat getirmiştir.

123. [Handyside / Birleşik Krallık](#), 1976 davasında tartışma konusu kitap, özellikle 12 ile 18 yaşları arasında okul çağındaki çocuklar için yazılmıştır. Mahkeme, Birleşik Krallıkta ahlak ve eğitime ilişkin görüşlerin çeşitli olmasına ve sürekli değişim içerisinde olmasına rağmen yetkili İngiliz hâkimler takdir yetkilerini kullanırken söz konusu tarihte ilgili kitabı okuyan çocuk ve yetişkinlerin çoğunun ahlaki üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı yönünde kanıya varabileceklerine hükmetmiştir (§ 52).

124. Aynı şekilde, başvuranların bir yülsek lisede öğrencilerin dolaplarına homofobik broşürler bıraktıklarından dolayı mahkûm edildikleri bir davada Mahkeme, başvuranların -isveç okullarında eğitimde objektiflik konusundaki eksiklikler hakkında bir tartışma başlatma- amacının kabul edilebilir olmasına rağmen broşürlerin lafzına dikkat edilmesi gerektiğini tespit etmiştir. Broşürlerde eşcinselliğin “ahlak değerleri açısından toplum üzerinde yıkıcı etkisi” olan “sapkın bir cinsel eğilim” olduğu ve HIV ve AIDS’in meydana çıkmasından sorumlu olduğu yönünde bir tanımlama yapılmıştır. Mahkeme öğrencilerin etkilenmeye müsait ve hassas yaşlarda olduğunu özellikle not etmiştir ([Vejdeland ve Diğerleri / İsveç](#), 2012,

§ 56).

125. Diğer taraftan, mesajların agresif, cinsel açıdan sansürlü olmaması ya da belirli bir cinsel davranışı teşvik etmemesi hâlinde ve reşit olmayanlar için çeşitlilik, eşitlik ve hoşgörü fikirlerinin sunulması hâlinde mesajların çocuklar gibi hassas kitleler için özellikle erişilebilir olması, Devletin müdahalesini meşru kılması için yeterli değildir. Ebeveynlerin görüşleri, eğitim politikaları ve üçüncü tarafların ifade özgürlüğü hakkının dengelenmesi gereken cinsel eğitimin kamusal tartışması gibi hassas konularda, yetkililerin nesnellik, çoğulculuk, bilimsel doğruluk ve nihayetinde belirli bir bilgi türünün genç kitle için yararlılığı kriterlerine başvurmadan başka seçeneği bulunmamaktaydı ([Bayev ve Diğerleri / Rusya](#), 2017, § 82). Bu davada Mahkeme, reşit olmayanlar arasında eşcinselliğin teşvik edilmesine ilişkin yasal bir yasağa dayanan müdahalelerle ilgili olarak tek başına ve 14. maddeyle bağlantılı olarak 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

D. Doğum nedeniyle ayrımcılık

126. Daha 1979 yılında, Mahkeme, doğum nedeniyle çocukların miras haklarına getirilen kısıtlamaların Sözleşme ile uyumlu olmadığına karar vermiştir ([Marckx/Belçika](#), 1979, § 59). Söz konusu tarihten itibaren bu temel ilkeyi yinelemiş ve bir çocuğun "evlilik dışı" doğumu nedeniyle ayrımcılık yaşadığını Avrupa kamu düzeninin korunmasına ilişkin bir standart olarak belirlemiştir ([Fabris/Fransa](#) [BD], 2013, § 57).

127. Birçok üye devlette "evlilik dışı doğan" ("gayrimeşru") çocuklar ile "evlilik içinde doğan" ("meşru") çocuklar arasında miras açısından var olan ayırım, 8. madde kapsamında tek başına ([Johnston ve Diğerleri/İrlanda](#), 1986) ve 14. madde ile bağlantılı olarak ([Vermeire/Belçika](#), 1991; [Brauer/Almanya](#), 2009) veya 1 No.lu Protokolün 1. maddesi kapsamında ([Fabris/Fransa](#) [BD], 2013; [Inze/Avusturya](#), 1987; [Mazurek/Fransa](#), 2000; [Merger ve Cros /Fransa](#), 2004) çeşitli davalarda gündeme gelmiştir. Mahkeme, [Pla ve Puncernau / Andorra](#), 2004 kararında bu ilkeyi evlat edinilen çocukları kapsayacak şekilde genişletmiştir.

128. Günümüzde, Avrupa Konseyi Üye Devletleri arasında, evlilik içi veya dışı doğan çocuklara eşit davranılması yaygın bir uygulamadır. Bu durum, ulusal yasama organlarının konuya ilişkin tek tip bir yaklaşım benimsemesine ve çocuklar arasında eşitliğin sağlanması hedefini kesin olarak destekleyen sosyal ve hukuki gelişmelere yol açmıştır ([Fabris / Fransa](#) [BD], 2013, § 58).

129. Annesi Maltalı olmayan ve evlilik dışı doğan bir çocuğa Malta vatandaşlığı verilmesinin reddedilmesine ilişkin bir davada, Mahkeme, vatandaşlık hakkının Sözleşme'de yer alan bir hak olmamasına ve başvuranın davasında reddedilmesinin 8. maddenin ihlaline yol açmamasına rağmen, başvuranın sosyal kimliği üzerindeki etkisinin, Sözleşme'nin 8. maddesinin genel kapsam ve alanına girecek şekilde olduğunu açıklamıştır ([Genovese / Malta](#), 2011, §§ 34-36). Mahkeme, söz konusu madde ile birlikte 14. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

IV. Sağlık, konut ve verilerin korunması

Sözleşme'nin 2. Maddesi - Yaşam hakkı

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

(a) bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;

(b) bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;

(c) bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması."

Sözleşme'nin 3. Maddesi - İşkence yasağı

"Kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'nin 8. maddesi - Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

A. Sağlık Hizmeti⁸

130. Mahkeme içtihadı, genel bir ilke olarak, Devletlerin çocuğun ve bir grup olarak çocukların üstün yararını onların sağlıklarını ve gelişimlerini etkileyen tüm kararların merkezine yerleştirme yükümlülüğü olduğunu tanımaktadır ([Vavricka ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti](#) [BD], 2021, §§ 287-288).

131. [Vavricka ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti](#), 2021 davasında Mahkeme, tıp bilimi tarafından iyi bilinen hastalıklara karşı çocukların aşılmasına ilişkin yasal yükümlülüğe uyulmamasının, çocukların ana okullarına kayıtlarının reddedilmesine veya ebeveynlerin para cezasına çarptırılmasına yol açtığı yönündeki şikâyetleri incelemiştir. Mahkeme, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar verirken, davalı Devletin sağlık politikasının çocukların üstün yararıyla tutarlı olduğuna, zira zorunlu aşılama politikasının sürü bağışıklığını sağlamak ve kontrendikasyonları olan ve aşıl原因amayan çocukları korumak için haklı gösterilebileceğine hükmetmiştir. Ayrıca, davalı Devletteki aşılama gerekliliğinin, aşılamanın bilimsel topluluk tarafından etkili ve güvenli kabul edildiği sınırlı sayıda hastalıkla ilgili olduğunu; belirli çocuk gruplarına ilişkin muafiyetlere izin verildiğini ve aşıl原因ların zorla uygulanmasına izin veren bir hüküm bulunmadığını not etmiştir. Ayrıca, başvuruların anaokulundan mahrum edilmesinin, küçük çocukların kişiliklerini geliştirmeleri ve biçimlendirici bir pedagojik ortamda önemli sosyal ve öğrenme becerileri edinmeye başlamaları için önemli bir fırsatın kaybedilmesi anlamına geldiğini kabul etmekle birlikte, Mahkeme, bunların, ebeveynlerinin, amacı özellikle söz konusu yaş grubunda sağlığı korumak olan yasal bir yükümlülüğe uymayı reddetme tercihinin doğrudan sonuçları olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, başvuruların, ebeveynlerinin ek ve belki de kayda değer çaba ve masrafları pahasına da olsa, kişisel, sosyal ve entelektüel gelişim imkânlarından mahrum bırakılmadıklarını gözlemlemiştir ([Vavricka and Others v. the Czech Republic](#) [BD], 2021, §§ 306-307).

132. Mahkeme, örneğin kısırlaştırma ve kadın sünneti gibi çocuklara uygulanan bazı tıbbi müdahalelerin Sözleşme'nin 3. maddesi ile esasen uyuşmadığı kanaatindedir ([N.B. / Slovakya](#), 2012, § 73; [Sow / Belçika](#), 2016, § 62).

133. Psikiyatri hastanesine yerleştirme de dâhil olmak üzere, tıbbi bir test veya tedavi uygulanmadan önce çocuğun veya yasal temsilcisinin bilgilendirilmiş onamı gerekmektedir ([N.B. / Slovakya](#), 2012, § 74; [I.G. ve Diğerleri / Slovakya](#), 2012, §§ 122-123; [M. / Fransa](#) (dec.), 2022, § 61) ([V.I. / Moldova Cumhuriyeti](#), 2024, §§ 103 ve 133-135). Mahkeme, rızanın bulunmadığı Roman çocukların kısırlaştırılması davasında 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir ([N.B. / Slovakya](#), 2012, §§ 74-88; [I.G. ve Diğerleri / Slovakya](#), 2012, §§ 116-134). Mahkeme ayrıca, ebeveyn onayı veya mahkeme kararı olmaksızın, şüpheli çocuk istismarı mağduruna yönelik tıbbi bir incelemede bulunmanın Sözleşme'nin 8 maddesini ihlal ettiğine hükmetmiştir ([M.A.K. ve R.K. / Birleşik Krallık](#), 2010, §§ 79-80). Hastanede çocuğun kan testi ve fotoğrafları, orada bulunmayan anne ve babasının açık isteklerine rağmen çekilmiştir. Mahkeme, ebeveynlerin rızası veya mahkeme kararı olmaksızın muayenenin yapılmasını haklı kılacak bir aciliyet bulunmadığını tespit etmiştir (§§ 75-80). Ayrıca, Mahkemenin, bir çocuğa (davanın özel koşullarında, zihinsel engelli ve ebeveyn bakımı olmaksızın) istem dışı tıbbi müdahalelerde bulunduğu dair tartışılabilir iddialarla karşı karşıya kalması hâlinde, Sözleşme'nin 3. maddesi uyarınca, yerel makamların iddiaların güvenilirliğini değerlendirmek, davanın koşullarını açıklığa kavuşturmak ve sorumluları tespit etmek için gecikmeksizin gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü bulunduğu hükmetmiştir ([V.I. / Moldova Cumhuriyeti](#), 2024, § 109).

134. Ebeveynlerin çocuklarına tıbbi tedavi uygulanmasına rıza göstermemesi, tıp doktorları ile çözülmesi

⁸ Ayrıca bk. [Sözleşme içtihadına ilişkin rehber - Sosyal haklar](#).

gereken çatışmalara yol açabilir. [Glass / Birleşik Krallık](#) 2004, davasında, ileri derecede engelli bir çocuk birçok kez hastaneye yatırılmıştır. Doktorlar çocuğun ölmekte olduğunu ve daha fazla yoğun bakımın uygun olmadığını değerlendirmişlerdir. Bir keresinde doktorlar, çocuğun son safhada olduğunu değerlendirip acısını hafifletmek amacıyla, annesinin rızasına karşı çocuğa diamorfin uygulamışlardır. İlâveten, çocuğun annesine danışılmaksızın “Canlandırma Girişiminde Bulunmayın” notu çocuğun dosyasına eklenmiştir. Mahkeme, hastane personelinin, çocuğun üstün yararını göz önünde bulundurarak karar aldığına ve dolayısıyla izlenen amacın meşru olduğuna hükmetmiştir (§ 77). Fakat, hastanenin anne ile arasındaki çıkmazı çözmek amacıyla ilk aşamalarda mahkemelerin müdahalede bulunmasını istememe sebebi açıklanmamıştır. Bu tür bir inisiyatif alma ve daha ileri bir acil durum beklentisiyle durumu yatıştırma yükümlülüğü hastanenin üzerindeydi. Bunun yerine, doktorlar, mevcut sınırlı süreyi, görüşlerini anneye empoze etmek için kullanmışlardır (§ 81). Bu tür koşullar altında, yetkililerin, bir mahkeme tarafından izin verilmediği hâlde, annenin önerilen tedaviye itirazlarını geçersiz kılma kararı, 8. maddenin ihlaline yol açmıştır.

135. [Gard ve Diğerleri / Birleşik Krallık](#) (k.k.), 2017 davasında, ebeveynlerin, ölümcül genetik hastalıktan muzdarip bebekleri için yaşamı idame ettiren tedavinin durdurulması kararına ilişkin Sözleşme'nin 2. ve 8. maddeleri uyarınca yaptıkları şikâyet kabul edilemez bulunmuştur. Başvuranlar, davalarında kullanılacak uygun testin çocuğun “üstün yararı” değil, çocuğa “önemli zarar” verme riski olduğunu, zira ilk hususun Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki ebeveyn haklarına haksız müdahaleye izin verdiğini ileri sürmüşlerdir (§ 118). Mahkeme, mevcut davada, yerel mahkemelerin, kapsamlı bilirkişi delillerine dayanarak, sürekli acı, ıstırap ve sıkıntıya maruz kalması muhtemel olan ve ebeveynler tarafından önerilen deneysel tedaviden fayda görmeyecek olan çocuk için “önemli zarar” riski bulunduğu sonucuna vardığını tespit etmiştir (§ 119, ayrıca bk. [Afiri ve Biddarri / Fransa](#) (k.k.), 2018). “Önemli zarar” riski, ölümcül tıbbi durumu olan bir çocuğun yaşamı idame ettiren tedavisinin bırakılmasına ilişkin bir kabul edilemezlik kararı olan [Parfitt / Birleşik Krallık](#) (k.k.), 2021 davasında tekrar tartışılmıştır. [Vavricka ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti](#) [BD], 2021, kararına atıfla Mahkeme, ulusal yargılamalarda “önemli zarar” testinden ziyade “çocuğun üstün yararı” testi uygulanmasına hükmetmiştir ([aynı yerde](#), § 51).

136. [Hanzelkovi / Çek Cumhuriyeti](#), 2014, davasında, doğumun hemen ardından hastaneden ayrılan bir anne ve yeni doğmuş bebeğinin geri dönmelerini gerektiren bir sağlık tedbiri alınmıştır. Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir; zira, anneyi polis ve icra memurunun yardımıyla hastaneye geri göndermek gibi radikal bir tedbir almadan önce, yerel makamların, hayatlarının böyle belirleyici bir anında başvuranların aile hayatına daha az aşırı bir müdahale biçimine başvurma mümkün olmadığını tespit etmeleri gerekmektedir (§§ 78-80).

137. Kürtaja ilişkin olarak Mahkeme, kadınların özel hayatına saygı gösterilmesi hakkının, henüz doğmamış çocuğunki de dâhil olmak üzere diğer çatışan hak ve özgürlükler karşısında göz önünde bulundurulması gerektiği kanısındadır. Mahkeme, hamileliğin sona erdirilmesini düzenleyen mevzuatın yalnızca kadının özel hayatına ele almadığı, zira bir kadının hamile olması hâlinde, özel hayatının gelişmekte olan fetüsle yakından bağlantılı hâle geldiği sonucuna varmıştır ([A, B ve C / İrlanda](#) [BD], 2010, § 213; [Tysiąc / Polonya](#), 2007, § 106).

138. [P. ve S. / Polonya](#), 2012 davasında Mahkeme, tecavüze uğradıktan sonra kürtaj olmak isteyen bir genç kıza yetkililerin uyguladığı muamele nedeniyle Sözleşme'nin 3, 5 ve 8. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, başvuranlara, genç kıza ve annesine, yanıltıcı ve çelişkili bilgiler verildiğine ve tarafsız tıbbi danışmanlık almadıklarına karar vermiştir. Varşova'daki hastanede yetkililer, genç kıza, üzerinde baskı kurmaya çalışan kişilerin temaslarından koruyamamışlardır. İlâveten, söz konusu genç kız, kürtaj karşıtı aktivistler tarafından saldırıya uğradıktan sonra polis koruması talep ettiğinde, tutuklanmış ve bir çocuk sığınma evine yerleştirilmiştir. Mahkeme, başvuranın o sırada yalnızca on dört yaşında olmasının ve tecavüzün ardından büyük bir hassasiyet içinde bulunmasının “oldukça önem teşkil ettiğini” değerlendirmiştir (§§ 161-162).

139. Sağlık bağlamındaki çocuk hakları da Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında sorunlara yol açabilir. [Asiye Geng / Türkiye](#), 2015 davasında, prematüre doğan bir bebek, doğumdan birkaç saat sonra, tedavi için kabul edilmeksizin hastaneler arasında nakledilmesinin ardından ambulanda hayatını kaybetmiştir. Mahkeme, ilk olarak, Devletin, devlet hastanesi hizmetinin veya sağlık koruma sisteminin düzgün bir şekilde örgütlenmesini ve işleyişini yeterince sağlamadığını ve bu durumun bireyin hayatını tehlikeye atacak şekilde

tıbbi bakımdan mahrum bırakılmasını teşkil ettiğini tespit etmiştir (§ 80). İkinci olarak, Mahkeme, Türk yargı sisteminin trajediye verdiği tepkinin, çocuğun ölümünün kesin koşullarını aydınlatmak amacıyla uygun olmadığını ve dolayısıyla bu durumun Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlalini teşkil ettiğini tespit etmiştir ([aynı yerde](#), §§ 86-87, ayrıca bk. [Oyal / Türkiye](#), 2010).

140. [V.I. / Moldova Cumhuriyeti](#), 2024 davasında Mahkeme, psikososyal engelli bir çocuğun ebeveyn bakımı olmaksızın bir psikiyatri hastanesine zorunlu olarak yerleştirilmesini ele almıştır. Mahkeme, iç hukuk çerçevesinin, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı olarak, Devletin bu tür çocuklara bütünlüklerinin ciddi şekilde ihlal edilmesine karşı koruma sağlayan bir sistem kurma ve etkili bir şekilde uygulama pozitif yükümlülüğünün doğasında var olan gereklilikleri karşılamadığını tespit etmiştir. Çocukların akıl sağlığı kurumlarına kabul edilmesine ilişkin bazı açık yasal hükümler içermekle birlikte (§ 125), ulusal yasal çerçeve, bir psikiyatri hastanesine istem dışı yerleştirme, istem dışı psikiyatri tedavisi ve kimyasal kısıtlama kullanımına ilişkin bağımsız bir inceleme güvencesinden yoksundu ve genel olarak zihinsel engelli kişilerin ve özellikle de ebeveyn bakımı olmayan çocukların bu tür istismarını önleyecek diğer mekanizmalardan yoksundu (§ 129). Mahkeme ayrıca, çocuğun bir psikiyatri hastanesine yerleştirilmesinin ve psikiyatrik tedavinin, yeterince ikna edici ve kabul görmüş bir tedavi gerekliliğinden yoksun olması (§§ 142 ve 144) ve yerleştirmenin süresi (§ 146); başvuranın yetişkinler bölümüne nakledilmesi ve tedavi gerekliliğinin yokluğunda kimyasal kısıtlamaya (antipsikotikler, nöroleptikler ve sakinleştiriciler) tabi tutulması ve buradaki maddi koşullar (§ 157) nedeniyle, 3. maddeyi esas yönünden ihlal ettiği sonucuna varmıştır. İlâveten Mahkeme, söz konusu eylemlerin, gerçek veya algılanan zihinsel engele sahip bir çocuk olarak başvuran bakımından Sözleşme'nin 14. maddesini ihlal eden ayrımcı bir uygulamayı sürdürdüğünü tespit etmiştir (§§ 175-177). Mahkeme ayrıca, davalı Devletin, 3. ve 14. maddeler kapsamında mağdur olduklarını iddia eden zihinsel engelli kişilere ve özellikle çocuklara tazminat sağlayabilecek uygun bir mekanizma oluşturmadığını ve dolayısıyla Sözleşme'nin 13. maddesini ihlal ettiğini tespit etmiştir (§ 185).

B. Konut

141. Konutla ilgili olarak, [Guberina / Hırvatistan](#), 2016 davasında, başvuran, ileri derecede engelli çocuğunun ihtiyaçlarına uygun yeni bir mülk satın almak için vergi muafiyeti talep etmiştir. Yetkililer, başvuranın oğlunun özel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamış ve hâlihazırda uygun bir mülke sahip olması nedeniyle vergi muafiyeti koşullarını karşılamadığına karar vermiştir. Mahkeme, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'ni onaylayarak, Hırvatistan'ın makul uyumlaştırma, erişilebilirlik ve engellilere karşı ayrımcılık yapılmaması gibi ilkelere saygı göstermekle yükümlü olduğunu ve çocuğun engeliyle ilgili başvuranın ailesinin özel ihtiyaçlarını göz ardı ederek, Sözleşme'nin 14. maddesiyle bağlantılı olarak 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğini vurgulamıştır (§§ 98-99). Mahkeme, başvuranın çocuğunun engeli nedeniyle maruz kaldığı ayrımcı muamelenin, Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamında engelliliğe dayalı ayrımcılık olduğunu ilk kez kabul etmiştir.

142. [J.D. ve A. / Birleşik Krallık](#), 2019, davasında, başvuranın konut kira yardımı azaltılmış ve özellikle engelli kızının ihtiyaçlarına uygun bir konuta taşınmak zorunda kalmıştır. Mahkeme, başvuranın taşınması yıkıcı ve istenmeyen bir durum olsa bile, daha küçük, uygun şekilde uyarlanmış bir konuta taşınabileceği ve isteğe bağlı bir konut yardımının mevcut olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tedbirin etkisinin orantılı olduğuna karar vermiştir (§ 101).

143. [Bah / Birleşik Krallık](#), 2011 davasında Mahkeme, oğlu göçmenlik kontrolüne tabi tutulduğu için sosyal hizmetler tarafından öncelikli yardım sağlanmayan bir çocukla birlikte istem dışı evsiz kalan bir kişinin davasını incelemiştir. Başvuran, Birleşik Krallık'a sığınmacı olarak giriş yapmıştır. Fakat, kendisine mülteci statüsü verilmemiştir. Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlere tanınacak takdir yetkisinin kapsamının belirlenmesinde, farklı muamelenin dayandığı statünün niteliğinin büyük önem taşıdığını kaydetmiştir (§ 47). Göçmenlik statüsünün içerdiği seçim unsuru göz önüne alındığında, bu temele dayanan farklı muamelenin objektif ve makul bir şekilde gerekçelendirilebilir olması gerekmektedir birlikte, gerekli gerekçe, örneğin vatandaşlığa dayalı bir ayırım durumunda olduğu kadar ağır olmayacaktır (§ 47). Mahkeme, başvuranın tabi tutulduğu farklı muamelenin makul ve nesnel olarak gerekçelendirildiği sonucuna varmıştır (§ 52).

144. Mahkeme, çocuğun konut hakkının, bir babanın Sözleşme'ye Ek 1 No'lu Protokolün 1. maddesi kapsamındaki konut hakkını kısıtlayan meşru bir amaç teşkil edebileceği kanısındadır ([Lazarev ve Lazarev /](#)

[Rusya](#) (k.k.), 2005). Söz konusu dava, başvuranın kendi ve iki oğlu adına kayıtlı olan bir daireye ilişkindir. Başvuran, daireyi satmaya karar verdiğinde, onayı gereken vesayet makamı, buna onay vermemiştir; zira satış, reşit olmayan oğlunun mülkünün değerini düşürecek ve dolayısıyla üstün yararına değildi. Mahkeme, söz konusu kısıtlamanın, genel menfaati, diğer bir deyişle çocuğun konut hakkının korunması amacını taşıdığı kanaatine varmaktadır. Bu durum, çocukların ve yaşlıların daireleriyle ilgili hileli işlemlerin başlıca hedefi olduğu Rus emlak piyasası bağlamında özellikle önem teşkil etmekteydi. Tedbirin orantılılığına ilişkin olarak Mahkeme, yetkili makamların, başvuranın kötü niyetli olduğunu varsayarak onay vermediklerine ilişkin iddiasına katılmamaktadır. Başvuranın, çocuğun üstün yararı doğrultusunda hareket etme kabiliyeti tartışılmamış veya sorgulanmamıştır. Yetkili makamların asıl endişesi, reşit olana ve mülkünü kendi başına yönetebilecek duruma gelene kadar küçük oğlunun mallarını güvence altına almak olmuştur. Dolayısıyla başvuru kabul edilemez bulunmuştur.

145. [Simonova / Bulgaristan](#), 2023 davası, bekar bir anne olan başvuranın ve çocuklarının tek evi olduğu iddia edilen, yasa dışı olarak inşa edilmiş bir binanın yıkılması kararına ilişkindir. Mahkeme, yetkililerin (en az dört çocuğu bulunan) aileyi evsiz bırakma riskini yeterince değerlendirmediklerini ve yaşadıkları ciddi zorlukları azaltmak amacıyla aileye uygun alternatif bir konaklama yeri sunmak veya çocukları geçici olarak bir sosyal hizmetler tesisine yerleştirmek gibi kapsamlı bir çözüm sunmadıklarını tespit etmiştir (§§ 5154). Sonuç olarak Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

C. Çocuğa ilişkin verilerin korunması

1. Ceza hukukunda

146. Mahkeme, BMÇHS'nin 40. maddesi hükümlerine dayanarak, ceza adaleti alanında küçüklerin özel konumunu vurgulamış ve özellikle ceza yargılamalarında mahremiyetlerinin korunması gerektiğini belirtmiştir ([T. / Birleşik Krallık](#) [BD], 1999, §§ 75 and 85; [S. ve Marper / Birleşik Krallık](#) [GC], 2008, § 124).

147. Mahkeme, ceza yargılamalarında çocuk sanığın beraat ettiği veya tahliye edildiği durumlarda parmak izlerinin ve DNA bilgilerinin saklanması Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlalini teşkil ettiğine karar vermiştir ([S. Ve Marper / Birleşik Krallık](#) [BD], 2008). Mahkemeye göre, "hüküm giymemiş kişilerin verilerinin saklanması, özel durumları ve gelişimlerinin ve toplumla bütünleşmelerinin önemi göz önüne alındığında, küçükler söz konusu olduğunda (...) özellikle zararlı olabilir" (§ 124). Mahkeme, beraat kararının ardından özel verilerinin yetkililer tarafından saklanmasından kaynaklanabilecek her türlü zarardan çocukların korunmasına özellikle dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme ayrıca, ilgili politikaların, herhangi bir suçtan hüküm giymemiş gençlerin ve etnik azınlıkların veri tabanında aşırı temsiline yol açtığını kaydetmiştir (aynı yerde).

2. Tıbbi alanda

148. [P. and S. / Polonya](#), 2012, davasında Mahkeme, tecavüz mağduru bir kız çocuğunun kürtaj olmak istediği bir devlet hastanesi tarafından tıbbi bilgilerin yayılmasına yönelik bir şikâyeti incelemiştir. Hastane, kızın durumu, hamileliği ve hastanenin kürtaj yapmayı reddetmesi hususunda basını bilgilendirmek amacıyla bir basın açıklaması yapmıştır. Hastane ile iletişime geçen gazetecilere de olayın koşullarına dair bilgi verilmiştir. Akabinde başvuran, birçok kez kürtaj karşıtı aktivistler tarafından saldırıya uğramıştır. Mahkeme, hastane tarafından verilen bilgilerin, üçüncü tarafların başvuranın nerede olduğunu tespit etmelerini ve başvuranla iletişime geçmelerini mümkün kılacak kadar detaylı olması gerektiği sonucuna varmıştır (§§ 129-130). Mahkeme, özellikle tıbbi veriler dâhil olmak üzere, kişisel verilerin korunmasının, Sözleşme'nin 8. maddesiyle güvence altına alınan bireyin özel hayatına ve aile hayatına saygı hakkı açısından temel önem teşkil ettiğini tekrarlamıştır (§ 128). Mahkeme, başvuranla ilgili bilgilerin yayılmasının ne yasal olduğu ne de meşru bir amaca hizmet ettiği ve dolayısıyla Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlaline neden olduğu kanaatine varmıştır (§ 135).

149. [Avilkina ve Diğerleri / Rusya](#), 2013, davasında, bir sağlık kurumu, Yehova Şahitlerinin kan vermeyi reddetmesine ilişkin gizli bilgiyi savcılıkla paylaşmıştır. Mahkeme, tıbbi verilerin gizliliğinin korunmasına ilişkin menfaatlerin suçun soruşturulmasına ilişkin menfaatlerden daha ağır basabileceğini kabul etmiştir. Fakat başvuranlar, hiçbir ceza yargılamasında şüpheli veya sanık değillerdi. Özellikle, söz konusu tarihte iki

yaşında olan ikinci başvuranın doktorları, hayati tehlike altında olduğuna inanmaları hâlinde, kan nakli için adli izin başvurusunda bulunmaya açtı. Tıbbi bilgilerin yayılmasını gerektiren acil bir sosyal ihtiyaç olmadığından dolayı Mahkeme Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

3. Medyada

150. İfade özgürlüğünün çocuğun kişisel verilerinin korunmasıyla çatıştığı hâllerde Mahkeme, çocuğun üstün yararının “temel düşünce” olması gerektiğini doğrulamıştır ([N.S. / Hırvatistan](#), 2020, § 97). Bu durum, çocuğun üstün yararının kendiliğinden ve kesinlikle çatışan menfaatlerinden daha fazla önem teşkil ettiği anlamına gelmemektedir fakat bu tür menfaatler diğer düşüncelerle aynı seviyede değerlendirilmeyebilir, ve bunlara önemli bir ağırlık vermek gerekmektedir (aynı yerde, §§ 97-99).

151. [N.S. / Hırvatistan](#), 2020, davasında başvuran, (kız) torununa ilişkin süregelen velayet yargılamalarına dair gizli bilgileri televizyonda yaymak suçundan mahkûm edilmiştir. Mahkeme, çocuğun mahremiyetinin, çoğunlukla evlat edinme, çocuk istismarı, velayet veya ikâmet olmak üzere hukuk yargılamalarının belirli türlerinin kamuya açık yapılmaması için geçerli bir gerekçe olduğunu tekrarlamıştır (§ 99). Bu tür yargılamaların gizliliğinin korunması, yalnızca ebeveynlerin ve diğer tanıkların, kamuoyunun merakından veya yorumundan korkmaksızın son derece kişisel konularda kendilerini açıkça ifade edebilmelerini sağlamak için değil, aynı zamanda çocuğun kimliğini, refahını ve onurunu, kişilik gelişimini, psikolojik bütünlüğünü ve diğer insanlarla, özellikle de aile üyeleri arasındaki ilişkileri korumak için çocuğun kişisel verilerini korumak için de gereklidir (§ 99). Dava konusu olaylara göre, yerel mahkemeler davanın ilgili tüm koşullarını Mahkemenin içtihadında belirtilen ilkeler ışığında incelememiş ve bu da Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlaline neden olmuştur.

152. [Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH / Avusturya](#), 2012 davasında, bir gazetenin cinsel istismar mağduru bir çocuğa, çocuğun ceza davasıyla ilgili haberler yayımladığı için tazminat ödemesine karar verilmiştir. Haberler, davanın koşullarını ayrıntılı şekilde açıklamış, kızın kimliğini, babasının ve üvey annesinin tam adlarını ve fotoğraflarını ortaya çıkarmıştır. Medyanın davaya gösterdiği büyük ilgi nedeniyle, söz konusu kız, psikolojik sorunlar nedeniyle yeniden hastaneye yatırılmak zorunda kalmıştır. Mahkeme, gazetenin tazminat ödemesine hükmedilmesinin, Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamındaki ifade özgürlüğü hakkını ihlal etmediğine karar vermiştir (§§ 47-56).

4. Mahkeme yargılamalarında

153. Çocukların kişisel bilgilerinin korunması, duruşmaları basına ve kamuya kapalı gerçekleştirmeyi haklı kılabilir. [B. ve P. / Birleşik Krallık](#), 2001 davasında, kamuya açık bir duruşma yapılmamasının ve bir çocuğun ikametine ilişkin davada kararın gizli oturumda açıklanmasının 6 § 1 maddesine aykırı olmadığına karar verilmiştir. Mahkemeye göre, ilgili çocuğun ve tarafların kişisel verilerini korumak ve adaletin menfaatlerine zarar vermekten kaçınmak amacıyla çocuk velayeti davaları, basına ve kamuoyuna kapalı gerçekleştirmenin haklı görülebileceği davaların en önemli örnekleridir (§ 38). Menfaati olan herkesin kararların ve hükümlerin tam metnine başvurabilmesi veya bunların bir kopyasını elde edebilmesi ve mahkemelerin kararlarının ilgili kişilerin isimleri verilmeden rutin olarak yayımlanması, kamuoyuna açıklama yapılmamasını telafi etmek için yeterlidir (§ 47).

154. [Liebscher / Avusturya](#), 2021 davasında, Mahkeme, diğer hususların yanı sıra, çocukların velayeti ve ikametine ilişkin ayrıntıları içeren bir boşanma anlaşmasının tapu siciline sunulması zorunluluğunun Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlalini teşkil ettiği kanaatine varmıştır (§§ 68-69).

5. Çocuğun imajının korunması

155. Çocuğun imajı, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında özel hayata saygı hakkına uygun olarak koruma gerektirmektedir. Çocuğun kimliğinin ortaya çıkmasına sebep olabilecek imaj ve bilginin yayılması özel yasal güvencelere dikkat çekmektedir ([I.V.T. / Romanya](#), 2022, § 59). Zira, bunun sebebi “kimliğe ilişkin bilgilerin yayılmasının çocuğun saygınlığını ve refahını yetişkinlere kıyasla daha ciddi bir şekilde tehlikeye atabilecek olmasıdır. Bu sebeple, ebeveyn izni oldukça önemlidir. Mahkeme, ön ebeveyn izninin “yalnızca resmi bir gereklilik” değil aynı zamanda çocuğun imajını koruyacak bir güvence olduğu kanısındadır.

156. [I.V.T. / Romanya](#), 2022 davasında, bir çocuk, önceden ebeveynlerinin rızasını almadan veya kimliğini korumak için yeterli tedbirler olmaksızın bir TV kanalına röportaj vermiştir. Bir okul arkadaşının ölümüyle ilgili olan röportaj, zorbalığa maruz kalmasına ve duygusal sıkıntı yaşamasına neden olmuştur. Mahkeme, yerel mahkemelerin, başvuranın özel yaşam hakkı ile yayıncının ifade özgürlüğü hakkı arasında, özellikle de başvuranın çocuk olması ve ebeveynlerinin rızası olmaksızın röportaj yapılmış olması nedeniyle, yüzeysel olarak bir denge kurduğunu tespit etmiştir (§§ 49-60).

157. [Kahn / Almanya](#) 2016, davasında, ünlü bir eski futbolcunun iki çocuğu, fotoğraflarının, bu tür yayınları yasaklayan genel bir mahkeme kararına rağmen, iki dergide tekrar tekrar yayımlanmasından şikâyetçi olmuştur. Yasağa rağmen dergilerin başka fotoğraflar basması üzerine, yayıncıların, başvuranların tazminat olarak talep ettiklerinin yaklaşık %68'i tutarında para cezası ödemelerine karar verilmiştir. Mahkeme, çocukların yüzlerinin görünmediği veya pikseli olduğu hukuka aykırı olarak yayımlanan fotoğrafların niteliği göz önünde bulundurulduğunda, başvuranlara ek tazminat ödenmesine gerek olmadığı konusunda yerel mahkemelerle hemfikir (§§ 63-76).

158. [Bogomolova / Rusya](#), 2017 davasında, bekâr bir anne olan başvuran, oğlunun bir fotoğrafının, bir psikolojik, tıbbi ve sosyal destek merkezi tarafından yayımlanan "Çocukların bir aileye ihtiyacı vardır" başlıklı bir kitapçığın kapağında çoğaltıldığını öğrenmiştir. Mahkeme, fotoğrafın, en azından çıkarım yoluyla, başvuranın oğlunun yetim olduğunu düşündürebileceğini kaydetmiştir. Sonuç olarak, söz konusu yayın, okuyuculara başvuranın oğlunun ebeveynlerinin olmadığı veya ebeveynlerinin onu terk ettiği gibi yanlış bir izlenim vermiş olabilir. Bu tür yanlış izlenimler, başvuran ve oğlu arasındaki aile bağı ve ilişkilerinin kamuoyu nezdindeki algısına hâlel getirebilir (§ 57). Mahkeme, yerel mahkemelerin başvurana ve oğluna, Sözleşme'nin 8. maddesine aykırı olacak şekilde özel hayata saygı hakkını yeterince sağlamadığına hükmetmiştir.

V. Çocuk ve göç

159. Sözleşme, aile birleşimi, sınır dışı etme ve sürgün dâhil olmak üzere çeşitli bağlamlarda göçmen çocukların haklarını güvence altına almaktadır.⁹ Mahkeme, içtihadında, refakatli veya refakatsiz, çocukların yaşları, bağımsız olmamaları ve sığınmacı veya göçmen statüleriyle ilgili özel ihtiyaçları olan son derece hassas bir grup olarak kabul edildiklerini yinelemiştir ([Popov / Fransa](#), 2012, § 91; [R.M. ve Diğerleri / Fransa](#), 2016, § 71; [A.B. ve Diğerleri / Fransa](#), 2016, § 110; [Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar / Malta](#), 2016, § 103; [S.F. ve Diğerleri / Bulgaristan](#), 2017, § 79; [R.R. ve Diğerleri / Macaristan](#), 2021, § 49; [Darboe ve Camara / İtalya](#), 2022, § 173).

160. Mahkeme ayrıca bir dizi davada çocuğun "son derece hassas olmasının" çocuğun düzensiz göçmen statüsüne ilişkin tüm değerlendirmelere ağır bastığını tespit etmiştir ([Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga / Belçika](#), 2006, § 55; [Muskhadzhiyeva ve Diğerleri / Belçika](#), 2010, § 56; [Popov / Fransa](#), 2012, § 91; [Tarakhel / İsviçre](#) [BD], 2014, § 99; [R.C. Ve V.C. / Fransa](#), 2016, § 35; [R.M. ve Diğerleri / Fransa](#), 2016, § 71; [Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar / Malta](#), 2016, § 103; [S.F. ve Diğerleri / Bulgaristan](#), 2017, § 79; [Khan / Fransa](#), 2019, § 74; [G.B. Ve Diğerleri / Türkiye](#), 2019, § 101; [Darboe ve Camara / İtalya](#), 2022, § 173).

A. Aile birleşimi

Sözleşme'nin 8. maddesi - Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

161. Mahkeme, aile birleşimi davalarında çocuğun üstün yararının oldukça önem teşkil ettiğini

⁹ Ayrıca bk. [Sözleşme içtihadına ilişkin Rehber - Göç](#).

tekrarlamıştır ([Jeunesse / Hollanda](#) [BD], 2014, §§ 109 ve 118; [El Ghatet / İsviçre](#), 2016, § 46). Çocuğun üstün yararı tek başına belirleyici olmamakla birlikte, özellikle dikkate alınmalıdır ([Jeunesse/Hollanda](#) [BD], 2014, §§ 109 ve 118). Benzer şekilde, Mahkeme, çocuğun üstün yararının, bir Sözleşmeci Devlette daha iyi durumda yaşayacak olan tüm çocukların kabul edilmesini gerektiren bir “koz” olamayacağına, ancak yerel mahkemelerin çocuğun üstün yararını değerlendirmelerinin merkezine koymaları ve buna önem vermeleri gerektiğine karar vermiştir ([El Ghatet / İsviçre](#), 2016, § 46; [I.A.A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık](#) (k.k.), 2016, § 46; [M.T. ve Diğerleri / İsveç](#), 2022, § 82).

162. Aile birleşimi davalarında Mahkeme, ilgili çocukların koşullarına, özellikle de yaşlarına, ilgili ülke veya ülkelerdeki durumlarına ve ebeveynlerine ne ölçüde bağımlı olduklarına özellikle dikkat etmektedir ([Jeunesse / Hollanda](#) [BD], 2014, § 118; [Tuquabo-Tekle ve Diğerleri / Hollanda](#), 2005, § 44).

163. [Jeunesse / Hollanda](#) [BD], 2014 davasında, Mahkeme, annelerinin Hollanda'dan Surinam'a zorla taşınması veya gelecekteki ayrılığın bir sonucu olarak onunla olan ilişkilerinin koparılması yoluyla mevcut durumlarının bozulmamasının başvuranın üç çocuğunun menfaatlerine en iyi şekilde hizmet ettiğine karar vermiştir (§ 119). Mahkeme, yerel makamların, annelerine oturma izni vermeme kararında çocukların üstün yararına yeterince önem vermedikleri sonucuna varmıştır (§ 120). Dolayısıyla, söz konusu çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurulmamış ve bu durum 8. maddenin ihlaline yol açmıştır (§§ 122-123).

164. [El Ghatet/İsviçre](#), 2016 davasında Mahkeme, İsviçre vatandaşı bir kişinin Mısır'da yaşayan oğlu için yaptığı aile birleşimi talebini incelemiştir. Yerel mahkemeler, başvuranın oğlunun on sekiz yaşına girmiş olması ve Mısır ile yakın bağları olması nedeniyle talebi reddetmiştir. Mahkeme, yerel mahkemelerin, aile birleşimi talebinde bulunulduğu sırada on beş buçuk yaşında olan oğlunun üstün yararını kısa bir şekilde incelediklerini ve çocuğun üstün yararını dengeleme uygulamasının ve gerekçesinin merkezine yeterince koymaksızın, bu konuda özet bir gerekçe ortaya koyduklarını belirtmiştir. Bu durum, Sözleşme'nin ve başta BMÇHS olmak üzere diğer uluslararası antlaşmaların gerekliliklerinin yanı sıra, İsviçre Anayasası ve yerel içtihadına aykırıydı (§ 53). Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

165. Mahkeme, aile birleşimi yargılamalarının ulusal makamlar açısından esneklik, çabukluk ve etkinlik gerektirdiğine karar vermiştir ([Mugenzi / Fransa](#), 2014, § 62; [Senigo Longue ve Diğerleri / Fransa](#), 2014, § 75; [Tanda-Muzinga / Fransa](#), 2014, § 82). Fransa'ya karşı açılan üç davada Mahkeme, usule ilişkin bazı gerekliliklerin yerine getirilmediğini ve bu nedenle başvuruların aile yaşamı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Özellikle, yetkililerin ebeveyn-çocuk ilişkisinin gerçekliğini tespit etmesi her bir davada üç yıl veya daha fazla sürmüştür. Bu tür gecikmeler gerekçelendirilmemiştir ([Mugenzi / Fransa](#), 2014, § 61; [Senigo Longue ve Diğerleri / Fransa](#), 2014, § 73; [Tanda-Muzinga / Fransa](#), 2014, § 80). İlâveten, başvuranlara işten çıkarılma gerekçelerine ilişkin açıklama yapılmayan ve etkin bir şekilde katılma imkânı verilmeyen yargılamalarda şeffaflık eksikliği söz konusudur ([Tanda-Muzinga / Fransa](#), 2014, §§ 78-79).

166. Mahkeme, yurt dışına yerleşirken çocuklarını geride bırakan ebeveynlerin, bu çocukların menşe ülkede sürekli olarak kalmalarına geri dönülmez bir şekilde karar verdiklerinin ve gelecekte aile birleşimi fikrinden vazgeçtiklerinin varsayılacağına hükmetmiştir ([Sen / Hollanda](#), 2001, § 40; [Tuquabo-Tekle ve Diğerleri / Hollanda](#), 2005, § 45). [Sen / Hollanda](#), 2001 davasında, Hollanda'da yaşayan bir Türk çift, büyük kızlarını Türkiye'deki bir teyzenin bakımına bırakmıştır. Hollanda yetkili makamları, kızın Hollanda'daki ebeveynleri ve iki küçük kardeşiyle yeniden bir araya getirilmesi talebini reddetmiştir. 8. maddenin bir Devlete, çiftlerin ikamet ettikleri ülkeyi seçmelerine saygı gösterme konusunda genel bir yükümlülük yüklediği düşünülmemesine rağmen (§ 35), Mahkeme, ebeveynlerin yıllardır Hollanda'da yaşadıklarını ve Hollanda'da doğan diğer iki çocuklarının da her zaman orada yaşadıklarını ve vatandaşlıkları dışında Türkiye ile çok az bağları olduğunu dikkate alarak, ailenin Türkiye'ye taşınarak orada yeniden bir araya gelebilecekleri yönündeki Hükümet argümanını reddetmiştir (§§ 40-41). Bu sebeple, özellikle, henüz çocuk olduğu için ebeveynlerinin aile birimine entegre edilmesi gerektiğinden dolayı en büyük kızın Hollanda'ya taşınması, onunla aile hayatı kurmanın en uygun yoluydu (*aynı yerde*).

167. Benzer şekilde, [Tuquabo-Tekle ve Diğerleri / Hollanda](#), 2005 davasında, bir çocuğun Eritre'den Hollanda'ya annesi ve üvey babası ile yeniden bir araya gelme talebi ulusal makamlar tarafından reddedilmiştir. Hükümet, başvuranların kızlarının Hollanda'ya daha erken gelmesi için başvuruda bulunabileceklerini ve bu nedenle, kızlarını Eritre'deki büyükannesi ve amcasıyla geride bırakmanın kalıcı bir düzenleme olduğunun varsayılması gerektiğini savunmuştur. Fakat Mahkeme, dava konusu olayların,

annenin her zaman kızının kendisine katılmasını amaçladığını açıkça gösterdiğini tespit etmiştir (§§ 45-46). [Sen / Hollanda](#), 2001 davasında, başvuranın kızı, ebeveynleri kendisiyle yeniden bir araya gelmek istediğinde yalnızca dokuz yaşında olmasına ve mevcut davada kızın hâlihazırda on beş yaşında olmasına rağmen, Mahkeme, kızın hâlâ bir çocuk olduğunun ve davanın özel koşullarında, yaşının, davayı *Sen* kararından farklı değerlendirmesine yol açması gereken bir unsur olmadığına altını çizmiştir ([Tuquabo-Tekle ve Diğerleri / Hollanda](#), 2005, §§ 48-50).

168. Mahkeme, üç Kosovalı çocuğun üç yıl boyunca İsviçre'de yasa dışı olarak ikamet ettiği [Berisha / İsviçre](#), 2013 davasında farklı bir sonuca varmıştır. Mahkeme, ebeveynlerin iç hukuktaki yargılamalarda bazı zamanlarda gerçeğe aykırı davranışlarda bulunduklarını göz önüne alarak, bu sürenin çocukların menşee ülkeleriyle sosyal ve dilsel bağlarını tamamen kaybetmeleri için yeterince uzun olmadığına karar vermiştir (§§ 60-61).

169. Aile birleşimi için bekleme süresine ilişkin genel ilkeler [M.A. / Danimarka](#) [BD], 2021 davasında ortaya konmuştur; Mahkeme, ikincil veya geçici koruma statüsünden yararlanan kişilere aile birleşimi sağlanması için üç yıllık bekleme süresinin, mevcut dava ışığında aile birliğinin menfaatinin bireyselleştirilmiş bir değerlendirmesine izin vermediğine karar vermiştir; bu davada, eşi ve iki yetişkin çocuğuyla bir araya gelmesi engellenen Suriyeli bir adam 8. madde kapsamındaki aile hayatına saygı hakkını ihlal etmiştir (§§ 191-195). [M.T. ve Diğerleri / İsveç](#), 2022 davasında, on altı buçuk yaşındaki Suriyeli bir çocuk annesiyle yeniden birleşme talebinde bulunmuştur. Söz konusu talep, ulusal makamlar tarafından, aile birleşimi için geçici olarak üç yıllık bir askıya alma süresine dayanılarak reddedilmiş ve bu süre daha sonra iki yıla indirilmiştir. Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra, aile birleşiminin askıya alınmasının [M.A. / Danimarka](#) davasında olduğu gibi, “temel bir ortak yaşamın bozulmasını daha da kötüleştirmeyeceği” (§ 81) tespitine dayanarak ihlal olmadığına karar vermiştir.

B. Sınır dışı edilme

Sözleşme'nin 2. maddesi

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- (a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- (b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- (c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması."

Sözleşme'nin 3. maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'nin 6. maddesi

"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, ..."

Sözleşme'nin 8. maddesi

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

Sözleşme'nin 13. maddesi

"Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir."

Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi

"Yabancıların toplu olarak ihraç edilmesi yasaktır."

170. [Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika](#), 2006 davasında Mahkeme, beş yaşındaki refakatsiz bir çocuğun, geri döndüğünde ona bakacak biri olup olmadığını güvence altına almadan, kendi ülkesine gönderilmesi hususunda 3. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Çocuk hava alanında 6 saat beklemiş ve nihayetinde Kongolu makamlarından bir temsilcinin evine götürülmüştür. Mahkeme, bu koşullar altında yapılan sınır dışı etme işleminin çocuğun aşırı derecede anksiyete hissetmesine neden olduğunu değerlendirmiştir (§§ 64-71; ayrıca bk. [Moustahi/Fransa](#), 2020, §§ 68-70).

171. [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021 kararında Mahkeme, Hırvatistan'a Sırbistan'dan giriş yapmış olan ancak polis memurları tarafından tekrar sınıra götürülen, tren raylarından yürüyerek Sırbistan'a geri dönmesi söylenen Afgan bir anne ve altı çocuğunun sınır dışı edilmesi hususunu incelemiştir. Çocuklardan birine tren çarpmış, çocuk hayatını kaybetmiştir. Mahkeme, ailenin Hırvatistan'a resmi bir geçiş noktasından değil, gizli yollardan girmiş olmasının ve saatler sonra bir arazide dinlenirken yakalanmalarının, Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinin geçerliliğini etkilemediğine karar vermiştir (§ 278-279). Mahkeme, ailenin sınır dışı edilmesinin toplu bir niteliğe sahip olduğu sonucuna varmış, dolayısıyla Sözleşme'nin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

172. Mahkeme, bir çocuğa ebeveyni veya bir akrabasının refakat ettiği durumlarda, ilgili yetişkinin çocukla birlikte sınır dışı edilmesine karşı argümanlarını anlamlı ve etkili bir şekilde sunabildiği takdirde, Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinin gerekliliklerinin sağlanabileceğini değerlendirmiştir ([Moustahi/Fransa](#), 2020, § 135). [Moustahi/Fransa](#), 2020 davasında yanlarında bir yetişkin olmayan iki genç çocuk ülkelere geri gönderilmiştir. Fransız makamları çocukların isimlerini orada bulunan bir yetişkin ile bağdaştırmış olsa da, bu iki çocuk ile yetişkin kişinin birbirlerini tanıdığına dair hiçbir kanıt yoktur. Dolayısıyla Mahkeme, çocukların geri gönderilmelerine karar verildiğini ve bu kararın çocukların özel durumlarının makul ve objektif bir incelemesinin yapılacağı garantisini verilmeden uygulandığını tespit etmiştir (§§ 134-137). Mahkeme ayrıca çocukların geri gönderilmelerine dair kararın verilmesi ve bu kararın uygulanması arasında geçen, sınır dışı kararına karşı tüm hukuk yollarını etkisiz hale getiren kısa süre (üç saat) nedeniyle 8. madde ile ele alındığında 13. maddenin ve Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 156-164).

173. Mahkeme, Devlet'in topraklarına giriş ve toprakları içinde ikamet üzerinde kontrol hakkının, bir yabancıya topraklarına bir yetişkin olarak veya çok genç yaşta girmesi ya da orada doğmuş olması fark etmeksizin geçerli olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla, 8. maddede sınır dışı edilmemeye dair mutlak bir hak olduğu sonucuna varılamaz ([Üner/Hollanda](#) [BD], 2006, § 55; [Kaya/Almanya](#), 2007, §§ 52 ve 64). Ancak, çocukluğunun ve gençliğinin tamamını veya büyük bir kısmını yasal olarak ev sahibi ülkede geçiren yerleşik bir göçmenin sınır dışı edilmesinin haklı gerekçelere dayandırılması için oldukça ciddi sebeplere ihtiyaç vardır. Mahkeme, ceza gerektiren bir suç işlendikten sonra sınır dışı kararının 8. maddeye uygunluğunu değerlendirmeye dair ilgili kriterleri [Üner](#) kararında belirlemiştir (§§ 54-60). [Üner](#) davasında Mahkeme, sınır dışı edilecek kişinin aile üyeleri olarak çocukların konumlarını değerlendirmiştir. Mahkeme özellikle çocukların üstün yararları ve refahlarının, bilhassa başvuranın sınır dışı edileceği ülkede çocuklarından herhangi birinin maruz kalması muhtemel zorlukların ciddiyetinin, sınır dışı etme tedbirinin demokratik bir ülkede gerekli olup olmadığının değerlendirilmesinde dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır ([Üner/Hollanda](#) [BD], 2006, § 58; ayrıca bk. [Jeunesse/Hollanda](#) [BD], 2014, §§ 117-118; [Udeh/İsviçre](#), 2013, § 52; [Unuane/Birleşik Krallık](#), 2020, § 89).

174. Mahkeme, ilgili kişinin sınır dışı tedbirinin altında yatan suçları bir çocuk olarak işlediği durumlarda bu kriterlerin daha ciddi olduklarına karar vermiştir ([Maslov/Avusturya](#) [BD], 2008, § 75; [A.A./Birleşik Krallık](#), 2011, § 60). [Maslov/Avusturya](#), 2008 davasında, Bulgaristan vatandaşı olan başvuran Avusturya'ya altı yaşındayken gelmiş ve ebeveynleri ve kardeşleri ile birlikte Avusturya'da kanunlara uygun şekilde ikamet etmiştir. On altı yaşında, on sekiz yaşına bastığından itibaren geçerli olacak bir ülkeye giriş yasağı getirilmiştir. Bu yasağın, çocuk mahkemesi tarafından 14 ve 15 yaşlarında işlediği hırsızlık, gasp ve darp suçlarından mahkûmiyet kararının ardından getirilmiştir. Cezasını çektikten ve reşit olduktan sonra, başvuran Bulgaristan'a sınır dışı edilmiştir. Mahkeme, sınır dışı tedbirlerinin çocuk suçlu aleyhinde olduğu durumlarda, çocuğun üstün yararını gözetmeye dair yükümlülüğe, çocuğun yeniden uyum sağlamasını kolaylaştırma yükümlülüğünün de dâhil olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme'ye göre, sınır dışı yoluyla aile veya sosyal bağlar koparılmadan (ki bu çocuk suçlu söz konusu olduğunda son çare olarak kalmalıdır) bu hedefe ulaşılamaz. Mahkeme, bu değerlendirmelerin ulusal makamlar tarafından yeterince dikkate alınmadığına karar vermiştir (§§ 82-83).

175. Mahkeme, bir çocuğun ev sahibi ülkede kanuna aykırı bir şekilde kaldığının farkında olmadığı nadir bir senaryoyu incelemiştir. [Pormes/Hollanda](#), 2020 davasında başvuran, Endonezya'da doğmuş ve dört yaşında kısa süreli turist vizesiyle Hollanda'ya seyahat etmiştir. 17 yaşındayken başvuran Hollanda vatandaşlığına sahip olmadığını ve Hollanda'da kanuna aykırı bir şekilde kaldığını fark etmiştir. Başvuranın yerleşim izni almak için yaptığı başvuru olumsuz sonuçlanmıştır. İlgili işlemler devam etmekteyken, birden fazla defa ırza tasaddi ve ırza tasaddiye teşebbüs suçlarından mahkûm edilmiştir. Mahkeme, başvuranın Hollanda ile bağlarını oluşturmaya başladığında babasının ve daha sonra koruyucu ebeveynlerinin, başvuranın ülkede kalması için gerekli adımları atmadıklarını gözlemlemiştir. Başvuranın Hollanda'ya geldiğinde küçük yaşta olması ve davanın diğer koşullarını göz önünde bulunduran Mahkeme, başvuranın kanunlara uygun şekilde ikamet etmediğini fark etmemesinin onun aleyhinde kullanılamayacağına karar vermiştir (§§ 60-64). Buna rağmen Mahkeme, başvuran yetişkin olduktan ve güvencesiz ikamet durumunun farkına vardıktan sonra mükerrer hükümlü olmasının göz ardı edilemeyeceğini değerlendirmiş, bu nedenle Sözleşme'nin 8.

maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

C. Göçmen çocukların gözetim altında tutulması¹⁰

Sözleşme'nin 3. maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'nin 5. maddesi

"1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

- (a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;
 - (b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;
 - (c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;
 - (d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;
 - (e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;
 - (f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;
2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.
3. İşbu maddenin 1 (c) fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.
4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.
5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir."

Sözleşme'nin 8. maddesi

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

a. Göçmen çocukların tutulma koşulları

176. Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükleri kapsamında, Devletlerin sığınmacı

¹⁰ Geçerli ilkeler, [Göçmen çocukların gözetim altında tutulması](#) hakkındaki Ana Temada mevcuttur.

çocuklara, ebeveynlerinin refakat edip etmediği fark etmeksizin, koruma ve insani yardım sağlamak için gerekli tedbirleri almaları gerekmektedir ([Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika](#), 2010, § 62; [Popov/Fransa](#), 2012, § 91).

177. [Popov/Fransa](#), 2012 davasında Mahkeme, ebeveynleriyle sığınma talebinde bulunan çocuklara ilişkin olarak Devlet yükümlülükleri ve ebeveyn sorumlulukları arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Mahkeme, içtihadında, başvuran çocuklara gözetim altında tutulma süreçlerinde ebeveynlerinin refakat etmesinin, davalı Devleti Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında çocukları korumaya dair pozitif yükümlülüklerine uymaktan muaf tutmadığını tekrar teyit etmiştir ([Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika](#), 2010, §§ 57-58; [Popov/Fransa](#), 2012, § 91; [R.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 71; [R.R. ve Diğerleri/Macaristan](#), 2021, § 59; [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021, § 192).

178. Mahkeme, bazı davalarda, çocukların özellikle savunmasız durumları ve gözetim altında tutulmaları esnasındaki kötü koşullar nedeniyle refakatli çocuklara ilişkin olarak Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (başvuran çocukların çocukları kabul etmek için yeterli ekipmana sahip olmayan, kapanmış bir transit merkezinde tutulmasına ilişkin [Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika](#), 2010, §§ 56-63; başvuran çocukların gelişimleri ve sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen, kapanmış bir tesiste tutulduğu [Kanaqaratnam ve Diğerleri/Belçika](#), 2011, §§ 67-69; başvuran çocukların orada kalmalarına veya yaşlarına uygun olmayan tevkifevindeki maddi koşullar nedeniyle stres ve anksiyete yaşadıkları [Popov/Fransa](#), 2012, §§ 91-102; başvuran çocukların tualete sınırlı erişimlerinin olduğu ve yetkililerden yiyecek alma imkânlarının olmadığı kötü koşullar altında tutuldukları [S.F. ve Diğerleri/Bulgaristan](#), 2017, §§ 84-90; dört aylık bir bebeğin ve onu emziren annesinin onlara uygun olmayan tesislerde tutuldukları [M.D. ve A.D./Fransa](#), 2021, §§ 64-71; [R.R. ve Diğerleri/Macaristan](#), 2021; ve dört çocuk ve ebeveynlerinin transit bölgede kötü yaşam koşulları altında tutuldukları [H.M. ve Diğerleri/Macaristan](#), 2022).

179. Göçmen çocukların gözetim altında tutulmalarına ilişkin davalarda Mahkeme, üç faktörün bir kombinasyonuna dayanarak 3. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir: (i) çocukların küçük yaşta olmaları; (ii) tutulma süresinin uzunluğu; ve (iii) tesislerin çocukların özel ihtiyaçlarına uygunluğu ([A.B. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 109; [R.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 70; [A.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 46; [R.C. ve V.C./Fransa](#), 2016, § 34; [R.K. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 66; [R.R. ve Diğerleri/Macaristan](#), 2021, § 49; [M.D. ve A.D./Fransa](#), 2021, § 63). Fransa aleyhindeki birkaç davada, tutulma koşullarında tam olarak bir sorun olmasa da, tevkifevinin hava alanına yakın olduğu için çocuklar aşırı derecede gürültüye maruz kalmış, bu durum Sözleşme'nin 3. maddesini gündeme getirmek için gerekli ağırlık eşiğine ulaşmıştır ([A.B. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 109; [R.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 70; [A.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 46; [R.C. ve V.C./Fransa](#), 2016, § 34; [R.K. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 66). Bu gibi davalarda Mahkeme, ilgili çocuklar hakkında Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlalin tespitinde tutulma süresi ve çocukların küçük yaşta olmalarının son derece önemli olduğunu değerlendirmiştir (dört yaşındaki bir çocuğun on sekiz gün boyunca tutulduğu [A.B. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 111-115; yedi aylık bir çocuğun yedi gün boyunca tutulduğu [R.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 75-76; iki buçuk yaşında bir çocuk ile dört aylık bir diğer çocuğun en az yedi gün boyunca tutulduğu [A.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 52-53; iki yaşındaki bir çocuğun on gün boyunca tutulduğu [R.C. ve V.C./Fransa](#), 2016, §§ 36-40; ve on beş aylık bir çocuğun dokuz gün boyunca tutulduğu [R.K. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 71-72).

180. Yukarıda bahsedilen üç faktörün yanı sıra, Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesi bağlamında çocuğun sağlık durumu ve kişisel geçmişinin de ilgili bir faktör olduğu kanısındadır (ciddi psikolojik ve fiziksel semptomların yanı sıra çocuğun sağlık durumunun kötü olduğunun doktorlar tarafından onaylandığı [Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika](#), 2010, § 63; kişisel geçmişleri ve kendi ülkelerinde yaşadıkları travmatik durum nedeniyle çocukların özellikle savunmasız durumda oldukları [Kanaqaratnam ve Diğerleri/Belçika](#), 2011, § 67; sınırın yakınlarında kız kardeşlerinin ölümüne şahit oldukları için çocukların psikolojik sıkıntı ve anksiyete yaşadıkları [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021, § 201).

181. Ebeveynleri refakatinde gözetim altında tutulan çocuklara ilişkin davalarda Mahkeme, ebeveynler açısından 3. maddenin ihlal edilmediğini ve çocuklar açısından ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme bu davalarda ebeveynlerin ailece gözetim altında tutulmaktan dolayı anksiyete ve hüsrana duyguları hissettiklerini kabul etmiştir. Buna rağmen Mahkeme, 3. maddenin ihlal edilmediğini tespit ederken, ebeveyn-çocuk arasındaki bağın devam ettiğini göz önünde bulundurmuş ve "tutulma sürecinde

çocuklarından ayrılmamalarının bu hislerini biraz da olsa hafiflettiğini" kaydetmiştir ([Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika](#), 2010, § 66; [Popov/Fransa](#), 2012, § 105; [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021, § 210).

182. Ancak, çocuklar ve ebeveynlerinin birlikte tutuldukları diğer durumlarda Mahkeme, ebeveyn-çocuk ilişkisinin tutulma deneyiminin neden olduğu sıkıntıyı hafifletiren bir faktör olduğunu değerlendirmemiştir. Bunun yerine, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edilip edilmediğine karar verirken ebeveynlerin içinde bulundukları kişisel durumlar ve özellikle savunmasız durumda olmalarına özellikle önem vermiştir (ciddi sağlık sorunu olan gebe bir kadının çocuklarıyla birlikte tutulduğu [R.R. ve Diğerleri/Macaristan](#), 2021, §§ 58-65; emzirmekte olan bir anne ve dört aylık bebeği arasındaki bağın Mahkeme tarafından dikkate alınan bir faktör olduğu [M.D. ve A.D./Fransa](#), 2021, §§ 68-69; Mahkemenin hamileliğin ileri dönemlerinde belirli komplikasyonlar yaşayan başvuran kadının savunmasız konumunu dikkate aldığı [H.M. ve Diğerleri/Macaristan](#), 2022, § 18).

183. Mahkeme, tutulma süresinin uzunluğu ve tutulma koşulları açısından, refakatsiz çocuklara ilişkin aşağıdaki davalarda 3. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir:

- Beş yaşındaki refakatsiz bir sığınmacı çocuğun iki ay boyunca, yetkililerin yeteri kadar dikkat ve bakım göstermedikleri, yetişkinler için olan kapalı bir merkezde tutulduğu [Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika](#), 2006, §§ 50-59;
- İki refakatsiz çocuğun yaş değerlendirmesi prosedürünün sonucunu beklerken kalabalık bir tevkifevinde, yetişkinlerle karışık, berbat şartlar altında 8 ay boyunca tutuldukları [Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar/Malta](#), 2016, §§ 105-115;
- On iki yaşındaki refakatsiz bir göçmenin, korunmasını güvence altına almak için verilen adli yerleştirme kararını yetkililerin icra etmemesi nedeniyle, aylarca aşırı kötü koşullar altında bir gecekondu semtinde yaşadığı [Khan/Fransa](#), 2019, §§ 76-95;
- Travmatik bir aile geçmişi olan refakatsiz bir küçüğün yetkililer tarafından terk edildiği ve yaklaşık altı ay boyunca güvenlik, barınma açısından uygun olmayan ve hijyen veya yiyecek ya da bakıma erişimi olmadığı bir ortamda, kabul edilemez düzeyde berbat koşullarda kendi başının çaresine bakmak zorunda kaldığı [O.R./Yunanistan](#), 2024.

184. Tutulma süresi kısa olsa da, Mahkeme, refakatsiz bir sığınmacı çocuğun iki gün boyunca yetişkin tevkifevinde tutulduğu [Rahimi/Yunanistan](#), 2011, §§ 93-95 davasında da benzer bir sonuca ulaşmıştır. Mahkeme, çocuğun aşırı düzeyde savunmasız olması ve tevkifevindeki insan onurunu zedeleyen kötü koşullara dayanarak 3. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 85-86).

185. Refakatsiz çocuklara ilişkin davalarda Mahkeme, olay tarihinde çocuklarından ayrılan ebeveynler açısından da karar vermiştir. [Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika](#), 2006 davasında Mahkeme, çocuğun başka bir ülkede olan annesi açısından 3. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme bu kararı verirken annenin kızının tutulması hakkında yaşadığı sıkıntı ve anksiyeteyi ve yetkililerin anneyi kızının sınır dışı edilmesi hakkında bilgilendirmemesini, bunun da annenin hâlihazırda hissettiği duygusal sıkıntıyı daha da artırmasını dikkate almıştır (§§ 60-70).

186. Bu olaylara benzer bir senaryo, ülkeden ivedilikle çıkarılmalarını kolaylaştırmak amacıyla, sınır dışı edilmelerine dair kararda keyfi bir şekilde alakasız bir yetişkinle ilişkilendirilmiş olan iki refakatsiz çocuğun idari gözetim altına alınmasına ilişkin [Moustahi/Fransa](#), 2020 davasında Mahkeme tarafından incelenmiştir. Gözetim altındaki çocuklar hususunda 3. maddenin ihlal edildiğinin tespit etmesine rağmen, Mahkeme, çocukları geldikleri ülkeye döndüklerinde onlara kendi annesinin bakabileceğini bildiği gerekçesiyle, çocuklarının gözetim altına alınması ve sınır dışı edilmesi nedeniyle sıkıntı çeken baba hususunda 3. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 77-78).

b. Göçmen çocukların gözetim altında tutulmalarının hukuka uygunluğu

187. Göçmen çocukların gözetim altında tutulması, Sözleşme'nin 5. maddesi kapsamında belirli sorunlara yol açar.

188. Mahkeme uluslararası kurumların, bilhassa Avrupa Konseyinin, göçmen çocukların gözetim altında tutulmalarına son vermeleri veya bu uygulamayı ortadan kaldırmaları konusunda Devletleri teşvik ettiğini

ictihadında hatırlatmıştır ([G.B. ve Diğerleri/Türkiye](#), 2019, § 151; [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021, § 236; [Minasian ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti](#), 2023, § 42).

189. Mahkeme, 3. maddenin bağlamı kapsamında genç çocukların yetersiz koşullarda tutulmalarının, kendi başına, çocuklara ebeveynlerinin refakat edip etmediğine bakılmaksızın, 5 § 1 maddesinin ihlaline yol açacağını kaydetmiştir ([Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika](#), 2006, §§ 102-105; [Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika](#), 2010, § 74; [Rahimi/Yunanistan](#), 2011, § 110; [Kanaqaratnam ve Diğerleri/Belçika](#), 2011, §§ 94-95; [G.B. ve Diğerleri/Türkiye](#), 2019, § 151; [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021, § 239; [Minasian ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti](#), 2023, § 42).

190. Mahkeme, ilke olarak, göçmen çocukların geri gönderme tesislerinde tutulmalarının önlenmesi ve bu uygulamanın sadece yetkililer özgürlüğü daha az kısıtlayan başka alternatif tedbirlerin uygulanamayacağını tesis ettikten sonra, son çare olarak kullanılması gerektiğini vurgulamıştır ([Popov/Fransa](#), 2012, § 119; [A.B. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 123; [G.B. ve Diğerleri/Türkiye](#), 2019, § 151; [Bilalova ve Diğerleri/Polonya](#), 2020, § 79; [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021, § 237; [Nikoqhosyan ve Diğerleri/Polonya](#), 2022, § 86; [Minasian ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti](#), 2023, § 42).

191. Buna göre, çocukların uygun şartlar altında kısa bir süreliğine tutulmaları ve bunun, yerine daha yumuşak bir alternatifin bulunmadığı son çare olması halinde, istisnai olarak, Sözleşme'nin 5 § 1 maddesine uygun olabilir ([Rahimi/Yunanistan](#), 2011, § 109; [Popov/Fransa](#), 2012, § 119; [Mohamad/Yunanistan](#), 2014, §§ 84-86; [A.B. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 124).

192. Mahkeme, yetkililerin çocukların tutulmalarına ilişkin daha yumuşak bir alternatif tedbirin uygulanmasının mümkün olup olmadığına dair düzgün bir değerlendirme yapmaması nedeniyle, çocuklara ilişkin birçok davada Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir ([Rahimi/Yunanistan](#), 2011, §§ 109-110; [Popov/Fransa](#), 2012, § 119; [A.B. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, § 124; [R.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 86-88; [R.K. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 85-87; [H.A ve Diğerleri/Yunanistan](#), 2019, §§ 206-207; [Bilalova ve Diğerleri/Polonya](#), 2020, §§ 80-82; [R.R. ve Diğerleri/Macaristan](#), 2021, §§ 90-92; [M.D. ve A.D. /Fransa](#), 2021, § 89; [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021, § 249; [Nikoqhosyan ve Diğerleri/Polonya](#), 2022, § 88).

193. [M.H. ve S.B./Macaristan](#), 2024 davasında başvuranlar küçük olduklarını belirttikten sonra, yerel makamlar sırf başvuranlar yaşlarına dair beyanlarını değiştirdikleri için onların yetişkin olduklarını varsayması nedeniyle, uzun bir süre boyunca gözetim altında tutulmuşlardır. Fakat Mahkeme, bir çocuğun son derece savunmasız durumunun, düzensiz göçmen statüsüne ilişkin değerlendirmelerden daha fazla önem taşıdığını hatırlatmış ve göçmen bir çocuğun gerçek yaşını itiraf etmemesi için makul gerekçeler olabileceğini kaydetmiştir. Başvuranların gözetim altına alınmalarına dair kararlarda neden daha az zorlayıcı alternatif tedbirlerin uygun olmadığı açıklanmamış ve başvuranların yaşlarının tesis edilmesine yaşanan gecikmenin gerekli olduğuna gösteren hiçbir husus yer almamıştır. Yetkililer, yetişkin olduklarına dair varsayımı inkâr etme yükünü başvuranlara yıkmış, gözetim altındaki çocuklar bir yana, sığınmacıların bile yaşlarını kanıtlamak için gerekli delilleri elde etmelerinin zor ve büyük ihtimalle imkânsız bir iş olduğunu göz ardı etmişlerdir. Mahkeme, Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

194. Hem çocukların hem de ebeveynlerinin Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin ihlaline maruz kaldıklarının tespit edildiği davalarda Mahkeme, Devletlerin göçmen çocukların gözetim altında tutulmalarına dair, hem çocuklar hem de ebeveynleri bakımından, alternatifler bulma yükümlülüklerini kabul etmeye yönelik olarak uluslararası hukukta yaşanan gelişmeleri vurgulamıştır ([G.B. ve Diğerleri/Türkiye](#), 2019, § 168; [M.H. ve Diğerleri/Hırvatistan](#), 2021, § 238). Öte yandan, başvuranın eylemleri nedeniyle, daha az zorlayıcı tedbirlerin uygulanma ihtimalinin göz ardı edildiği iki davada Mahkeme, yetkililerin başvuranları gözetim altına alma tedbirinin son çare olup olmadığına dair etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüklerini yerine getirdiklerine ve Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir ([A.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 68-69; [R.C. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 55-57).

195. Göçmen çocukların gözetim altında tutulmaları bağlamında 5. madde kapsamında yapılan bir şikâyeti inceleyen Mahkeme, ilk defa, [Rahimi/Yunanistan](#), 2011 davasında çocuğun üstün yararının değerlendirilmesine belirleyici bir önem vermiş, anılan davada yetkililerin çocuğun üstün yararını göz önünde bulundurmadıklarına ve gözetim altında tutmanın son çare olarak uygulanıp uygulanmadığını

araştırmadıklarına, bunun da yetkililerin iyi niyetine dair şüphe duyulmasına yol açtığına ve çocuk açısından Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 109-110). Aynı şekilde, Mahkeme [Moustahi/Fransa](#), 2020 davasında, yetkililerin başvuranın çocuklarını idari gözetim altına alırken ve onları alakasız bir yetişkinle ilişkilendirirken amaçladıkları şeyin çocukların üstün yararlarıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 93-94).

c. Göçmen çocukların gözetim altında tutulmaları ve özel hayatları

196. Çocuğun üstün yararı ve 8. maddeye ilişkin olarak, “çocuğun üstün yararının aileyi bir arada tutmakla sınırlandırılmayacağı ve yetkililerin çocuklu ailelerin gözetim altına alınmalarını mümkün olduğunca sınırlandırmak ve aile hayatına saygı hakkını etkili bir şekilde muhafaza etmek için gerekli adımları atmaları gerektiği” Mahkemenin içtihadında yerleşik bir husustur ([Popov/Fransa](#), 2012, § 147; [Bistieva ve Diğerleri/Polonya](#), 2018, § 85; [Nikoğhosyan ve Diğerleri/Polonya](#), 2022, § 84).

197. Göçmen çocukların gözetim altında tutulmalarına ilişkin davalarda Mahkeme, 8. maddeye ilişkin olarak, uluslararası hukuktaki geniş fikir birliği göz önünde bulundurulduğunda, çocuğun üstün yararı ilkesinin çocuklara ilişkin verilen tüm kararlarda en önemli husus olması gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır ([Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika](#), 2006, § 83; [Rahimi/Yunanistan](#), 2011, § 108; [Popov/Fransa](#), 2012, § 140).

198. Mahkeme, ailenin idari gözetim altında tutulmasının hedeflenen amaca göre orantısız olduğuna ([Popov/Fransa](#), 2012, §148; [A.B. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 145-156; [R.K. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §117) ve yetkililerin gözetimi haklı kılmak için meşru gerekçeler sunamadığına ([Bistieva ve Diğerleri/Polonya](#), 2018, §§ 87-88) karar verdiği birçok davada, çocuklar ve ebeveynleri dâhil tüm başvuranlara istinaden 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Ancak Mahkeme diğer davalarda 8. maddenin tüm aile üyeleri bakımından ihlal edilmediğine de karar vermiştir ([A.M. ve Diğerleri/Fransa](#), 2016, §§ 96-97; [R.C. ve V.C./Fransa](#), 2016, §§ 82-83).

199. [Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika](#), 2006, §§ 83-87 davasında, çocuğun üstün yararına dikkat edilmediğini göz önünde bulunduran Mahkeme, hem refakatsiz çocuk hem de çocuğun başka bir ülkede olan annesi bakımından 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

d. Yaş değerlendirmesi

200. Sözleşme'nin 3, 5 ve 8. maddeleri kapsamında Mahkeme tarafından incelenen, göçmen çocukların gözetim altında tutulmaları bağlamında birkaç davada yaş değerlendirmesi usulleri de tek başlarına bir sorun olarak ortaya çıkmıştır ([Mahamed Jama/Malta](#), 2015; [Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar/Malta](#), 2016; [Darboe ve Camara/İtalya](#), 2022).

201. Bazı davalarda bir göçmenin küçük olup olmadığına dair şüphe duyulması halinde, bir kişinin yaşının değerlendirilmesi, çocuk statülerinden kaynaklanan usuli güvenceleri göçmen çocuklara sunabilmek için önemli bir adım olabilir. Bu güvenceler, kişinin çocuk olduğu tespit edildiği anda geçerli olmaya başlar ([Darboe ve Camara/İtalya](#), 2022, § 125).

202. [Darboe ve Camara/İtalya](#), 2022 davasında, İtalya'ya geldiğinde kendisinin refakatsiz bir çocuk olduğunu beyan eden başvuranın yaşının tespit edilmesi için bilek röntgeni çekilmiştir Mahkeme, yaş değerlendirmesine dair usullerin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamına girdiğine, çünkü kişinin yaşının kişisel kimlik için bir araç olduğuna, bunun da özel hayata saygı hakkının bir parçasını oluşturduğuna karar vermiştir (§§ 121-124). Devletlerin göçmenlik bağlamında çocukların üstün yararını korumaya dair yüksek yükümlülükleri göz önünde bulundurulduğunda, yaş değerlendirmesi usulüne yeterli usuli güvenceler eşlik etmelidir (§ 154). Başvuranın davasında İtalyan yetkililer, küçük olduğunu beyan eden yabancı bir refakatsiz kişinin özel hayata saygı hakkının korunması hususunun özünde yer alan bir unsur olan küçük yaş varsayımı ilkesini uygulamamıştır. Başvurana derhal vasi veya temsilci atanmamış, kendisine uygulanan yaş değerlendirmesi usulü veya muhtemel sonuçları hakkında bilgi verilmemiştir. Ayrıca başvuranın yetişkin olduğuna dair verilen yargı kararı veya alınan idari tedbir yoktur; bu da başvuranın itiraz etmesini imkânsız hale getirmiştir. Böylece başvuran asgari usuli güvencelerden faydalanamamış; dört aydan uzun bir süre boyunca yetişkin karşılama merkezine yerleştirilmesi kişisel gelişim hakkını etkilemiştir. Bu durum, çocuğun

üstün yararı için daha elverişli bir tedbir olarak özel bir merkeze veya koruyucu ailenin yanına yerleştirilmesiyle önlenebilirdi (§ 156).

D. Serbest dolaşım özgürlüğünün kısıtlanması

Sözleşme'nin 3. maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi

"1. Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgâhını seçebilme hakkına sahiptir.

2. Herkes, kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir.

3. Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve yasayla öngörülmüş sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Bu maddenin 1. fıkrasında sayılan haklar, belli yerlerde, yasayla konmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının gerektirdiği sınırlamalara tabi tutulabilir."

203. Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin her bireye bir ülkenin sınırları içerisinde serbest dolaşma ve bu sınırlardan ayrılma hakkını, yani kişinin seçtiği, sınırlarına kabul edilebileceği bir ülkeye gitme hakkını güvence altına alır ([Diamante ve Pelliccioni/San Marino](#), 2011, § 210; [Shioshvili ve Diğerleri/Rusya](#), 2016, § 58).

204. Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin güvence altına aldığı hakların hem yetişkinler hem de çocuklar için geçerli olduğunu belirtmiştir ([Diamante ve Pelliccioni/San Marino](#), 2011, § 204).

205. İki davada, çocukların yabancı bir ülkeye gönderilmesini yasaklayan mahkeme kararları, Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi bağlamında ele alınmıştır. Böyle davalarda yetkililer, çocuğun ve ebeveynlerinin yararını korumaya yönelik tedbirler düzenlemiştir. [Diamante ve Pelliccioni/San Marino](#), 2011, § 213 davasında Mahkemenin başvuran çocuğun başvuran annesi tarafından kaçırılması hakkında ilgili tarafsız gerekçeler olup olmadığını belirlemesi gerekmiştir. [Roldan Teixeira ve Diğerleri/İtalya](#) (k.k.), 2000 davası, başvuran çocuğun ülke sınırlarından kalıcı olarak çıkarılmasına dair gerçek bir riskin varlığı değerlendirilmiştir.

206. [Diamante ve Pelliccioni/San Marino](#), 2011 davası, kızı hakkında uygulanan, onun İtalya'ya gitmesini yasaklayan ve yaklaşık altı ay boyunca San Marino'da kalmak zorunda bırakan sınırlandırmalar bakımından, başvuran annenin Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamındaki şikâyeti ve başvuran çocuk hakkında velayet davasına ilişkindir (§ 82 ve §§ 207-209). Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından başvuran çocuğa uygulanan seyahat yasaklarının, onun serbest dolaşma hakkını kısıtladığına ve Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi anlamı dâhilinde bir müdahale teşkil ettiğine karar vermiştir (§ 211). Ancak, kısıtlamanın kısa bir süre boyunca geçerli olması göz önünde bulundurulduğunda, Mahkeme çocuğun ülkeye hapsedilmesinin gözetilen amaçla orantılı olduğuna ve Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesini ihlal etmediğine karar vermiştir (§§ 213-215).

207. Benzer şekilde, [Roldan Teixeira ve Diğerleri/İtalya](#), (k.k.) davasında Komisyon, çocukların yabancı bir ülkeye sınır dışı edilmelerini engellemek için getirilen seyahat yasaklarını da incelemiştir.

208. [Shioshvili ve Diğerleri/Rusya](#), 2016 davası, dört genç çocuğunun refakat ettiği, gebeliğin son dönemlerinde olan bir kadın aleyhindeki sınır dışı etme kararına ilişkindir. Başvuranların Rusya'dan ayrılma özgürlüklerinin meşru bir sebep gösterilmeden kısıtlandığına dair Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamındaki şikâyetine ilişkin olarak Mahkeme, başvuranların ülkeyi terk etme haklarına yapılan müdahalenin kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal

edildiğini tespit etmiştir (§§ 61-62). Başvuranlar ayrıca Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında, sağlıklarını kötü etkileyen yaşama koşulları ve Rus yetkililerin onları yaklaşık iki hafta boyunca Derbent şehrinde kalmaya zorlamaları nedeniyle yaşadıkları zorluklar hakkında da şikâyetle bulunmuştur (§ 74). Mahkeme, gebeliğin son dönemlerinde olan başvuran ve genç çocuklarının savunmasız durumuna kayıtsız kalmaları ve zorla tutuldukları sürede ihtiyaçlarını göz ardı etmeleri nedeniyle yetkililerin Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediklerine karar vermiştir (§§ 83-85). Sonuç olarak Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§ 86).

E. Çocukların göçmenlik statüsü nedeniyle maruz kaldıkları ayrımcılık

209. [Bah/Birleşik Krallık](#), 2011 davasında Mahkeme, oğlunun göç kontrolüne maruz kalması nedeniyle sosyal hizmetler tarafından öncelikli yardım sağlanmadığı için istemeyerek çocuğuyla evsiz kalan bir kişinin durumunu incelemiştir. Başvuran Birleşik Krallık'a bir sığınmacı olarak girmiş olup, kendisine mülteci statüsü verilmemiştir. Mahkeme, ayrıcalıklı muamele gösterilirken dayanan bu statünün niteliğinin, büyük oranda, Sözleşmeciler Devletlere verilen takdir payı kapsamının belirlenmesinde etkili olduğunu kaydetmiştir (§ 47). Göçmen statüsüne ilişkin olan seçim unsuru göz önünde bulundurulduğunda, bu gerekçeye dayanan ayrıcalıklı muamelenin yine de objektif ve makul düzeyde haklı görülebilir olması gerekse de, bu gerekçe, örneğin ırka bağlı bir ayrımın söz konusu olduğu bir duruma göre daha az önem teşkil eder (§ 47). Mahkeme, başvuranın maruz kaldığı ayrıcalıklı muamelenin makul ve objektif bir temelde haklı görüldüğüne karar vermiştir (§ 52).

210. [Ponomaryovi/Bulgaristan](#), 2011 davasında Mahkeme, daimi oturma iznine sahip olmayan yabancı çocukların ortaokul masraflarını ödemelerine dair gerekliliğin, ırk ve göçmen statüleri nedeniyle ayrımcılık teşkil ettiğini tespit etmiştir (§ 49). Bu durum, eğitim hakkına ilişkin Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesiyle birlikte Sözleşme'nin 14. maddesinin ihlalini teşkil etmiştir.

VI. Çocuğa karşı şiddet

A. Cinsel istismar ve cinsel suiistimal

Sözleşme'nin 3. maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'nin 8. maddesi

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

211. Sözleşme'nin 3. ve 8. maddesi kapsamında Devletlerin, çocukların cinsel istismarının suç sayılması için hükümler kabul etmeleri ve çocukların özellikle savunmasız olduklarını, onların onurunu ve çocuk ve mağdur olarak sahip oldukları hakları göz önünde tutarak bu hükümleri etkili soruşturma ve kovuşturma süreçlerinde uygulamaları gerekmektedir ([X ve Y/Hollanda](#), 1985, § 27; [M.C./Bulgaristan](#), 2003, §§ 153; [C.A.S. ve C.S./Romanya](#), 2012, §§ 71-72; [Söderman/İsveç](#) [BD], 2013, §§ 82-83; [M. G. C./Romanya](#), 2016, §§ 57-59; [A ve B/Hırvatistan](#), 2019, § 112; [Z/Bulgaristan](#), 2020, § 70; [R.B./Estonya](#), 2021, § 84).

212. Uygun bir mevzuat ve düzenleme çerçevesi oluşturmaya dair bu pozitif yükümlülük, çocukların sağlık ve refahını korumayı amaçlayan kamu hizmeti bağlamında, bilhassa çocukların daha savunmasız durumda ve yetkililerin özel kontrolü altında olduklarında özellikle önemlidir ([X ve Diğerleri/Bulgaristan](#) [BD], 2021, § 180).

213. Çocuğa cinsel istismar ile ilgili davalarda Mahkeme, özellikle savunmasız olduklarından dolayı

çocukların etkili koruma hakları olduğunu ve yetkililerin özellikle dikkatli olması gerektiğini sık sık vurgulamıştır ([M.C./Bulgaristan](#), 2003, § 150; [C.A.S. ve C.S./Romanya](#), 2012, § 71; [M.G.C./Romanya](#), 2016, §§ 56, 65, 70; [I.C./Romanya](#), 2016, §§ 54, 58; [G.U./Türkiye](#), 2016, § 72; [A ve B/Hırvatistan](#), 2019, §§ 106, 111; [X ve Diğerleri/Bulgaristan](#) [BD], 2021, § 177; [R.B./Estonya](#), 2021, § 78). Devlet, çocukları korumak ve çocukların insan onuruna ve psikolojik bütünlüğüne saygı duyulmasını sağlamaya yönelik pozitif yükümlülüklerini yerine getirirken çocuğun üstün yararına da gerekli önemi vermek zorundadır ([C.A.S. ve C.S./Romanya](#), 2012, § 82; [M.G.C./Romanya](#), 2016, § 56; [G.U./Türkiye](#), 2016, § 73; [A ve B/Hırvatistan](#), 2019, §§ 111, 121; [N.C./Türkiye](#), 2021, §§ 101, 113).

214. Rıza konusunu yorumlamaya, olguların değerlendirilmesine ve çocuklara karşı şiddet içeren davalarda yürütülen soruşturmalara yetkililerin çocuk açısından hassas yaklaşımları gerekir ([M.C./Bulgaristan](#), 2003, §§ 150, 177 ve 183; [C.A.S. ve C.S./Romanya](#), 2012, § 78; [M.G.C./Romanya](#), 2016, §§ 65, 70; [I.C./Romanya](#), 2016, §§ 54, 58).

215. Tecavüze dair “doğrudan” bir delilin olmadığı durumlarda, yerel makamlar tarafından yürütülen soruşturma ve kovuşturmanın rıza verilmemesinden ziyade güç kullanımı veya fiziksel direnç göstermeye odaklanması halinde, Mahkeme, Sözleşme’nin mağdurun fiziksel olarak direnç göstermemesi dâhil olmak üzere, rıza gösterilmeyen tüm cinsel eylemlerin suç sayılması ve bunlar hakkında etkili kovuşturma yürütülmesi gerektiği şeklinde yorumlanması gerektiğini vurgulamıştır ([M.C./Bulgaristan](#), 2003, § 166; [M.G.C./Romanya](#), 2016, § 59; [I.C./Romanya](#), 2016, § 52).

216. [M.C./Bulgaristan](#), 2003 davasında 14 yaşındayken iki erkek tarafından tecavüze uğradığını iddia eden başvuran, tecavüze ilişkin davalarda fiziksel güç uygulandığına veya mağdurun direnç gösterdiğine dair delil gerektirdiği için Bulgaristan hukukunun onu koruyamadığından şikâyet etmiştir (§§ 10, 111). Mahkeme, çocukların, özellikle reşit olmayan kızların cinsel şiddete farklı şekillerde tepki gösterebileceğini ve “çeşitli psikolojik faktörler veya failin şiddet uygulamasından korktukları için genellikle fiziksel olarak direnç göstermediklerini” kabul etmiştir (§ 164). Mahkeme, “gençlerin özellikle hassas konumuna ve küçüklerin tecavüze uğramasına ilişkin özel psikolojik faktörlere önem vermedikleri” için yerel makamları eleştirmiş (§ 183) ve Devletin başvuran çocuğa yeterli koruma sağlamaya ve her türlü tecavüz ve cinsel istismarı pratikte etkili soruşturma ve kovuşturma yürüterek etkili bir şekilde cezalandırmak için ceza hukuku hükümlerini kabul etmeye dair pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle Sözleşme’nin 3. ve 8. maddelerinin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 185-187).

217. Benzer şekilde, 11 yaşında bir kız çocuğuna 52 yaşında bir erkek ve diğer dört küçük tarafından tecavüz edildiği [M.G.C./Romanya](#), 2016, § 70 davasında Mahkeme, yerel mahkemelerin davaya konu olayları incelerken çocuğa dair hassas bir yaklaşım benimsememesi ve gerçekte çocuğun stresli bir olaya verebileceği tepki, yani ebeveynlerine bu konudan bahsetmemesi ile tutarlı olguları başvurana karşı kullanması nedeniyle Sözleşme’nin 3. ve 8. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

218. Yedi yaşında bir erkek çocuğun bir erkek tarafından cinsel istismara uğradığı [C.A.S. ve C.S./Romanya](#), 2012 davasında Mahkeme, yetkililerin istismara ilişkin iddialar hakkında etkili bir soruşturma yürütmedikleri ve çocuğun istismarı bildirmek ve olayları anlatmaktan çekinme nedenine ışık tutabilecek olan özellikle savunmasız durumu ile olaya ilişkin özel psikolojik faktörler ve özel durumları göz önünde bulundurmadıkları gerekçesiyle Sözleşme’nin 3. ve 8. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 81, 83).

219. Yetkililerin çocuğun rızasının varlığı ve geçerliliğini değerlendirirken bağlam açısından hassas bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir. Bu, başvuran çocuğun yaşı ve zihinsel ve fiziksel gelişimi veya olayın meydana geldiği koşullar gibi onun içinde bulunduğu özel durumu dikkate almayı gerektirir ([I.C./Romanya](#), 2016, § 56).

220. Çocuklara yönelik tecavüz ve cinsel istismar gibi ciddi konulara ilişkin olarak Devletin bireyin fiziksel bütünlüğünü korumaya dair 3. ve 8. maddeler kapsamındaki pozitif yükümlülükleri, ceza soruşturmasının etkinliğiyle ilgili soruları da kapsayabilir ([M.C./Bulgaristan](#), 2003, § 152; [C.A.S. ve C.S./Romanya](#), 2012, § 72; [Söderman/İsveç](#), [BD], 2013, §§ 82-83). Böyle bir usul yükümlülüğü, geçerli diğer uluslararası belgelerden, özellikle [Çocukların Cinsel Suiistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi](#) <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201>’nden kaynaklanan yükümlülükler ışığında yorumlanmalıdır ([X ve Diğerleri/Bulgaristan](#) [BD], 2021).

221. [X ve Diğerleri/Bulgaristan](#) [BD], 2021 davasında, 12, 10 ve 9 yaşlarında üç kardeş, İtalyan bir çift tarafından evlat edinmeden önce, Bulgaristan'daki bir yetimhaneye yerleştirildikleri süreçte cinsel istismara uğramıştır. Büyük Daire, Bulgar yetkililer başvuranların iddialarını incelerken hiçbir makul soruşturma ve uluslararası işbirliği tedbirlerinden yararlanmadıkları için Sözleşme'nin 3. maddesinin usul yönünden ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 200-228).

222. Başvuranın on dört yaşındayken üç erkek tarafından tecavüze uğradığını iddia ettiği [I.C./Romanya](#), 2016, §§ 56-61 davasında Mahkeme, yetkililerin etkili bir soruşturma yürütmediğini ve başvuranın küçük yaşta olması ve entelektüel açıdan hafif engelli olması gibi savunmasız durumunu ağırlaştıran faktörlere gerekli önemi vermediğini tespit etmiş ve bunun 3. maddenin ihlalini teşkil ettiğine karar vermiştir.

223. Çocukken üvey babası tarafından tecavüz ve cinsel istismar mağduru olan genç bir kadına ilişkin [G.U./Türkiye](#), 2016 davasında Mahkeme, etkili bir soruşturma yürütülmemesi ve yetkililerin başvuranın özellikle savunmasız durumunu ve aile ortamında çocuklara yapılan tecavüze ilişkin özel psikolojik faktörleri dikkate almaması nedeniyle Sözleşme'nin 3. ve 8. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 71-82). Başvuranın açık mahkemede ifade vermek zorunda kaldığı göz önünde bulundurulduğunda, Mahkeme başvurana ilişkin yargılamaların kamuya açık olmasından kaynaklanan travmatik özelliğinin, başvuranın onuru ve özel hayatına zarar veren bir faktör olabileceğini değerlendirmiştir (§ 71).

224. Bu tür davalarda etkili soruşturma yürütmeye dair usuli yükümlülüğe, yetkililerin olayların önemi ve başvuranın olay tarihindeki yaşı ışığında şikâyetlere ivedilikle yanıt vermesi de dâhildir ([P.M./Bulgaristan](#), 2012, §§ 64-65). On üç yaşındaki bir kız çocuğuna ilişkin [P.M./Bulgaristan](#), 2012 davasında Mahkeme, başvuranın tecavüze ilişkin şikâyeti hakkında sekiz yıl süren soruşturma sürecinin etkisiz olduğuna ve Sözleşme'nin 3. maddesinin usul yönünden ihlalini teşkil ettiğine karar vermiştir (§§ 65-67).

225. Benzer şekilde, Mahkeme [R.I.P. ve D.L.P./Romanya](#), 2012 davasında, yedi yaşındaki bir erkek çocuğun tecavüze uğramasına ilişkin olduğunu göz önünde bulundurarak, son derece uzun olduğunu değerlendirdiği yedi yıl süren soruşturma sürecinin Sözleşme'nin 3. maddesinin usul yönünden ihlal ettiğine karar vermiştir (§§ 60-61 ve §65).

226. [A.P./Moldova Cumhuriyeti](#), 2021 davasında Mahkeme, başvuranın annesinin şikâyet konusu olaylar meydana geldikten dört yıl sonra suç duyurusunda bulunmasının, yetkililerin 3. madde kapsamındaki yeterli ve kapsamlı bir soruşturma yürütme yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığını belirtmiştir (§ 34). Ayrıca Mahkeme, olay tarihinde beş yaşında olan başvurana on iki yaşındaki bir erkek çocuğun cinsel istismarda bulunduğu iddiaları hakkında yetkililerin yürüttüğü soruşturmanın etkili olmadığına ve dolayısıyla davalı Devletin 3. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 35-36).

227. [R.B./Estonya](#), 2021, §§ 103-104 davasında Mahkeme, dört yaşındaki bir kız çocuğunun babası tarafından cinsel istismara uğradığı iddialarına ilişkin etkili bir soruşturma yürütülmemesi ve yetkililerin çocuğa etkili bir koruma sağlamak için onun özellikle savunmasız durumu ve genç bir çocuk olarak buna ilişkin ihtiyaçlarını yeterince dikkate almadıklarını göz önünde bulundurarak Sözleşme'nin 3. ve 8. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

228. [N.C./Türkiye](#), 2021, §§ 132-135 davasında Mahkeme, yetkililerin cinsel istismara ilişkin olan ve son derece uzun süren ceza yargılamaları sürecinde on dört yaşındaki bir çocuğu koruyamaması ve bu durumun ciddi bir ikinci mağduriyet teşkil etmesi nedeniyle 3. ve 8. maddelerin ihlal edildiğine karar vermiştir.

B. Aile içi şiddet ve ihmal

Sözleşme'nin 2. maddesi

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- (a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- (b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- (c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması."

Sözleşme'nin 3. maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'nin 8. maddesi

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

229. Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesinin Devletlere yargı yetkisi altında bulunan kişilerin, özel kişiler tarafından yapılanlar dâhil, her türlü kötü muameleye karşı korunmasını sağlamaya dair pozitif yükümlülük yüklediğini hatırlatmıştır. Aile içi şiddet bağlamında Mahkeme, Devletlerin Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri kapsamındaki yükümlülüklerini vurgulamış ve özellikle savunmasız durumdaki kişiler olarak çocukların, kişisel bütünlüğe dair bu tür ciddi ihlallere karşı etkin caydırıcılık şeklinde Devlet koruması hakkına sahip olduklarını kaydetmiştir ([A./Birleşik Krallık](#), 1998, § 22; [Opuz/Türkiye](#), 2009, § 159; [M. ve M./Hrvatistan](#), 2015, § 136; [Talpisi/İtalya](#), 2017, § 99; [D.M.D./Romanya](#), 2017, §41; [Kurt/Avusturya](#) [BD], 2021, § 163; [A.E./Bulgaristan](#), 2023, § 88).

230. Mahkeme, Devletleri Sözleşme'nin 3. ve 8. maddelerinin kapsamına giren aile içi şiddete karşı çocuklara koruma sağlayan yeterli yasal çerçeve temin ederek çocukların onurunu korumaya teşvik eder. Bu korumaya aşağıdakiler dâhildir; (i) kişisel bütünlüğe dair ciddi ihlallere karşı etkili etkin caydırıcılık, (ii) yetkililerin bildiği veya bilmesi gereken kötü muamele durumunun önlenmesi için makul adımlar, (iii) bir kişinin savunulabilir bir kötü muamele iddiasında bulunduğu durumlarda etkili bir resmi soruşturma yürütülmesi) [Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD], 2001, § 73; [M.P. ve Diğerleri/Bulgaristan](#), 2011, § 108; [Söderman/İsveç](#) [BD], 2013, §§ 80-81; [M. ve M./Hrvatistan](#), 2015, § 136; [D.M.D./Romanya](#), 2017, § 51).

231. Çocuğun babası tarafından fiziksel ve zihinsel istismara maruz bırakıldığı [D.M.D./Romanya](#), 2017, §§ 52-53 davasında Mahkeme, yargılamaların sekiz yıldan uzun sürmesi ve yetkililerin soruşturma sürecindeki eksiklikleri ve bunun soruşturmayı etkisiz kılması nedeniyle 3. maddenin usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir.

232. [Kurt/Avusturya](#) [BD], 2021 davasında Büyük Daire, çocukların aile içi şiddetin asıl hedefi olmadığı durumlarda bile, annelerine uygulanan şiddete tanık olmanın getirdiği zihinsel yükün göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir (§ 206). Fakat, davaya konu olaylara ve yerel makamların değerlendirmelerine göre Büyük Daire, çocukların hayatına gerçek ve yakın bir saldırı riskinin açıkça ortaya çıkmadığına ve dolayısıyla davanın yetkililere Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında özellikle başvuranın çocuklarına ilişkin olarak, özel veya kamuya açık alanlar fark etmeksizin, çocukların okulundan uzaklaştırma kararı verilmesi gibi daha fazla

önleyici işlevsel önlemler alma yükümlülüğünü yüklediğine karar vermiştir (§ 209). Buna göre, Sözleşme'nin 2. maddesi ihlal edilmemiştir (§ 210).

233. [M. ve M./Hrvatistan](#), 2015 davası, dokuz yaşındayken babası tarafından fiziksel ve psikolojik istismara maruz bırakılmış bir çocuğa ilişkindir (§§ 133-135). Çocuğun küçük yaşta olması göz önünde bulunduran Mahkeme, bu muamelenin 3. madde kapsamında “küçük düşürücü” olduğunu değerlendirmiş ve yerel makamlar etkili soruşturma yürütme yükümlülüklerini ihmal ettikleri için Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 163).

234. İki çocuğun babaları tarafından öldürüldüğü [Kontrova/Slovakya](#), 2007, § 47 davasında Mahkeme, yetkililerin çocukların hayatlarını koruyamadığı gerekçesiyle Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Aile içi şiddete maruz kalan bir çocuğa ilişkin diğer bir dava olarak, olayların yaşandığı tarihte on beş yaşında olan başvuranın yetişkin erkek arkadaşı tarafından defalarca dövüldüğü [A.E./Bulgaristan](#), 2023 davasında Mahkeme, yetkililerin başvurana hem hukuki süreçte hem de uygulamada yeterli düzeyde koruma sağlamamış olmaları nedeniyle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 91 ve §§ 107-108).

C. Okullar ve diğer kurumlarda şiddet

Sözleşme'nin 2. maddesi

“1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- (a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- (b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- (c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması.”

Sözleşme'nin 3. maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'nin 8. maddesi

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi

“Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”

235. Okul, ev ve cezaevleri gibi birçok kurumsal bağlamda çocuklara karşı şiddet konusu da Mahkeme tarafından incelenmiştir. Bu tür şiddet eylemleri öğretmenler, sınıf arkadaşları, infaz memurları veya diğer yetkililer tarafından gerçekleştirilebilir. Devletlerin bu bağlamdaki çeşitli pozitif ve negatif yükümlülükleri içtihatla vurgulanmıştır.

236. Eğitim gibi önemli bir kamu hizmetinin sağlanması hususunda Mahkeme, eğitim makamlarının oynaması gereken esas rolün özellikle küçük yaşlarından kaynaklanan savunmasız durumlarını göz önünde bulundurarak öğrencilerin sağlık ve refahını korumak olduğuna hükmetmiştir ([O'Keeffe/İrlanda](#) [BD], 2014,

§ 145; [V.K./Rusya](#), 2017, §§ 179-183; [F.O./Hrvatistan](#), 2021, §§ 80-82; [Derenik Mkrtchyan ve Gayane Mkrtchyan/Ermenistan](#), 2021, § 49). Dolayısıyla, eğitim makamlarının oynaması gereken temel görev, öğrencileri eğitim yetkililerinin gözetimi altında oldukları süre içinde her türlü şiddet eyleminden korumak için onların güvenliklerini sağlamaktır ([Kayak/Türkiye](#), 2012, § 59; [F.O./Hrvatistan](#), 2021, § 82). Bir eğitim kurumu ilke olarak öğrencilerin kendisine emanet edildiği süreç boyunca onları gözetimi altında tutmakla yükümlü olduğu için, yani bu görevin öğrencilerin okulda olduğu ve hatta okulun dışında ama yine okulun himayesinde olduğu her an için geçerli olmasından dolayı yerel makamlar, bir olayın okul yetkililerinin öğrencilerin gözetimi altında tutamadığı bir anda meydana geldiğini öne sürerek haklı çıkamaz ([Biba/Arnavutluk](#), 2024, §§ 71 ve 73).

237. [O'Keeffe/İrlanda](#) [BD], 2014 davasında Mahkeme, 3. madde tarafından güvence altına alınan hakların temel niteliğini ve çocukların özellikle savunmasız durumlarını göz önünde bulundurarak, hükümetlerin gerekli olduğu şekilde özel tedbirler ve güvenceler kabul ederek çocukları özellikle ilköğretim bağlamında kötü muameleye karşı koruma yükümlülüğüne sahip olduklarına karar vermiştir (§§ 146 ve 168). Ayrıca Mahkeme, çocukların cinsel istismara uğramasına ilişkin olarak, özellikle istismarcının çocuğa kıyasla bir otorite konumunda olduğu durumlarda, faydalı tespit ve ihbar mekanizmalarının ilgili ceza kanunlarının etkili bir şekilde uygulanması için esas olduğunu kaydetmiştir (§§ 148 ve 162).

238. Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamında Devletin çocukların eğitim hakkını güvence altına alma yükümlülüğü olsa da, bir çocuğun okula gönderilmesinin 8. madde kapsamında özel hayatına belirli bir düzeyde müdahale teşkil ettiğini kabul etmiştir ([Costello-Roberts/Birleşik Krallık](#), 1993, § 27; [F.O./Hrvatistan](#), 2021, § 80). Bununla birlikte, disiplin gibi bir okulun kendi idaresine ilişkin işlevler, eğitim süreci ve eğitim hakkının özünde yer alır (aynı yerde). Mahkeme daha güncel içtihadında, eğitim kurumlarında öğretmenler veya diğer yetkililer tarafından yapılan şiddet eylemlerini, çocukların eğitim hakkı ve özel hayatlarına saygı ile bağdaştırmanın imkânsız olduğuna hükmettiği için ([F.O./Hrvatistan](#), 2021, § 81), eğitimle ilgili ortamlarda bu tür muamelelerin engellenmesi gerektiğini belirtmiştir (aynı yerde).

239. [V.K./Rusya](#), 2017 davasında başvuran, anaokuluna giderken öğretmenleri tarafından, diğer eylemlerin yanında ağzının ve ellerini bantlanması gibi fiziksel olarak kötü muameleye maruz bırakıldığını iddia etmiştir. Mahkeme, devlet veya belediye anaokullarının bir kamu hizmeti sundukları, Devlet ile aralarında güçlü bir kurumsal ve ekonomik bağ olduğu ve eğitim ve ekonomik bağımsızlıklarının Devlet düzenlemeleri ve düzenli Devlet denetimleri tarafından oldukça sınırlandırıldığı için, Devletin bu yanlış davranışlardan doğrudan sorumlu olduğuna karar vermiştir (§§ 180-183). Ayrıca Mahkeme, yetkililerin başvuranın kötü muameleye dair iddialarıyla ilgili etkili bir ceza soruşturması yürütmediklerine ve Sözleşme'nin 3. maddesinin usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 185-194; Mahkemenin bir spor koçuna dair cinsel istismar iddiaları hakkında ulusal makamlarca yeterli bir soruşturma yürütülmediğini tespit ettiği [A, B ve C/Letonya](#), 2016 davası ile benzer yönleri bakımından karşılaştırmız).

240. Bir öğretmenin bir çocuğu sözlü olarak taciz etmesi halinde Devletin 8. madde kapsamındaki sorumluluğu devreye girebilir. Mahkeme [F.O./Hrvatistan](#) 2021 davasında öğretmenin, ne kadar hafif olursa olsun, öğrencilere yapılan sözlü taciz dâhil olmak üzere, her türlü şiddetin eğitimle ilgili bir ortamda kabul edilemeyeceğinin farkında olması gerektiğine ve öğrencilerle onların onur ve ahlaki bütünlüklerini göz önünde bulundurarak etkileşime girmesi gerektiğine karar vermiştir (§§ 60-61 ve 85-89). Ayrıca Devlet yetkilileri, başvuranın okulda tacize uğradığı iddialarını ele alırken gerekli özeni göstermemiştir (§§ 91-103).

241. Okul arkadaşları tarafından yapılan şiddet eylemleri de Devletin eğitimle ilgili ortamlarda şiddeti önleme, hakkında soruşturma yürütme ve tazmin sağlama yükümlülüklerini devreye sokabilir. Yerel makamlar, çocukların bu eylemlere maruz kalmalarını her an her durumda koşulsuz olarak yasaklamak için yasama, idare, sosyal ve eğitimle ilgili uygun tedbirler almak ve böylece eğitim kurumlarında her türlü şiddet ve istismara karşı sıfır tolerans gösterilmesini sağlamak zorunadur. Bu husus, uygun ceza, medeni, idari ve profesyonel alanlar aracılığıyla sorumluluk alma gerekliliğine de ilişkindir ([Biba/Arnavutluk](#), 2024, § 67).

242. Şiddeti önleme görevine ilişkin olarak, [Kayak/Türkiye](#), 2012 davasında bir öğrenci, okulun önünde bir çocuğu bıçaklamıştır. Mahkeme, okul çalışanlarının öğrencinin okul kantininden aldığı bıçağı ele geçirmesini önlemek ve yerel makamların okul çevresinde yeterli polis koruması sağlamak konusunda birçok hatasını

tespit etmiştir (§§ 53-67). [Biba/Arnavutluk](#), 2024 davasında başvuranın oğlunun gittiği özel okulda bir öğrenci, başvuranın oğlunun gözüne sapanla bir cisim fırlatarak %90 görme kaybı yaşamasına yol açmıştır. Mahkeme, eğitim kurumlarından öğrencilerin okul çevresinde veya himayesinde tehlikeli nesneleri kullanmalarını engellemek için uygun önlemler almalarına dair bir beklentinin söz konusu olduğuna karar vermiş ve, davanın kendine özgü koşullarında, bu görevin yerine getirildiği konusunda ikna olmamıştır (§ 73).

243. Şiddet konusunda soruşturma yürütme görevi hususunda, [Derenik Mkrtchyan ve Gayane Mkrtchyan/Ermenistan](#), 2021 davasında bir erkek çocuk, bir Devlet okulunda, öğretmen sınıftan ayrıldığında meydana gelen kavgada iki sınıf arkadaşı tarafından dövüldükten sonra hayatını kaybetmiştir. Mahkeme, olayın yaşandığı tarihte, öğretmenin özellikle dikkat etmesini gerektiren herhangi bir faktör olduğuna kanaat getirmek için hiçbir neden olmadığını kaydetmiştir (§ 59). Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin esas yönünden ihlal edilmediğine karar vermiş, fakat çocuğun ölümüyle sonuçlanan okul kazasının meydana geldiği koşullar hakkındaki soruşturmada yaşanan eksiklikler ve gecikmeler nedeniyle, bu hükmün usul yönünden ihlalini tespit etmiştir.

244. [Biba/Arnavutluk](#), 2024 davasında Mahkeme, kişinin fiziksel bütünlüğüne yapılan saldırının, ilke olarak, ceza hukuku yolunun uygulanmasını gerektirdiğini doğrulamıştır (§ 63). Ancak Mahkeme, fail olduğu iddia edilen kişinin cezai sorumluluk yaşından küçük olması ve okul çalışanlarının şiddet eyleminde bulunmadığı veya kasıtlı bir ihmallerinin olmadığı durumlarda, ceza soruşturmasının her zaman gerekli olmayabileceğini kabul etmiştir (§ 65). Davanın koşullarında, Mahkeme, başvuran tarafından başlatılan hukuk yargılamalarında yerel mahkemelerin okulun bir sigorta şirketi ile tüm öğrencilerini kapsayan sigorta anlaşmaları yaptığını, dolayısıyla başvuranın sigorta şirketinden tazminat talep etmesi gerektiğini kaydetmiştir (§ 75). Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın sahip olduğu hukuk yolunun başvuranın oğlunu fiziksel bütünlüğüne yapılan saldırıdan yeterince korumadığı ve yasal mekanizmaların uygulanma biçiminin, özellikle çocuk haklarının korunmasının yüksek önemi göz önünde bulundurulduğunda, davalı Devletin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerinin ihlalini teşkil edecek düzeyde kusurlu olduğu sonucuna varmıştır (§ 77).

245. Genç suçlulara karşı cezaevlerinde uygulanan şiddet, yine tutuklular tarafından yapılmış olsa bile, sorumlu yetkililer tarafından ihlale yol açabilir. [A.S./Türkiye](#), 2016 davasında başvuran, tutukluken, diğer dört tutuklu tarafından cinsel saldırı ve fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Mahkeme, eylemlerin yapıldığı sırada başvuranın cezaevi yetkililerinin gözetimi ve sorumluluğu altında olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca Mahkeme, çocukların doğal olarak yetişkinlerden daha savunmasız olduklarını vurgulamıştır (§ 67). Başvuranın ceza davasının başlatılabilmesinin ön koşulu olarak ve savunmasız olmasına özgü durumun hesaba katılmadan resmi bir başvuruda bulunmasını gerektirerek, Türk Hukuku, somut olayda, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı muamelelere karşı şahısları korumayı hedefleyen yasal tedbirleri etkisiz kılmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, bu hükmün ihlal edildiği kanaatine varmıştır (§§ 70-74).

246. Diğer kamu kurumları, özellikle çocukların emanet edildiği kurumlar da onları şiddete karşı korumakla yükümlüdür ([C.N. ve v./Fransa](#), 2012, §§ 104-108; [Nencheva ve Diğerleri/Bulgaristan](#), 2013, §§ 106-116; [Loste/Fransa](#), 2022, §§ 84-86; [V.I./Moldova Cumhuriyeti](#), 2024, § 130). [Loste/Fransa](#), 2022 davasında başvuran, koruyucu babasının kendisine cinsel istismarda bulunması sebebiyle, çocuk koruma hizmetlerindeki eksikliklerinden şikâyetçi olmuştur Mahkeme, kötü muamele riskini tespit etmek için olay tarihinde yürürlükte mevzuat tarafından sağlanan önleyici tedbirlerin yetkili makamlarca sağlanmadığını gözlemlemiştir. Mahkeme, düzenli takip uygulaması olmamasının, yetkili makamlar arasında iletişim ve işbirliği eksikliğiyle birlikte, olayların meydana geliş sürecini önemli şekilde etkilediğinin değerlendirilmesi gerektiğini tespit etmiştir (§§ 94-103). [V.I./Moldova Cumhuriyeti](#), 2024 davasında Mahkeme, bir çocuğun yasal vasisi tarafından bir akıl hastanesine (kamu kurumu) yatırıldığı andan itibaren, vasinin çocuğun güvenliğini, sağlığını ve refahını sağlama görevinin kısmen hastane idaresine devredildiğine karar vermiştir (§ 130).

247. Bir çocuğun bir akıl hastanesinde ([V.I./Moldova Cumhuriyeti](#), 2024, §§ 107 ve 119) veya koruyucu evde ([E.L./Litvanya](#), 2024, § 47) kötü muameleye maruz kaldığına dair savunulabilir bir iddia, yerel makamların Sözleşme'nin 3. maddesinde öngörülen gerekliliklere uygun bir soruşturma yürütme yükümlülüklerini tetikler. Bu tür bir soruşturma, çocuğun yaşı veya engeli gibi savunmasız durumunu ([V.I./Moldova](#)

[Cumhuriyeti](#), 2024, § 119) ve çocuğun spesifik iddiaları dikkate alınarak yürütülmelidir. Özellikle, [E.L./Litvanya](#), 2024 davasında Mahkeme, Çocukların Cinsel Suiistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (Lanzarote Sözleşmesi) 30 ve 35. maddelerine atıf yaparak, cinsel istismar mağduru olduklarını iddia eden kişileri, özellikle küçükleri, ikinci defa mağdur olmalarına veya tekrar travmatize olmalarına yol açabilecek mükerrer incelemelerden korumanın ve yetkililerin bir yandan iddia edilen istismar hakkında etkili bir soruşturma yürütülmesi, öte yandan iddia edilen istismarın mağdurlarının korunması gerekliliğine dair ihtiyaç arasında denge kurma yükümlülüklerini vurgulamış olsa da (§ 55), başvuranın koruyucu evde maruz kaldığı cinsel istismar ile bağlantılı olarak adli psikiyatri ve psikolojik muayeneden geçmesine karar vermede yetkililerin çekimser tavır göstermelerini suçlamıştır (§ 56).

248. [I.M. ve Diğerleri/İtalya](#), 2022 davasında Mahkeme, korunmasız bir ortamda istismarcı babalarıyla görüşmek zorunda kalan iki çocuğa ilişkin olarak Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Görüşmeleri onaylayan Çocuk Mahkemesi kararında belirlenen gerekliliklere aykırı olarak çocuklar babalarıyla üç yıldan uzun bir süre boyunca, başlarda yanlarında bir psikolog olmadan, yerel kütüphane, şehir meydanı veya belediye binasında bir oda gibi uygun olmayan yerlerde buluşuyorlardı. Bu görüşmeler çocukların psikolojik ve duygusal dengelerini bozmuştur (§ 123). Mahkeme, Devletin özellikle savunmasız durumda olan çocukları, Sözleşme'nin 3. ve 8. maddelerinin kapsamına giren şiddet eylemlerinden korumak için oluşturduğu mekanizmaların etkili olmaları ve yetkililerin farkında olduğu veya farkında olması gereken kötü muameleyi önlemek için makul tedbirler alarak çocukları bu tür ciddi istismar şekillerinden koruyan etkili önlemler içermeleri gerektiğini hatırlatmıştır (§ 111). Çocukların maruz bırakıldığı riski hiçbir aşamada değerlendirmeyen yerel mahkeme, özensiz hareket etmiştir. Özellikle, çocukların üstün yararlarına ilişkin değerlendirmelerin, babanın çocuklarıyla iletişimi sürdürmeye ve görüşmelere devam etmeye dair menfaatine göre daha önemli olduğundan mahkeme kararlarının gerekçelerinde bahsedilmemiştir (§ 122).

D. İnsan kaçakçılığı, kölelik ve zorla çalıştırma

Sözleşme'nin 4. maddesi

- "1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz.
2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.
3. Aşağıdaki haller, bu madde anlamında "zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma" sayılmaz:
 - (a) Bu Sözleşme'nin 5. maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş;
 - (b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet;
 - (c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet;
 - (d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet."

249. [Siliadin/Fransa](#), 2005, § 123 davası, Fransa'ya gelen ve iradesi dışında zorla maaşsız hizmetçi yapılan, izin veya ödeme yapılmadan ev işleri yapmaya zorlanan 15 yaşındaki bir kıza ilişkindir. Başvuran, Mahkeme tarafından aşağıdakileri içeren üçlü bir kavram olan kul durumuna getirilmiştir: (i) (zor kullanılarak) başkaları için belirli hizmetleri yerine getirme yükümlülüğü; (ii) başka bir kişinin mülkünde yaşama yükümlülüğü; ve (iii) kişinin içinde bulunduğu durumu değiştirmesinin imkânsız olması. Mahkeme, çocukların özellikle savunmasız durumda bulunduklarını ve kişisel bütünlüğe dair böylesine ciddi ihlallere karşı etkin caydırıcılık şeklinde Devlet tarafından korunma hakları olduğunu hatırlatmıştır (§ 143). Başvuranın bir çocuk olarak savunmasız durumunu göz önünde bulunduran Mahkeme, 4. madde anlamı dâhilinde kul durumunda tutulduğuna karar vermiştir. Yetkililer, başvurana pratik ve etkili koruma sağlamaya dair pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemişler, bu da Sözleşme'nin 4. maddesinin ihlaline yol açmıştır (§§ 148-149).

250. [C.N. ve v./Fransa](#), 2012davasında iki çocuk, teyzeleri için ev işleri yapmak zorunda bırakılmış, fiziksel ve sözel olarak taciz edilmiştir (§ 20). Mahkeme “zorla çalıştırma” ve “diğer aile üyeleri veya aynı yerde konaklayan kişilerden beklenmesi makul olan yardım” arasında ayırım yapmıştır (§ 74). ‘Mağdurun içinde bulundukları koşulların kalıcı olduğuna ve durumun değişmesinin mümkün olmadığına dair hislerinin’, Sözleşme’nin 4. maddesi anlamı dâhilinde kulluk ile zorla çalıştırma arasındaki farkı ortaya koyan bir kriter olduğunu tesis etmiştir (§ 91). Devletin kulluk ve zorla çalıştırma ile etkili bir şekilde mücadele etmek için yasal ve idari bir çerçeve oluşturmaya dair pozitif yükümlülüğü açısından (16 yaşındaki) C.N.’ye istinaden 4. maddenin ihlal edildiğine; ancak kız kardeşinin aksine okula gittiği ve aktivitelerinin evle sınırlı kalmadığını göz önünde bulundurarak (10 yaşındaki) v. açısından ihlal söz konusu olmadığına karar vermiştir (§§ 93-94).

VII. Çocuk dostu adalet

Sözleşme’nin 6. maddesi

"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

(a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

(b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

(c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

(d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

(e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak."

251. Çocuklar aile veya ceza ile ilgili hususların ele alınması konusunda çeşitli koşullarda yargı sistemine dâhil olabilirler. Sözleşme’de yargılamaların yürütülmesine ilişkin öngörülen tüm güvenceler çocuklar için de geçerli olsa da, bu güvenceler adaletin çocuk dostu olmasını sağlamaya yönelik belirli kurallar ve ilkelerin geliştirilmesini gerektiren olgunluk seviyeleri ve değişmekte olan kapasitelerine uyarlanmalıdır. Yargı süreçlerinde yer alan bir çocuğa ilişkin davaların incelenmesinde Mahkeme, BMÇHS, [Çocukların Cinsel Suiistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi](#) ("Lanzarote Sözleşmesi") ve [Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adaletine İlişkin Rehber](#) <https://rm.coe.int/16804b2cf3https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156522>’de öngörülen ilgili uluslararası ve Avrupa Standartlarını göz önünde bulundurur ([M. ve M./Hrvatistan](#), 2015, § 146; [M.K/Yunanistan](#), 2018, §§ 91-93; [A ve B/Hrvatistan](#), 2019, § 112; [R.B./Estonya](#), 2021, § 84). Davanın kendine özgü koşullarına göre, çocuk dostu adalet ile ilgili durumlar ve yargılamalarda Sözleşme’nin 3, 4, 5, 6 ve/veya 8. maddelerinde öngörülen haklar yer alabilir.

A. Aile konularına ilişkin yargılamalar

1. Çocuğun danışılma ve dinlenme hakkı

252. Sözleşme'nin 8. maddesinde usule ilişkin bariz gereklilikler bulunmamakla birlikte, Mahkeme, çocuğun kendi aile ve özel hayatı hakkındaki karar alma süreçlerine yeterince dâhil edilmesi gerektiğine karar vermiştir ([M. ve M. /Hrvatistan](#), 2015, § 180).

253. Nitekim çocukların yetişkinlerin sahip olduğu tam özerklikten yoksun oldukları doğru olmakla birlikte yine de hak özneleridirler. Çocuklar söz konusu olduğunda, gelişen olgunluklarıyla birlikte giderek artan bu sınırlı özerklik, kendilerine danışılması ve dinlenilmesi hakkı aracılığıyla kullanılır. BMÇHS'nin 12. maddesinde belirtildiği üzere, kendi görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip olan bir çocuk, yaşına ve olgunluk düzeyine uygun olarak, görüşlerini ifade etme ve bu görüşlere gereken önemin verilmesini isteme hakkına sahiptir ve özellikle kendisini etkileyen adli ve idari yargılamalarda dinlenme imkânına da sahip olmalıdır ([M. ve M. /Hrvatistan](#), 2015, § 171). Sonuç olarak, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında çocukların haklarını etkileyen her türlü adli veya idari yargılama, ilgili çocuğun karar alma sürecine yeterince dâhil edilmesini sağlamalıdır (§ 181).¹¹

254. Mahkeme, örneğin, aşağıdaki durumlarda ilgili çocuğun katılımının yeterli olmadığına ve dolayısıyla 8. maddenin ihlaline yol açtığına karar vermiştir:

- yerel makamların 12 yaşındaki çocuğun annesiyle birlikte yaşama isteğini dikkate almaması ve çocuğun velayet davasında dinlenmemesi ([M. ve M./Hrvatistan](#), 2015, § 184);
- kendisine bizzat dinlenme imkânı verilmeyen yargılamalarda 9 yaşındaki çocuğun menfaatini temsil etmek ve korumak üzere mahkeme tarafından vasinin atanmaması ([C./Hrvatistan](#), 2020, §§ 76-77 ve 79-81).

255. Çok küçük çocuklar ile ilgili olarak, mahkemelerin, ellerinde bulunan tüm deliller ışığında, ebeveynle iletişimin teşvik edilmesinin/devam ettirilmesinin gerekip gerekmediğine ilişkin objektif bir değerlendirme yapmak için bilirkişi değerlendirmesine dayanması önem arz etmektedir ([Neves Caratao Pinto /Portekiz](#), 2021, § 138) (diğer aktörlerin görüşlerinden ayırt edilmesi gereken [Petrov ve X /Rusya](#), 2018, § 108, bk. §§ 109-110).

256. Aynı şekilde Mahkeme, bir çocuğun kendi görüşlerini ifade etme hakkının, başka faktörler göz önünde bulundurulmaksızın ve çocuğun yüksek yararını belirlemek üzere bir inceleme yapılmaksızın, çocuğa etkili bir şekilde koşulsuz bir veto hakkı verildiği şeklinde yorumlanmaması gerektiğini vurgulamıştır ([C. /Finlandiya](#), 2006, §§ 57-59; [I.S. /Yunanistan](#), 2023, § 94).

257. Velayet anlaşmazlığı ile ilgili bazı davalarda çocukların görüşlerinin dikkate alınması gerekmele birlikte, Mahkeme ayrıca, çocukların görüşlerinin değişmez olmadığını ve gerekli ağırlığın verilmesi gereken itirazlarının, özellikle ebeveynlerin çocuklarıyla düzenli olarak görüşme konusundaki menfaatlerini geçersiz kılmak için mutlak surette yeterli olmadığını belirtmiştir ([Raw ve Diğerleri/Fransa](#), 2013, § 94; [I.S./Yunanistan](#), 2023, § 94). Bu nedenle, karar alma sürecinde ebeveynlerin ve çocukların ilgili menfaatleri arasında uygun bir denge kurulması önem taşımaktadır ([C. /Finlandiya](#), 2006, § 59).

2. Yargılamaların uzunluğu, ivedilik ve özen gerekliliği

258. Ebeveynin çocuğuyla olan ilişkisinin konu olduğu davalarda, geçen zamanın konu hakkında fiilen karar verilmesine yol açması riskinin bulunması nedeniyle, derhal harekete geçme ve olağanüstü özen gösterme görevi söz konusudur ([T.C./İtalya](#), 2022, § 58). Yargılamaların çok uzun sürdüğü durumlarda, bu tür meseleler uzun bir süre çözümsüz kalmakta ve dolayısıyla, velayeti ve ikametgâhı yetkililer tarafından hızla açıklığa kavuşturulması gereken çocuğun yüksek yararına olduğu yönünde gerekçelendirilememektedir ([E.S. /Romanya ve Bulgaristan](#), 2016, §§ 63-65).

259. Çocuğun bakımı ile ilgili davalarda, çocuğun yüksek yararını korumak amacıyla, yerel mahkemeler, ilk ve öncelikli olarak, dinamik aile durumuna hızlı ve uygun bir yanıt vermeli ve yargılamayı resmi olarak

¹¹ Uygulanabilir ilkeler, [Aile konularına ilişkin ulusal yargılamalarda çocuğun dinlenme hakkı](#) ile ilgili Ana Temada ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

sonuçlandırma hedefiyle hareket etmemelidir. Bu nedenle, koşullara bağlı olarak, aile mahkemelerinin, örneğin sivil arabuluculuk veya diğer yollara başvurarak, ayrılmış ebeveynler arasındaki ihtilafı mevcut olduğu takdirde azaltması gerekebilir. Aile mahkemelerinin, ayrıca, ara kararlar yoluyla, velayeti elinde bulundurmaya ebeveyn ile çocuk arasındaki temasları kolaylaştırmaları da gerekebilir. Çocuk bakımına ilişkin bir davanın hızlı bir şekilde incelenmesi yükümlülüğü ve davanın esasını kaliteli ve yeterli delillere dayanarak değerlendirme yükümlülüğü, yerel mahkemelerin Sözleşme'nin 8. maddesine uymak için göstermesi gereken özen kavramının eşit derecede önemli bileşenleridir (M.H. /Polonya, 2022, § 78).

260. Benzer bir ivedilik ve özen gerekliliği, velayet ve ebeveynlik yetkisine ilişkin kararların infazı için de geçerlidir (örneğin bk. Barnea ve Caldararu/İtalya, 2017, §§ 87-89¹²).

261. Mahkemenin içtihadında, velayet davalarının süresi, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi ve/veya 8. maddesi uyarınca, öncelikle ebeveynlik hakları kapsamında incelenmiştir. Örneğin;

- Mahkeme, ebeveynler arasındaki bir ihtilaf bağlamında, velayet davalarında yedi ay boyunca haksız bir şekilde eylemsizlik olması ve böylece annenin çocuğuyla temas kurma imkânından mahrum bırakılması nedeniyle, annenin 8. madde kapsamındaki haklarının ihlal edildiğine karar vermiştir (M.H./Polonya, 2022, § 79; ayrıca bk. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında prosedürün uzunluğunun incelendiği Volesky/Çek Cumhuriyeti, 2004, §§ 105-107; Eberhard ve M. /Slovenya, 2009, §§ 138-142; Kopf ve Liberda /Avusturya, 2012, §§ 46-47; ve karşılaştırınız Hokkanen /Finlandiya, 1994, § 72).
- Mahkeme, babanın kendi usuli faaliyetinin yargılamanın genel süresini etkilediği bir davada, babanın 8. madde kapsamındaki haklarının ihlal edilmediğine karar vermiştir (Leonov/Rusya, 2018, § 75);
- babanın yargılama süresince velayet ve ziyaret haklarına herhangi bir kısıtlama getirilmediği ve dört yıl, sekiz ay ve altı gün süren yargılama süresinin kızıyla olan ilişkisi üzerinde nasıl telafi edilemez sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymadığı gerekçesiyle 8. maddenin ihlal edilmediğine karar verilmiştir (T.C. /İtalya, 2022, §§ 60-61).

262. Bununla birlikte, Mahkeme, ilgili çocuklar tarafından prosedürlerin uzunluğuna ilişkin şikâyetlerin öne sürüldüğü davaları da ele almıştır:

- Mahkeme, örneğin, kendine zarar verme ile sonuçlanan büyük bir ruhsal acı çeken travma geçirmiş bir çocukla ilgili davada, dört yıl üç aydan uzun süredir devam eden velayet yargılamalarının Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiği tespitinde bulunmak için yeterli olduğuna karar vermiştir (M. ve M. /Hırvatistan, 2015, §§ 182-183);
- Mahkeme, karmaşık olmayan bir davada, üç yıl altı ay süren velayet yargılamalarında çocuğun Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki haklarına saygı gösterilmediğine karar vermiştir (E.S. /Romanya ve Bulgaristan, 2016, §§ 63-65).

263. Bir çocuğun aile hayatına ilişkin tedbirlerin uygulanmasında istisnai özen ve ivedilik yükümlülüğü, örneğin aşağıda yer alan başka bağlamlarda da geçerlidir:

- Aile birleşimini kolaylaştırmaya yönelik tedbirlere ilişkin acil bakım bağlamında (Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç[BD], 2019, § 208);
- Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi'nin 11. maddesindeki zorunlu olmayan altı haftalık süre sınırına ilişkin uluslararası çocuk kaçırma bağlamında <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145223>(süre sınırının on üç ay ile aşıldığı Blaga/Romanya, 2014, § 83; süre sınırının altmış dört hafta ile aşıldığı G.N. /Polonya, 2016, § 68; karşılaştırınız, özel koşulların yetkili yerel mahkeme tarafından ayrıntılı ve zaman alıcı bir inceleme yapılmasını gerektiren sorulara yol açtığı Rinau /Litvanya, 2020, § 194);
- Evlat edinme yargılaması bağlamında <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208880>(çocukların evlat edinilmesine ilişkin yargılamanın üç yıldan fazla bir süre boyunca devam ettiği A. I./İtalya, 2021, § 95);

¹² Bu konu, Sözleşme'nin 8. maddesine ilişkin İçtihat Rehberinde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

- babalığın tespitine yönelik yargılamalar bağlamında (altı yıldan fazla süren yargılamanın Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki istisnai özen gerekliliğini aştığı (A.L. /Fransa, 2022, §§ 5455, 68 ve 73).

B. Ceza yargılamaları

1. Giriş

264. Ceza yargılamaları, çocuğun yüksek yararı ilkesine saygı gösterecek şekilde düzenlenmelidir (Blokhin/Rusya [BD], 2016, § 195). Çocuk adaletinin, ele alması gereken konuların kendine özgü niteliği nedeniyle, yetişkinlere uygulanan ceza adaleti sistemine kıyasla bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bununla birlikte, Mahkeme, önüne getirilen davalarda, ilgili iç hukuk ve uygulamayı soyut olarak incelemek yerine, bunların belirli bir davada başvurana uygulanma veya başvurana etkileme şeklinin Sözleşme'yi ihlal edip etmediğini inceleyecektir (Adamkiewicz /Polonya, 2010, § 106).

265. Adamkiewicz/Polonya 2010, davasında, Mahkeme, hazırlık soruşturmasını yürüten, başvuran çocuğun suçunu sabit bularak Gençlik Mahkemesinde kovuşturulmasına karar veren ve daha sonra aynı davada Gençlik Mahkemesi bünyesinde yargısal görevini icra eden aynı hâkimin görevlendirilmesinin, başvuran çocuğun yüksek yararının korunmasını sağlamadığına ve adillik ilkesine aykırılık nedeniyle 6. maddenin ihlaline yol açtığına karar vermiştir.

266. Waresiak/Polonya (k.k.), 2020, davasında, reşit olmayan iki çocuk tarafından öldürülen bir kişinin ebeveynleri, kendi menfaatlerinin savunulması için gerekli olduğu ölçüde çocuk mahkemesi önündeki yargılamalara dâhil edilmedikleri konusunda şikâyetle bulunmuşlardır. Polonya Anayasa Mahkemesi, iç hukukta bir çocuk suçlunun mağduruna tanınan hakların, bir yetişkin tarafından işlenen bir suçun mağduruna tanınan haklardan daha sınırlı olduğuna, ancak bu farklılığın çocuk suçlulara uygulanan prosedürün özellikleriyle açıklandığına karar vermiştir. Başvuruyu Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında inceleyen Mahkeme, söz konusu mevzuatın amacının, çocuğun yüksek yararını güvence altına almayı amaçlaması bakımından meşru olduğunu değerlendirmiştir (§§ 87-89).

2. Suç işlemekle suçlanan, kovuşturulan veya mahkûm edilen çocuklar

a. Asgari cezai sorumluluk yaşı

267. Mahkeme, suçun işlendiği tarihte on yaşında ve ağır suçu işlediği gerekçesiyle kovuşturuldukları tarihte on bir yaşında olan çocuklarla ilgili iki davada, hem Avrupa Konseyi üyesi Devletler arasında geçerli olan standartları hem de ilgili uluslararası metinleri ve belgeleri incelemiş ve ilgili tarihte Avrupa'da cezai sorumluluk uygulanması için genel kabul görmüş bir asgari yaş olmadığını gözlemlemiştir. Bu davada Mahkeme, başvuranlara cezai sorumluluk yüklenmesinin, kendi başına, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlaline yol açmadığı sonucuna varmıştır (V./Birleşik Krallık[BD], 1999, §§ 70-72; T./Birleşik Krallık [BD], 1999, §§ 70-72).

b. Sorgulama, gözaltı, tutukluluk

268. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 19 Eylül 2001 tarihinde kabul edilen Avrupa Polis Etiği Kuralları doğrultusunda, görevlerini yerine getirirken çocuklarla temas halinde olan kolluk kuvvetlerinin, çocukların küçük yaşlarından kaynaklanan savunmasızlıklarını dikkate almaları oldukça önemlidir (Bouyid/Belçika [BD], 2015, § 110). Polisin reşit olmayan çocuklara yönelik davranışı, sadece çocuk oldukları gerekçesiyle Sözleşme'nin 3. maddesinin gereklilikleriyle bağdaşmayabilirken, yetişkinler söz konusu olduğunda kabul edilebilir olarak görülebilir. Bu nedenle, kolluk görevlileri, reşit olmayan çocuklarla ilgilenirken daha dikkatli ve özdenetimli davranmalıdır.

i. Gözaltı sırasında avukat yardımı

269. Çocukların özellikle savunmasız oldukları göz önünde bulundurularak ve olgunluk düzeyleri ile zihinsel ve duygusal kapasiteleri dikkate alınarak, Mahkeme, gözaltındaki kişinin reşit olmayan çocuk olduğu durumlarda avukata erişim sağlamanın temel önemini özellikle vurgulamıştır (Salduz/Türkiye [BD], 2008, §

60; [Blokhin/Rusya](#) [BD], 2016, § 199).

270. [Blokhin/Rusya](#) [BD], 2016, davasında, başvuran, polis tarafından karakola götürüldüğünde ve kendisine avukat yardımı sağlanmadan ya da yardım alma hakkı konusunda bilgilendirilmeden ifadesi alındığında 12 yaşındaydı. Başvuran, itham edildiği suç bakımından Ceza Kanunu tarafından belirlenen cezai sorumluluk yaşının (14 yaş) altındaydı. Bu durum dikkate alındığında, başvuranın yetkililer tarafından özel olarak ele alınmaya ve korunmaya ihtiyacı vardı ve çeşitli uluslararası kaynaklardan, kendisine karşı alınacak her türlü tedbirin, yüksek yararına dayanması gerektiği ve polis tarafından yakalandığı andan itibaren, en azından yetişkinlere sağlanan aynı yasal hakların ve güvencelerin sağlanması gerektiği açıktı (§ 203). Mahkeme, bu durumun Sözleşme'nin 6 §§ 1 ve 3 (c) maddesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

271. [Salduz/Türkiye](#) [BD], 2008, davasında, çocuk başvuran, polis tarafından gözetiminde tutulduğunda avukat yardımından mahrum bırakılmış ve bu sırada bir itirafın delili olarak kullanılan ifadeler vermiştir. Mahkeme, başvuranın yargılama aşamasında ve daha sonra temyiz aşamasında aleyhindeki delillere itiraz etme imkânının olmasına rağmen, polis tarafından gözetiminde tutulduğu sırada avukatın olmamasının, savunma haklarını telafi edilemez bir şekilde etkilediğini ve dolayısıyla Sözleşme'nin 6 § 1 maddesiyle bağlantılı olarak 6 § 3 (c) maddesinin ihlal edildiğini değerlendirmiştir (§§ 60-62; ayrıca bk. [Adamkiewicz/Polonya](#), 2010, § 91; sorgulama sırasında hukuki yardımın bulunmamasına ilişkin daha fazla içtihat gelişmeleri için bk. [Beuze/Belçika](#) [BD], §§ 119-195).

ii. Ebeveynin yakalanması ve/veya gözetiminde tutulması sırasında çocuğun bakımı

272. Ebeveynlerin yakalanması ve/veya gözetimine alınması durumunda, çocuklarının bakımıyla ilgili bir sorun ortaya çıkabilir.

273. [Ioan Pop ve Diğerleri/Romanya](#), 2016, davasında, Mahkeme, 12 yaşındaki bir çocuğun, anne ve babası evlerinden hazırlıklı bir şekilde çıkarılıp polis tarafından gözetiminde tutulduğu sırada birkaç saat boyunca gözetimsiz bırakılması ve çocuğun olay yerinde bulunmasının şaşırtıcı olmadığı durumlarda, yetkililerin çocuğu bir yetişkinin bakımına vermediğine veya durumunu ve ebeveynlerinin durumunu açıklamadığına ve dolayısıyla çocuğu Sözleşme'nin 3. maddesi anlamında aşağılayıcı muameleye maruz bıraktığına karar vermiştir (§§ 61-65).

274. Benzer şekilde, Mahkeme, 14 yaşındaki bir çocuğun, ebeveynlerinin yakalanmasının ardından ve çocuğun durumunun ilk kez tartışıldığı tutukluluk süresinin uzatılmasına ilişkin duruşmaya kadar iki gün boyunca evde yalnız bırakılması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir ([Hadzhieva/Bulgaristan](#), 2018, §§ 6067). Mahkeme, söz konusu iki günlük süre içerisinde yetkililerin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğini değerlendirmiş; buna karşın, yetkililerin çocuğun ebeveynlerinin yokluğunda yalnız bırakıldığını ve bakımının sağlanmadığını varsaymak veya bundan şüphelenmek için hiçbir nedenleri olmadığı gerekçesiyle söz konusu duruşmadan sonraki döneme ilişkin olarak herhangi bir ihlal tespitinde bulunmamıştır (§§ 66-67).

275. Aynı şekilde, [Dokukiny/Rusya](#), 2022, davasında, Mahkeme, bir adamın dört yaşındaki çocuğu yanında bulunduğu sırada yakalanmasının, polisin söz konusu çocuğu hiç dikkate almaması ve çocuğun yararını gözetmemesi nedeniyle hem baba hem de kızı açısından Sözleşme'nin 3. maddesinin esas yönünü ihlal ettiğine karar vermiştir (§§ 28-30). Ayrıca Mahkeme, çocukların şiddet sahnelerine maruz kalmalarını ve kasıtlı olsun ya da olmasın fiziksel istismar mağduru olma riskini önlemek ya da en aza indirmek amacıyla, çocukların bulunduğu durumlarda yakalamaların ve diğer polis operasyonlarının planlanması ve yürütülmesiyle ilgili olarak polis memurlarının çok iyi bileceği polis kuvvetlerine yönelik herhangi bir özel kılavuz ve talimatın bulunmadığı konusunda endişelerini dile getirmiştir ([aynı kararda](#)).

iii. Tutukluluk

276. Mahkeme sürekli olarak, özgürlükten yoksun bırakmanın keyfilikten uzak olarak değerlendirilebilmesi için, tedbirin ulusal hukuka uygun olarak uygulanmış olmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda bu tedbirin ilgili koşullarda gerekli olması gerektiğine karar vermiştir. Mahkemeye göre, Sözleşme'nin 5 § 1 (c) maddesi kapsamındaki tutukluluk, tahliye lehinde ve aleyhindeki ilgili argümanları dengeleyen gerekçeli bir kararı gerektiren bir orantılılık şartı içermelidir. Sanığın yargılamanın düzgün bir şekilde yürütülmesini engelleme

riski de dâhil olmak üzere, tahliye lehindeki ve aleyhindeki argümanlar soyut olarak ele alınmamalı, olgusal delillerle desteklenmelidir. Dengeleme uygulamasında çok önemli bir faktör sanığın yaşıdır: bu nedenle, reşit olmayan çocukların tutukluluğuna yalnızca son çare tedbiri olarak ve mümkün olan en kısa süre için başvurulmalıdır ([Korneykova /Ukrayna](#), 2012, § 43-44).

277. Dolayısıyla, reşit olmayan bir çocuğu tutuklayıp tutuklamamaya karar verirken yerel mahkemeler tarafından tutukluluğa alternatif tedbirler göz önünde bulundurulmalıdır ([Güveç /Türkiye](#), 2009, § 108; [Dinç ve Çakır /Türkiye](#), 2013, § 63; [Agit Demir /Türkiye](#), 2018, §§ 44-45).

278. Tutukluluğun kesinlikle gerekli olduğu durumlarda, çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulmalıdır ([Nart /Türkiye](#), 2008, § 31).

279. Sanığın yaşının küçük olduğu göz önünde bulundurulduğunda, makul bir süre içinde yargılanma hakkının güvence altına alınması için yargılamanın yürütülmesinde normalden daha yüksek düzeyde özen gösterilmesi gerekmektedir. Nitekim Devlet yetkilileri çocukların makul bir süre içinde mahkeme önüne çıkarılması konusunda özel bir özen göstermelidir; zira tutukluluk onları sadece özgürlüklerinden değil, aynı zamanda okullarından ve eğitimlerinden de mahrum bırakmaktadır ([Kuptsov ve Kuptsova/Rusya](#), 2011, § 91).

280. Örneğin, Mahkeme, aşağıdaki davalarda reşit olmayan çocukların tutukluluğuyla ilgili olarak Sözleşme'nin 5 § 1 (c) ve/veya 3 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir:

- yetkili makamlar tarafından tutukluluğunun devamına karar verilirken 16 yaşındaki bir çocuğun yaşının dikkate alınmaması ([Selçuk /Türkiye](#), 2006, § 35);
- yakalandığı sırada 17 yıl 7 ay yaşında olan bir çocuk hakkında tutukluluk kararı verilirken yaşının dikkate alınmaması ve çocuğun tutukluluğunu yetişkinlerle birlikte geçirmesi ([Nart/Türkiye](#), 2008, § 33);
- reşit olmayan bir çocuğun davasının başlamasında açıklanamayan dört aylık gecikme ([Kuptsov ve Kuptsova/Rusya](#), 2011, § 94);
- 14 yaşındaki bir çocuk hakkında yetkili makamlar tarafından kapsamlı gerekçelerin ileri sürülmemesi ([Korneykova/Ukrayna](#), 2012, § 47);
- yerel mahkemelerin tutukluluk halinin devamına dair kararlarında reşit olmayan bir çocuğun yaşını dikkate almaması ve böylesi bir istisna tedbiri açıklamak için kapsamlı gerekçeler ileri sürülmemesi ([Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan](#), 2021, § 60);
- 16 yaşındaki bir çocukla ilgili olarak, yerel mahkemenin söz konusu çocuğun davasının koşullarının neden istisnai olarak nitelendirildiğine ilişkin bir açıklama yapmaması ([Kovrov ve Diğerleri/Rusya](#), 2021, § 94).

281. Buna karşılık, Mahkeme, bir yıl, dört ay ve on dört gün süren bir tutukluluğun söz konusu olduğu ve ilgili zamanda 15 yaşında olan reşit olmayan çocuğun bir hafta sonra kapalı genç suçlular kurumuna nakledildiği bir davada Sözleşme'nin 5 § 3 maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir ([J.M. /Danimarka](#), 2012, § 63).

c. Yargılamaya etkin katılma hakkı

282. Hakkında bir suç isnat edilen bir çocuğun; yaşı, olgunluk düzeyi, entelektüel ve duygusal kapasitesi tam olarak dikkate alınarak ele alınması ve yargılamaları anlayarak bunlara katılımını sağlayacak adımların atılması önem arz etmektedir ([V. /Birleşik Krallık](#) [BD], 1999, § 86; [T. /Birleşik Krallık](#) [BD], 1999, § 84; [Blokhin/Rusya](#) [BD], 2016, § 195).

283. Bir çocuk sanığın ceza davasına etkin şekilde katılma hakkı, yetkililerin, çocuğun bir ceza soruşturmasına dâhil olmasının ilk aşamasından itibaren ve özellikle de polis tarafından ifadesinin alınması sırasında, savunmasızlığı ve kapasitesi dikkate alınarak kendisiyle ilgilenmesini gerektirmektedir. Yetkili merciler, çocuğun sindirilme ve engellenme duygularını mümkün olduğunca azaltmak ve soruşturmanın niteliği, verilebilecek herhangi bir cezanın önemi de dâhil olmak üzere kendisi için neyin söz konusu olduğu ve savunma hakları ile özellikle sessiz kalma hakkı hakkında geniş bir anlayışa sahip olmasını sağlamak için gerekli adımları atmalıdır([Blokhin/Rusya](#) [GC], 2016, § 195).

284. Reşit olmayan çocuk statüsü göz önüne alındığında, bir çocuk ceza adaleti sistemine girdiğinde, usuli hakları güvence altına alınmalı ve işlediği iddia edilen belirli bir fiille ilgili olarak, adil yargılama ve yasallık ilkesinin gereklerine uygun olarak masumiyeti veya suçluluğu tespit edilmelidir. Bir çocuk, sadece özgürlüğünden yoksun bırakılmasıyla sonuçlanabilecek yargılamaların iç hukukta cezalandırmaktan ziyade, çocuk ve suça sürüklenen çocuk olarak menfaatlerini koruyucu nitelikte olduğu kabul edildiği gerekçesiyle usule ilişkin önemli güvencelerden mahrum bırakılamaz ([Blokhin/Rusya](#) [BD], 2016, § 196).

285. Ayrıca, bir çocuğun suça sürüklenen çocuk şeklindeki yasal sınıflandırmasının, itham edildiği belirli suç eylemini ve adillik koşulları altında suçluluğuna dair delil öne sürme ihtiyacını incelemeyi ihmal ederek, odak noktasının çocuğun bu statüsüne geçmesine yol açmamasını sağlamak için özel dikkat gösterilmelidir. Bir çocuk suçlunun ceza adaleti sistemi içinde yalnızca yasal tanımdan yoksun suça sürüklenen çocuk statüsüne dayanılarak işlem görmesi, adil yargılanma ve yasallık ilkesiyle bağdaştırılamaz ([Blokhin/Rusya](#) [BD], 2016, § 196).

286. Son olarak, Mahkemenin, kişinin olgunluk düzeyi ile zihinsel ve duygusal kapasitesi gibi reşit olmayan çocuklara özel muamele yapılmasını gerektiren nedenlerin, reşit olma yaşına ulaşıldığında hemen sona ermediği kanaatinde olduğunu belirtmek gerekir (bk. başvuranın yakalanmasından üç hafta önce on sekiz yaşına girdiği ve yargılama öncesi aşamada kendisine atanan avukata erişimine izin verilmediği, buna karşın mahkûmiyetinin yargılama öncesi aşamada alınan ifadelerine dayandığı [Martin/Estonya](#), 2013, § 92).

287. Mahkeme, örneğin, aşağıdaki davalarda, iç hukuk yargılamalarının, sanık çocuğun kişisel durumunun özel yönlerini gerektirdiği şekilde dikkate almadığına karar vermiştir:

- ağır bir suçla itham edilen 11 yaşındaki iki çocuğun üç hafta süren yargılamasının, yetişkinlerin yargılandığı Kraliyet Ceza Mahkemesinde kamuya açık olarak gerçekleşmesi, yargılamanın medyanın ve kamuoyunun yüksek düzeyde ilgisini çekmesi ve söz konusu çocukların, yargılamaları anlamalarını teşvik etmek için alınan tedbirlere rağmen, yaşlarına göre anlaşılabilir ve gözdağı veren prosedürel ortamlara maruz kalması ([T. /Birleşik Krallık](#) [BD], 1999, §§ 86-88; [V./Birleşik Krallık](#)[BD], 1999, §§ 89-90, 6 § 1 maddesinin ihlali);
- daha önce sabıka kaydı olmayan 15 yaşında bir çocuğun, altı ay içinde sadece iki kez ve sadece itirafından sonra avukatıyla görüşmesine izin verilmesi ([Adamkiewicz /Polonya](#), 2010, § 89, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesiyle bağlantılı olarak 6 § 3 (c) maddesinin ihlali);
- 17 yaşındaki bir çocuğa polis tarafından ifadesi alınmadan önce avukat yardımı teklif edilmemesi, avukat bulma önerisinin ancak reşit olmayan çocuğun babasına kendisi hâlihazırda sorgulanırken yapılması ([Panovits/Kıbrıs](#), 2008, § 70, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesiyle bağlantılı olarak 6 § 3 (c) maddesinin ihlali);
- Kraliyet Ceza Mahkemesi önünde kovuşturulmasına karar verilen 11 yaşındaki bir çocuğun, yargılamadan önce iki psikiyatri raporuyla bilişsel zorluk yaşadığının bildirilmesi ve duruşmanın mümkün olduğunca gayri resmi bir şekilde yürütülmesi için alınan önlemlere rağmen içinde bulunduğu durumu idrak edememesi ([S.C. /Birleşik Krallık](#), 2004, §§ 29-33, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlali);
- cezai sorumluluk yaşının altında olan bir çocuğun polis tarafından yakalanması ve polisin çocuğun yasal olarak temsil edilmesine yardımcı olmaması, çocuğun avukatının yokluğunda verdiği ifadelerle dayanılarak bir çocuk ıslahevinde tutulması (Sözleşme'nin 6 §§ 1 ve 3(c) maddesinin ihlali); ceza yargılaması sırasında çocuğun yargılamanın herhangi bir aşamasında tanıkları çapraz sorguya tabi tutamayacak bir konuma getirilmesi (Sözleşme'nin 6 §§ 1 ve 3(d) maddelerinin ihlali) ([Blokhin/Rusya](#) [BD], 2016).

d. Cezalandırma

i. Adli fiziksel ceza

288. Adli fiziksel ceza, doğası gereği, bir insan tarafından diğerine fiziksel şiddet uygulanmasını içermektedir. Bu, Devletin adli makamları tarafından karar verilen ve Devletin polis mercileri tarafından gerçekleştirilen kurumsallaşmış bir şiddettir. Dolayısıyla, kişi ciddi veya uzun süreli fiziksel etkilere maruz

kalmasa bile, kişinin yetkililerin elindeki bir obje gibi muamele gördüğü bu tür bir ceza, ilgili kişinin onuruna ve fiziksel bütünlüğüne yönelik bir saldırı teşkil etmektedir ([Tyrer /Birleşik Krallık](#), 1978, § 33).

289. [Tyrer /Birleşik Krallık](#), 1978, davasında, Mahkeme, o dönemde 15 yaşında olan ve adli fiziksel cezaya maruz kalan bir çocuğun Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamındaki iddiasını incelemiştir. Yetişkinlere ve çocuklara yönelik adli fiziksel ceza 1948 yılında İngiltere, Galler ve İskoçya'da ve 1968 yılında Kuzey İrlanda'da kaldırılmakla birlikte, söz konusu ceza Man Adasında varlığını sürdürmüştür. Mahkeme, başvuranın, küçük düşürme unsurunun "aşağılayıcı ceza" kavramının doğasında bulunan düzeye ulaştığı bir cezaya maruz kaldığına karar vermiştir. Cezanın çıplak arka bölge üzerinden uygulanmasının yarattığı onur kırıcı durum, ek ya da belirleyici faktör olmamakla birlikte cezanın aşağılayıcı niteliğini daha da ağırlaştırmıştır. Mahkeme, başvurana uygulanan adli fiziksel cezanın Sözleşme'nin 3. maddesi anlamında aşağılayıcı ceza teşkil ettiği sonucuna varmıştır (§§ 34-35).

ii. Müebbet hapis cezası

290. Mahkeme, 1999 yılında, özellikle mahkûmiyeti sırasında küçük olan bir çocuğun söz konusu olduğu durumlarda, tutukluyu geleceği konusunda uzun yıllar boyunca belirsizlik içinde bırakan haksız ve sürekli bir şekilde tarife belirlenememesi hususunun, Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında bir soruna yol açabileceğinin göz ardı edilemeyeceğine karar vermiştir ([V. /Birleşik Krallık](#) [BD], 1999, § 100).

291. [Khamtokhu ve Aksenchik /Rusya](#) [BD], 2017, davasında, Mahkeme, çocuk suçluların müebbet hapis cezasından muaf tutulmasının, tüm Sözleşmeciler Devletlerin hukuk sistemlerindeki ortak yaklaşımla ve uluslararası standartlarla uyumlu olduğuna ve bariz bir şekilde çocuk suçluların rehabilitasyonunu kolaylaştırmayı amaçladığına karar vermiştir. Mahkeme, ne kadar ciddi olursa olsun, genç suçluların eylemlerinden sorumlu tutulduğu durumlarda, bunun hem zihinsel hem de duygusal olarak olgunlaşmamış oldukları varsayımının yanı sıra, kişiliklerinin büyük ölçüde değişebilirliği ve rehabilitasyon ve ıslah kapasiteleri göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğini vurgulamıştır (§ 80). Ancak, reşit olmayan bir çocuğun müebbet hapis cezasına çarptırılması, bugüne kadar Mahkemenin önüne getirilmemiş bir durumdur (yetişkinlere verilen müebbet hapis cezasına ilişkin uygulanabilir ilkeler için bk. [Vinter ve Diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD], 2013, §§ 119-122; [Murray/Hollanda](#) [BD], 2016, § 102; [Hutchinson/Birleşik Krallık](#)[BD], 2017, § 42).

e. Çocukların tutuklanması

292. Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinde, çocukların tutuklanmasının gerekçelendirilebileceği farklı durumlar öngörülmektedir:

- 5 § 1 maddesinin (a) bendi uyarınca, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında;
- 5 § 1 maddesinin (c) bendi uyarınca, tutulma bağlamında (bk. yukarıda mevcut Rehberde);
- 5 § 1 maddesinin (d) bendi uyarınca, eğitim gözetimi amacıyla. Bu sorun, [Sözleşme'nin 5. maddesine ilişkin İhtihat Rehberinde](#) ele alınmaktadır ("Reşit olmayan bir çocuğun tutuklanması");
- 5 § 1 maddesinin (f) bendi uyarınca, göç bağlamında. Çocuklara uygulanabilir ilkeler, yukarıda göçmen çocukların tutukluluğunun hukuka uygunluğu başlığı altında ve aynı zamanda, [Göç Rehberi](#) ("II.C.2. Savunmasız bireyler") ile Sözleşme'nin [8. maddesine ilişkin İhtihat Rehberinde](#) (§ 398 ve devamı) ve [Göçmen çocukların tutukluluğu](#) ile ilgili Ana Temada yer almaktadır.

293. Çocukların ve anneleriyle birlikte kalan bebeklerin tutukluluğunun maddi koşullarına ilişkin ilkeler, [Mahpus Hakları Rehberinde](#) ("VII. Özel kategorideki tutuklular") düzenlenmektedir.

3. Ceza yargılamalarına mağdur veya tanık olarak katılan çocuklar

294. Sözleşme, çocukların ceza yargılamalarında mağdur veya tanık olduğu durumlarda usule ilişkin bazı özel düzenlemeler öngörmektedir. Örneğin, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin metni, özellikle "küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde" ifadesi ile duruşmanın

kamuya açık olma gerekliliğine açıkça istisnalar getirmektedir.

295. [Tamburini/Fransa](#) (k.k.), 2007, davasında, başvuran, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında, Ağır Ceza Mahkemesi önünde kamuya açık duruşmadan faydalanamadığından şikâyetçi olmuş ve tecavüz suçlamalarını içeren davalarda gizli duruşma uygulamasının otomatik niteliği olduğunu değerlendirdiği bu hususu kabul etmemiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, böylesi bir düzenlemede herhangi bir otomatik nitelik tespit etmemiştir. Daha ziyade, Ağır Ceza Mahkemesi önündeki kapalı duruşma, mağdurun bu yönde bir talepte bulunmuş olması ve söz konusu tedbirin, 15 yaşından küçük bir kişinin ağırlaştırılmış tecavüze uğramasıyla ilgili olan dava konusu olayların gerektirdiği üzere, mağdurun katılan taraf olarak mahremiyetini korumaya yönelik açık bir ihtiyaca karşılık gelmesi nedeniyle gerekliydi.

296. Daha genel olarak, Sözleşme'nin 6. maddesi açıkça tanıkların menfaatlerinin dikkate alınmasını gerektirmese de, genel olarak Sözleşme'nin 8. maddesinin kapsamına giren menfaatlerde olduğu gibi, yaşamları, özgürlükleri veya kişisel güvenlikleri söz konusu olabilmektedir. Sözleşmeci Devletler, ceza yargılamalarını, bu menfaatlerin haksız yere zarar görmemesini sağlayacak şekilde düzenlemelidir. Adil yargılama ilkeleri, uygun durumlarda savunmanın menfaatleri ile ifade vermeye çağrılan tanıkların veya mağdurların menfaatlerinin dengelenmesini gerektirir ([Doorson /Hollanda](#), 1996, § 70; [Kovac/Hırvatistan](#), 2007, § 27; [B./Rusya](#), 2023, § 68).

297. Mahkeme, cinsel istismar ve insan ticareti mağduru çocuklarla ilgili usuli ve kurumsal gereklilikleri özellikle ele almıştır.

a. Tecavüz veya çocuklara yönelik diğer cinsel istismar türleri

298. Cinsel istismarla ilgili ceza davalarında, savunma haklarının yeterli ve etkili bir şekilde kullanılmasıyla bağdaştırılabilmesi koşuluyla, mağdurun korunması amacıyla bazı tedbirler alınabilir ([Doorson/Hollanda](#), 1996, § 72; [S.N. /İsveç](#), 2002, § 47). Çocuklara yönelik cinsel istismar iddiasıyla ilgili davalarda Devletin Sözleşme'nin 3. ve 8. maddeleri uyarınca üstlendiği yükümlülükler, çocuğun yüksek yararına saygı gösterilmesini gerektirir ([R.B. /Estonya](#), 2021, § 83).

299. Tecavüz ve çocukların cinsel istismarı ile ilgili davalarda, Devletin Sözleşme'nin 3. ve 8. maddeleri kapsamında bireyin fiziksel bütünlüğünün, özel kişilerin eylemlerine karşı dahi korunmasına ilişkin pozitif yükümlülüğü, etkili cezai hükümler gerektirmekte ve cezai soruşturmanın etkinliğine ilişkin gereklilikleri içermektedir ([Soderman/İsveç](#) [BD], 2013, § 83; [X. ve Diğerleri/Bulgaristan](#), [BD], 2021; [M.C./Bulgaristan](#), 2003, § 152; [C.A.S. ve C.S. /Romanya](#), 2012, § 71; [R.B./Estonya](#), 2021, § 79).

300. Kötü muamele iddiasına ilişkin usuli yükümlülükler her türlü yargılamayı kapsamaktadır. Bu tür durumlarda kovuşturma aşaması dâhil olmak üzere yargılama sürecinin tamamı, kötü muamele yasağının şartlarını karşılamalıdır ([R.B./Estonya](#), 2021, § 81). Özellikle, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin [Çocuk dostu adaletle ilişkin rehber ilkelerde](#), öngördüğü üzere, ifade vermede daha gevşek kuralların veya diğer çocuk dostu tedbirlerin uygulandığı durumlarda, bu tür tedbirler, savunma haklarına hanel getirmeksizin, çocuğun ifadesine veya tanıklığına verilen değeri azaltmamalıdır ([aynı yerde](#), § 102).

301. Mahkeme ayrıca, hem yargılama öncesi soruşturmada hem de yargılama sırasında ([R.B. /Estonya](#), 2021, § 102) çocukların beyanlarını güvence altına alan ve koruyan usuli kuralların kabul edilmesinin Devletlerin görevi olduğunu vurgulamıştır ([G.U./Türkiye](#), 2016, § 73).

302. Sözleşme'nin 3. ve 8. maddeleri, özellikle, mağdurun ikincil mağduriyetten korunması amacıyla, bir çocuk olarak özel savunmasızlığını ele almak üzere ceza yargılaması sırasında mağdura yeterli özenin gösterilmesi gerektiğine işaret eder ([A ve B /Hırvatistan](#), 2019, § 121; [N.Ç. /Türkiye](#), 2021, § 95; [R.B. /Estonya](#), 2021, § 87; [B./Rusya](#), 2023, § 54).

303. Örneğin, [N.Ç. /Türkiye](#), 2021, davasında, 14 yaşında bir çocuk olan başvuran, zorla fuhuş yaptırıldığına dair şikâyetiyle ilgili yargılamalar sırasında kendisine koruma sağlanmadığından ve söz konusu yargılamaların etkili olmadığından şikâyetçi olmuştur. Başvuran, özellikle, yargılamalar sırasında kendisine profesyonel destek sağlanmadığından ve duruşmalar sırasında aşağılandığından ve tehdit edildiğinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, yerel mahkemenin başvuranın kişisel bütünlüğünün yargılama sırasında uygun bir

şekilde korunmasını sağlayamadığı gerekçesiyle Sözleşme'nin 3. ve 8. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Nitekim konunun mahrem niteliği ve başvuranın yaşı göz önüne alındığında, dava kaçınılmaz olarak özellikle hassas nitelikteydi ve yetkililerin ceza yargılamasının yürütülmesinde bunu dikkate almaları gerekirdi. Mahkeme, özellikle, başvurana yardım edilmemesinin, başvuranın sanıklardan korunmamasının, tecavüzlerin gereksiz yere yeniden canlandırılmasının, tekrarlanan tıbbi muayenelerin, duruşmalar sırasında huzur ve güvenliğin sağlanmamasının, mağdurun rızasının değerlendirilmesinin, yargılamaların aşırı uzun sürmesinin ve son olarak, iki kez ceza zaman aşımının, başvuranın ikincil mağduriyetinin ciddi örneklerini oluşturduğuna karar vermiştir (§ 132).

304. [R.B./Estonya](#), 2021, davasında, 4 yaşında bir çocuk olan başvuran, babası tarafından cinsel istismara maruz bırakıldığını bildirmiştir. Soruşturma görevlisinin başvurana doğruyu söyleme görevi ve babası aleyhinde ifade vermeme hakkı konusunda bilgi vermemesi, ifadesinin hariç tutulmasına ve babasının cinsel istismar suçlamalarından Yüksek Mahkeme tarafından nihai olarak beraat etmesine yol açmıştır. Mahkeme çeşitli uluslararası belgeleri ([Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi](#), <https://rm.coe.int/1680084822> Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin [Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber İlkeleri](#)) ve çocuklardan delil alınmasına ve bunların muhafaza edilmesine ilişkin bir dizi gereklilik ortaya koyan ilgili AB direktiflerini göz önünde bulundurmıştır (§§ 88; 99). Başvuranın ifadesi, tam olarak yetişkinler ve çocuklar arasında hiçbir ayırım yapmayan usuli kuralları katı bir şekilde uygulanması ve dolayısıyla, cinsel suç mağduru olduğu iddia edilen biri olarak kendisine etkili bir koruma sağlamak amacıyla küçük bir çocuk olarak özel savunmasızlığını ve buna bağlı ihtiyaçlarını yeterince dikkate almaması nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur. Mahkeme, bu davada ceza hukuku mekanizmalarının bir bütün olarak uygulanma şeklinin, davanın usuli gerekçelerle reddedilmesiyle sonuçlanarak, davalı Devletin Sözleşme'nin 3. ve 8. maddeleri kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin ihlalini teşkil edecek derecede kusurlu olduğu sonucuna varmıştır (§ 103).

305. [A.P./Moldova Cumhuriyeti](#), 2021, davasında, başvuran, 5 yaşındayken 12 yaşındaki bir erkek çocuk tarafından kendisine cinsel istismarda bulunduğu iddialarına ilişkin olarak yetkililer tarafından yürütülen soruşturmanın etkili olmadığından şikâyetçi olmuştur. Başvuranın annesi olaylardan dört yıl sonra suç duyurusunda bulunmuştur. Polis, savcılık ve sorgu hâkimi, başvuranın cinsel istismara maruz kaldığına dair tespitlerine iç hukuk yargılamaları sırasında veya Mahkeme önünde itiraz edilmemiş olan uzman bir dernek tarafından hazırlanan psikolojik raporu dikkate almamıştır. Bu rapor, yetkililer tarafından yürütülen soruşturma sırasında dikkate alınması gereken bir delildi. Ayrıca Mahkeme, istismar iddiasının bildirilmesinde dört yıl süre geçmesinin, yetkililerin delil toplama kapasitesi üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceğini kabul etmekle birlikte, bu durum yetkilileri, reşit olmayan bir çocuğun cinsel istismara maruz kaldığına ilişkin savunulabilir iddialardan haberdar olur olmaz yeterince kapsamlı bir soruşturma yürütme yükümlülüğünden muaf tutmamıştır. Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§§ 34-37).

306. [B./Rusya](#), 2023, davasında, Mahkeme, cinsel istismar iddialarıyla ilgili soruşturmanın başında 12 yaşında olan, annesini kaybetmiş ve yetimhaneye yerleştirilmiş bir kız çocuğunun durumunu incelemiştir. Başvuran, bir yıl yedi aylık bir süre boyunca, cinsel istismara maruz kalmasıyla ilgili olarak dört farklı soruşturma görevlisi ile defalarca görüşme yapmak, istismarın gerçekleştiği iddia edilen yerlerde ifadelerini tekrarlamak, failleri şahsen teşhis etmek ve onlarla yüzleşmek ve bunlardan birine karşı açılan davada tekrar sorgulanmak zorunda kalmıştır. Mahkeme, yerel mahkeme hakiminin başvuranı sorgulama kararı için hiçbir gerekçe sunmadığını ve başvuranın cinsel istismar mağduru bir çocuk olarak özel savunmasızlığını, endişe verici psikolojik durumuna ilişkin delilleri, uzmanların başvuranın duruşmaya katılmaması yönündeki tavsiyelerini ve hatta psikolog ve vasisinin ilave travma nedeniyle muayenesinin durdurulması talebini göz önünde bulundurmadığını kaydetmiştir. Bu durum, reşit olmayan bir çocuğun cinsel istismarına ilişkin ceza yargılamasının yürütülmesinde yetkililerin sahip olması gereken hassas yaklaşımla bağdaşmamış ve Mahkemenin Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmasına neden olmuştur (§§ 68-72).

307. [M.G./Litvanya](#), 2024, davasında, başvuran, reşit olmayan bir çocuk olduğu dönemde kendisine cinsel saldırıda bulunmaya teşebbüs eden bir kişi hakkında yürütülen ceza yargılamasının süresinin aşırı uzun olduğundan ve faile verilen cezanın çok hafif olduğundan şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, aşırı uzun süren ceza yargılamaları sırasında başvuranın özel savunmasızlığının ve buna bağlı ihtiyaçlarının yeterince ele

alınmamasının, defalarca tıbbi muayenelere tabi tutulmasının ve nihayetinde failin cezasının ertelenmesinin, Devletin Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamındaki usule ilişkin yükümlülüklerinin ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir.

b. İnsan ticareti mağdurları

308. [Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine karşı Eylem Sözleşmesi](#) (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 3 Mayıs 2005 tarihinde kabul edilmiştir, "İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi") veya başka herhangi bir uluslararası belgeden, insan ticareti mağdurlarının kovuşturulmasına ilişkin genel bir yasak olduğu sonucu çıkarılamaz ve hiçbir husus, çocuk ticareti mağduru olan çocukların her koşulda kovuşturulmasını engellemez ([V.C.L. ve A.N./Birleşik Krallık](#), 2021, § 158).¹³

309. Bununla birlikte, Mahkeme, insan ticareti mağdurlarının veya potansiyel mağdurlarının kovuşturulmasının, bazı durumlarda, Devletin bir kişinin insan ticaretine maruz kaldığına dair inandırıcı bir şüpheyi yol açan koşullardan haberdar olduğu veya haberdar olması gerektiği durumlarda, bu kişileri korumak için operasyonel tedbirler alma yükümlülüğü ile çelişebileceği kanaatindedir. Mahkemeye göre, Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamında operasyonel tedbirler alma yükümlülüğünün iki temel amacı vardır: insan ticareti mağdurunu daha fazla zarar görmekten korumak ve iyileşmesini kolaylaştırmak. İnsan ticareti mağdurlarının kovuşturulmaya tabi tutulmasının fiziksel, psikolojik ve sosyal iyileşmelerine zarar vereceği ve onları gelecekte yeniden insan ticaretine maruz kalmaya karşı savunmasız bırakabileceği şüphesizdir. İnsan ticareti mağdurları sadece cezai kovuşturma sürecinden geçmek zorunda kalmayacaklar, aynı zamanda cezai mahkûmiyet almaları, daha sonra topluma entegre olmalarının önünde bir engel oluşturabilecektir. Buna ek olarak, insan ticareti mağdurlarının hapsedilmeleri, İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi'nde öngörülen destek ve hizmetlere erişimlerini de engelleyebilir ([V.C.L. ve A. N. /Birleşik Krallık](#), 2021, § 159).

310. Bir insan ticareti mağdurunun veya potansiyel mağdurunun kovuşturulmasının Sözleşme'nin 4. maddesi ile güvence altına alınan özgürlüklere saygı gösterildiğini ortaya koyabilmesi açısından, bu kişinin erken teşhisi büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla, yetkili makamlar, suç işlediğinden şüphelenilen bir kişinin insan ticaretine maruz kalmış veya istismar edilmiş olabileceğine dair inandırıcı bir şüpheyi yol açan koşulların farkına varır varmaz veya farkında olması gerektiği anda, bu kişinin insan ticareti mağdurlarının ele alınması konusunda eğitilmiş ve nitelikli kişiler tarafından derhal değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme, kişinin çocuk olduğu durumlarda güç ve/veya zorlama tehdidinin gerekli olmadığı hususu özellikle göz önünde bulundurularak, Palermo Protokolü ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi'nde belirlenen kriterlere (yani kişinin güç kullanma tehdidi veya başka bir zorlama yoluyla istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınmasına) dayanmalıdır ([V.C.L. ve A.N. / Birleşik Krallık](#), 2021, § 160).

311. Ayrıca, bir kişinin insan ticareti mağduru olarak statüsünün, kovuşturma için yeterli delil olup olmadığını ve kovuşturma yapmanın kamu yararına olup olmadığını etkileyebileceği dikkate alındığında, potansiyel bir insan ticareti mağdurunun kovuşturulup kovuşturulmayacağına ilişkin herhangi bir karar-mümkün olduğunca- yalnızca nitelikli bir kişi tarafından insan ticaretine dair bir değerlendirme yapıldıktan sonra alınmalıdır. Bu durum, özellikle çocukların söz konusu olduğu durumlarda önem arz etmektedir. Mahkeme, çocukların özellikle savunmasız olmaları nedeniyle, Sözleşme'nin 3. ve 8. maddeleri kapsamına giren şiddet eylemlerine karşı korunmaları için Devlet tarafından uygulanan tedbirlerin etkili olması ve hem yetkililerin bilgi sahibi olduğu veya olması gereken kötü muameleyi önlemeye yönelik makul adımları hem de kişisel bütünlüğün bu tür ciddi ihlallerine karşı etkili caydırıcılık içermesi gerektiğini kabul etmiştir (bk. örneğin, [Soderman/İsveç](#) [BD], 2013). Bu tür tedbirler, insan onuruna saygı gösterilmesini sağlamayı ve çocuğun üstün yararını korumayı amaçlamalıdır. İnsan ticaretinin mağdurların insanlık onurunu ve temel özgürlüklerini tehdit etmesi nedeniyle ([Rantsev/Kıbrıs ve Rusya](#), 2010, § 282), aynı durum Sözleşme'nin 4.

¹³ Kölelik ve zorla çalıştırmaya karşı korumaya ilişkin içtihat, Sözleşme'nin 4. maddesine ilişkin içtihat Rehberinde ayrıntılı olarak yer almaktadır.

maddesi kapsamına giren eylemlere karşı koruma sağlayan tedbirler için de geçerlidir (V.C.L. ve A.N. /Birleşik Krallık, 2021, § 161).

312. Nitelikli bir kişi tarafından insan ticaretine ilişkin bir değerlendirme yapılmasının ardından, daha sonraki her türlü savcılık kararında bu değerlendirmenin dikkate alınması gerekecektir. Savcı bu tür bir insan ticareti değerlendirmesi sırasında yapılan tespitlerle bağlı olmasa da, bu değerlendirmeye katılmamak için Palermo Protokolü ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi'nde yer alan insan ticareti tanımıyla tutarlı açık gerekçelere sahip olması gerekecektir (V.C.L. ve A.N./ Birleşik Krallık, 2021, § 162).

C. Çocukların kurumlara yerleştirilmesine ilişkin yargılamalar

313. Mahkeme, çocukların bir psikiyatri kurumuna yerleştirilmesi durumunda, uluslararası standartların, çocuğun görüşlerinin ve özellikle de kuruma yerleştirmeye karşı itirazının dikkate alınmasını sağlaması gereken bir danışma sürecine atıfta bulunduğunu gözlemlemiştir (V. I. /Moldova Cumhuriyeti, 2024, § 134). Çocuğun katılımına yönelik bir mekanizmanın bulunmaması, psikiyatri hastanesine yerleştirme işlemi otomatik olarak geçersiz kılmaz. Bununla birlikte, böyle bir mekanizmanın bulunmamasının, yetkililerin çocuğun yüksek yararını uygun bir şekilde değerlendirmesini ve belirlemesini ve yerleştirmeyi resmen gönülsüz olarak tanımlamasını engellediği dikkate alındığında, çocuğun itirazı, yerleştirmenin tıbbi gerekliliğinin bağımsız bir şekilde gözden geçirilmesi şeklinde istismara karşı güvencelere yol açmalıdır (aynı kararda, § 135).

Alıntılanan davaların listesi

Bu Rehberde alıntılanan içtihadta, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkeme'nin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara yöneliktir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının Mahkeme tarafından verilen kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi aşağıdaki gibidir: "Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse, veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse". Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire kurulu tarafından kabul edilmesi hâlinde, Daire kararı kesinleşmez ve herhangi bir yasal etkiye sahip olmaz; ancak akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (<http://hudoc.echr.coe.int>), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İçtihat Bilgi Notu'ndan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkemenin hüküm ve kararları, iki resmi dilden biri olan İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca HUDOC veri tabanında, çok sayıda önemli davanın, otuzu aşkın gayriresmî dildeki çevirileri ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır. Atıf yapılan davaların tüm dillerdeki sürümlerine HUDOC veritabanının dava bağlantısına tıkladıktan sonra açılan sayfadaki 'Dil sürümleri' sekmesinden erişilebilir.

—A—

- [A ve B /Hırvatistan](#), no. 7144/15, 20 Haziran 2019
- [A ve B /Fransa](#), no. 12482/21, 8 Haziran 2023
- [A ve Diğerleri/İzlanda](#), no. 25133/20 ve 31856/20, 15 Kasım 2022
- [A, B ve C/İrlanda \[BD\]](#), no. 25579/05, 16 Aralık 2010
- [A, B ve C /Letonya](#), no. 30808/11, 31 Mart 2016
- [A.D. ve O.D./Birleşik Krallık](#), no. 28680/06, 16 Mart 2010
- [A. /Birleşik Krallık](#), no. 100/1997/884/1096, 23 Eylül 1998
- [A.A./Birleşik Krallık](#), no. 8000/08, 20 Eylül 2011
- [A.B. ve Diğerleri/Fransa](#), no. 11593/12, 12 Temmuz 2016
- [A.E. /Bulgaristan](#), no. 53891/20, 23 Mayıs 2023
- [A. I. /İtalya](#), no. 70896/17, 1 Nisan 2021
- [A.L. /Fransa](#), no. 13344/20, 7 Nisan 2022
- [A.M. ve Diğerleri/Fransa](#), no. 24587/12, 12 Temmuz 2016
- [A.M. ve Diğerleri/Rusya](#), no. 47220/19, 6 Temmuz 2021
- [A.M.M. /Romanya](#), no. 2151/10, 14 Şubat 2012
- [A.P./Moldova Cumhuriyeti](#), no. 41086/12, 26 Ekim 2021
- [A.R. ve L.R./İsviçre \(k.k.\)](#), no. 22338/15, 19 Aralık 2017
- [A.Ş./Türkiye](#), no. 58271/10, 13 Eylül 2016
- [Abdi İbrahim/Norveç \[BD\]](#), no. 15379/16, 10 Aralık 2021
- [Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar/Malta](#), no. 25794/13 ve 28151/13, 22 Kasım 2016
- [Adamkiewicz/Polonya](#), no. 54729/00, 2 Mart 2010
- [Afiri ve Biddarri/Fransa \(k.k.\)](#), no. 1828/18, 23 Ocak 2018

[Ageyevy/Rusya](#), no. 7075/10, 18 Nisan 2013
[Agit Demir/Türkiye](#), no. 36475/10, 27 Şubat 2018
[Aktas/Fransa\(k.k.\)](#), no. 43563/08, 30 Haziran 2009
[Ali /Birleşik Krallık](#), no. 40385/06, 11 Ocak 2011
[Anayo /Almanya](#), no. 20578/07, 21 Aralık 2010
[Asiye Genç/Türkiye](#), no. 24109/07, 27 Ocak 2015
[Aune /Norveç](#), no. 52502/07, 28 Ekim 2010
[Avilkina ve Diğerleri/Rusya](#), no. 1585/09, 6 Haziran 2013
[Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan](#), no. 65583/13 ve 70106/13, 18 Şubat 2021

—B—

[B. ve P./Birleşik Krallık](#), no. 36337/97 ve 35974/97, 24 Nisan 2001
[B./Rusya](#), no. 36328/20, 7 Şubat 2023
[B. ve F.B. /Almanya](#), no. 18734/09 ve 9424/11, 14 Mart 2013
[B.N. ve S.N./İsveç](#), Komisyon kararı, no. 17678/91, 30 Haziran 1993
[Barnea ve Caldaru/İtalya](#), no. 37931/15, 22 Haziran 2017
[Bayev ve Diğerleri/Rusya](#), no. 67667/09 ve diğer 2 başvuru, 20 Haziran 2017
[Bayrak/Fransa \(k.k.\)](#), no. 14308/08, 30 Haziran 2009
[Berisha/İsviçre](#), no. 948/12, 30 Temmuz 2013
[Berrehab /Hollanda](#), 21 Haziran 1988, A Serisi no. 138
[Biba /Arnavutluk](#), no. 24228/18, 7 Mayıs 2024
[Bierski/Polonya](#), no. 46342/19, 20 Ekim 2022
[Bilalova ve Diğerleri/Polonya](#), no. 23685/14, 26 Mart 2020
[Bistieva ve Diğerleri/Polonya](#), no. 75157/14, 10 Nisan 2018
[Blaga/Romanya](#), no. 54443/10, 1 Temmuz 2014
[Blokhin/Rusya\[BD\]](#), no. 47152/06, 23 Mart 2016
[Blyudik/Rusya](#), no. 46401/08, 25 Haziran 2019
[Bogomolova/Rusya](#), no. 13812/09, 20 Haziran 2017
[Bondavalli /İtalya](#), no. 35532/12, 17 Kasım 2015
[Bouyid/Belçika \[BD\]](#), no. 23380/09, 28 Eylül 2015
[Buscemi /İtalya](#), no. 29569/95,AİHS1999-VI

—C—

[C./Hırvatistan](#), no. 80117/17, 8 Ekim 2020
[C /İtalya](#), no. 47196/21, 31 Ağustos 2023
[C.A.S. ve C.S./Romanya](#), no. 26692/05, 20 Mart 2012
[C. E. ve Diğerleri/Fransa](#) , no. 29775/18 ve 29693/19, 24 Mart 2022
[C. N. ve v. v. Fransa](#), no. 67724/09, 11 Ekim 2012
[C.P./Birleşik Krallık \(k.k.\)](#), no. 300/11, 6 Eylül 2016
[Çam/Türkiye](#), no. 51500/08, 23 Şubat 2016
[Campbell ve Cosans/Birleşik Krallık](#), 25 Şubat 1982, Seri A no. 48
[Çapın/Türkiye](#), no. 44690/09, 15 Ekim 2019
[“Belçika’da eğitimde dillerin kullanımına ilişkin kanunların belirli yönlerine ilişkin” dava \(“Belçika dil davası”\) \(esas\)](#), 23 Temmuz 1968, Seri A no. 6
[Catan ve diğerleri/Moldova ve Rusya](#), [BD], no. 43370/04 ve diğer 2 başvuru, AİHM 2012 (alıntılar)
[Çiftçi/Türkiye \(k.k.\)](#), no. 71860/01, AİHM 2004-VI
[Cincimino/İtalya](#), no. 68884/13, 28 Nisan 2016
[Cînta /Romanya](#), no. 3891/19, 18 Şubat 2020
[Çölgeçen ve Diğerleri/Türkiye](#), no. 50124/07 ve diğer 7 başvuru, 12 Aralık 2017
[Costello-Roberts/Birleşik Krallık](#), 25 Mart 1993, Seri A no. 247-C
[Cusan ve Fazzo/İtalya](#), no. 77/07, 7 Ocak 2014
[Kıbrıs/Türkiye\[BD\]](#), no. 25781/94, AİHM 2001-IV

—D—

D /Fransa, no. 11288/18, 16 Temmuz 2020
D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti [BD], no. 57325/00, AİHM 2007-IV
M.D. /Romanya, no. 23022/13, 3 Ekim 2017
Dabhi/Birleşik Krallık, no. 28627/95, 17 Ocak 1997 tarihli Komisyon kararı
Darboe ve Camara/İtalya, no. 5797/17, 21 Temmuz 2022
Deltuva/Litvanya, no. 38144/20, 21 Mart 2023
Derenik Mkrtchyan ve Gayane Mkrtchyan/Ermenistan, no. 69736/12, 30 Kasım 2021
Diamante ve Pelliccioni /San Marino, no. 32250/08, 27 Eylül 2011
Dinç ve Çakır/Türkiye, no. 66066/09, 9 Temmuz 2013
Dogru/Fransa, no. 27058/05, 4 Aralık 2008
Dojan ve Diğerleri/Almanya (k.k.), no. 319/08 ve diğer 4 başvuru, 13 Eylül 2011
Dokukiny/Rusya, no. 1223/12, 24 Mayıs 2022
Döner ve Diğerleri/Türkiye, no. 29994/02, 7 Mart 2017
Doorson/Hollanda, 26 Mart 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-II
Đurđević/Hırvatistan no. 52442/09, 19 Temmuz 2011, AİHM 2011 (alıntılar)

—E—

E. B./Fransa [BD], no. 43546/02, 22 Ocak 2008
E.L./Litvanya, no. 12471/20, 9 Nisan 2024
E.M. ve Diğerleri/Norveç, no. 53471/17, 20 Ocak 2022
E. S./Romanya ve Bulgaristan, no. 60281/11, 19 Temmuz 2016
Eberhard ve M./Slovenya, no. 8673/05 ve 9733/05, 1 Aralık 2009
Efstratiou v. Greece, 18 Aralık 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-VI
El Ghatet/İsviçre, no. 56971/10, 8 Kasım 2016
Elmazova ve Diğerleri/Kuzey Makedonya, no. 11811/20 ve 13550/20, 13 Aralık 2022
Eriksson/İsveç, 22 Haziran 1989, Seri A no. 156
Elsholz/Almanya [BD], no. 25735/94, 13 Temmuz 2000

—F—

F.O. /Hırvatistan, no. 29555/13, 22 Nisan 2021
Family H. /Birleşik Krallık, no. 10233/83, 6 Mart 1984 tarihli Komisyon kararı
Fröhlich/Almanya, no. 16112/15, 26 Temmuz 2018
Folgerp ve Diğerleri/Norveç [BD], no. 15472/02, AİHM 2007-III

—G—

G.B. ve Diğerleri/Türkiye, no. 4633/15, 17 Ekim 2019
G.K./Kıbrıs, no. 16205/21, 21 Şubat 2023
G.L./İtalya, no. 59751/15, 10 Eylül 2020
G.N. /Polonya, no. 2171/14, 19 Temmuz 2016
G.T.B./İspanya, no. 3041/19, 16 Kasım 2023
G.U./Türkiye, no. 16143/10, 18 Ekim 2016
Gamaleddyn/Fransa(k.k.), no. 18527/08, 30 Haziran 2009
Gard ve Diğerleri/Birleşik Krallık(k.k.), no. 39793/17, 27 Haziran 2017
Gauvin-Fournis ve Silliau/Fransa, no. 21424/16 ve 45728/17, 7 Eylül 2023
Genovese/Malta, no. 53124/09, 11 Ekim 2011
Ghazal/Fransa(k.k.), no. 29134/08, 30 Haziran 2009
Giorgioni /İtalya, no. 43299/12, 15 Eylül 2016
Glass/Birleşik Krallık, no. 61827/00, 9 Mart 2004
Gnahore /Fransa, no. 40031/98, AİHM 2000-IX
Godelli/İtalya, no. 33783/09, 25 Eylül 2012
Güveç/Türkiye, no. 70337/01, AİHM 2009 (alıntılar)

—H—

H./Birleşik Krallık(k.k.), no. 32185/20, 31 Mayıs 2022

H.A ve Diğerleri/Yunanistan, no. 19951/16, 28 Şubat 2019
H. M. ve Diğerleri/Macaristan, no. 38967/17, 2 Haziran 2022
Haddad/İspanya, no. 16572/17, 18 Haziran 2019
Hadzhieva/Bulgaristan, no. 45285/12, 1 Şubat 2018
Handyside/Birleşik Krallık, 7 Aralık 1976, Seri A no. 24
Hanzelkovi/Çek Cumhuriyeti, no. 43643/10, 11 Aralık 2014
Hashemi ve Diğerleri/Azerbaycan, no. 1480/16 ve diğer 6 başvuru, 13 Mart 2022
Hoffmann/Avusturya, 23 June 1993, Seri A no. 255-C
Hokkanen/Finlandiya, 23 Eylül 1994, Seri A no. 299-A
Hromadka ve Hromadkova/Rusya, no. 22909/10, 11 Aralık 2014

— I —

I. A.A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 25960/13, 8 Mart 2016
I.G. ve Diğerleri/Slovakya, no. 15966/04, 13 Kasım 2012
I.M. ve Diğerleri/İtalya, no. 25426/20, 10 Kasım 2022
I.S./Almanya, no. 31021/08, 5 Haziran 2014
I.S./Yunanistan, no. 19165/2, 23 Mayıs 2023
I.V.T. /Romanya, no. 35582/15, 1 Mart 2022
Ignaccolo-Zenide /Romanya, no. 31679/96, AİHM 2000-I
Ilya Lyapın/Rusya, no. 70879/11, 30 Haziran 2020
Ioan Pop ve Diğerleri/Romanya, no. 52924/09, 6 Aralık 2016

— J —

J. M./Danimarka, no. 34421/09, 13 Kasım 2012
Jansen/Norveç, no. 2822/16, 6 Eylül 2018
Jaramillo/Birleşik Krallık, no. 24865/94, 23 Ekim 1995 tarihli Komisyon kararı
Jasvir Singh/Fransa (k.k.), no. 25463/08, 30 Haziran 2009
Jeunesse/Hollanda [BD], no. 12738/10, 3 Ekim 2014
Jimenez Alonso ve Jimenez Merino /İspanya (k.k.), no. 51188/99, AİHM 2000-VI
Ji'rova ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti, no. 66015/17, 13 Nisan 2023
Johansen/Norveç, 7 Ağustos 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-III
Johansson/Finlandiya, no. 10163/02, 6 Eylül 2007

— K —

K. ve T./Finlandiya [BD], no. 16313/10, 17 Mart 2016
Kacper Nowakowski /Polonya, no. 32407/13, 10 Ocak 2017
Kahn /Almanya, no. 16313/10, 17 Mart 2016
Kanagaratnam ve Diğerleri/Belçika, no. 15297/09, 13 Aralık 2011
Kaya/Almanya, no. 31753/02, 28 Haziran 2007
Kaya/Türkiye, no. 60444/08, 10 Temmuz 2012
Keegan /İrlanda, 26 Mayıs 1994, Seri A no. 290
Kervanci/Fransa, no. 31645/04, 4 Aralık 2008
Khan/Fransa, no. 12267/16, 28 Şubat 2019
Kilic/Avusturya, no. 27700/15, 12 Ocak 2023
Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen/Danimarka, 7 Aralık 1976, Seri A no. 23
Kocherov ve Sergeyeva/Rusya, no. 16899/13, 29 Mart 2016
Konrad/Almanya(k.k.), no. 35504/03, AİHM 2006-XIII
Kontrova /Slovakya, no. 7510/04, 31 Mayıs 2007
Kopf ve Liberda/Avusturya, no. 1598/06, 17 Ocak 2012
Korneykova/Ukrayna, no. 39884/05, 19 Ocak 2012
Kovac/Hırvatistan, no. 503/05, 12 Temmuz 2007
Kovrov ve Diğerleri/Rusya, no. 42296/09 ve diğer 4 başvuru, 16 Kasım 2021
Kuptsov ve Kuptsova/Rusya, no. 6110/03, 3 Mart 2011

Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH/Avusturya, no. 3401/07, 17 Ocak 2012
Kurt/Avusturya [BD], no. 62903/15, 15 Haziran 2021
Kutzner/Almanya, no. 46544/99, 26 Şubat 2002

—L—

Lautsi ve Diğerleri/İtalya [BD], no. 30814/06, AİHM 2011
Lavida ve Diğerleri/Yunanistan, no. 7973/10, 30 Mayıs 2013
Lazarev ve Lazarev/Rusya(k.k.), no. 16153/03, 5 Ekim 2006
Lee /Birleşik Krallık [BD], no. 25289/94, 18 Ocak 2001
Leon Madrid/İspanya , no. 30306/13, 26 Ekim 2021
Leonov/Rusya, no. 77180/11, 10 Nisan 2018
Leuffen/Almanya, no. 19844/92, 9 Temmuz 1992 tarihli Komisyon kararı
Leyla Şahin/Türkiye, no. 44774/98, AİHM 2005-XI
Liebscher/Avusturya, no. 5434/17, 6 Nisan 2021
Loste/Fransa, no. 59227/12, 3 Kasım 2022

—M—

M. ve M./Hırvatistan, no. 10161/13, 3 Eylül 2015
M. G. C. /Romanya, no. 61495/11, 15 Mart 2016
M./Fransa (k.k.), no. 42821/18, 26 Nisan 2022
M.A.K. ve R.K./Birleşik Krallık, no. 45901/05 ve 40146/06, 23 Mart 2010
M.C. /Bulgaristan, no. 39272/98, AİHM 2003-XII
M.D. ve A.D. /Fransa, no. 57035/18, 22 Temmuz 2021
M.G./Litvanya, no. 6406/21, 20 Şubat 2024
M.H.ve Diğerleri/Hırvatistan, no. 15670/18 ve 43115/18, 18 Kasım 2021
M.H. /Polonya, no. 73247/14, 1 Aralık 2022
M.H. ve S.B./Macaristan, no. 10940/17 ve 15977/17, 22 Şubat 2024
M.K./Yunanistan, no. 51312/16, 1 Şubat 2018
M.P. ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 22457/08, 15 Kasım 2011
M.T. ve Diğerleri/İsveç, no. 22105/18, 20 Ekim 2022
Macate/Litvanya [BD], no. 61435/19, 23 Ocak 2023
Macready/Çek Cumhuriyeti, no. 4824/06 ve 15512/08, 22 Nisan 2010
Mahamed Jama/Malta, no. 10290/13, 26 Kasım 2015
Malec /Polonya, no. 28623/12, 28 Haziran 2016
Martin/Estonya, no. 35985/09, 30 Mayıs 2013
Maslov/Avusturya [BD], no. 1638/03, 23 Haziran 2008
Mauousseau ve Washington /Fransa, no. 39388/05, 6 Aralık 2007
Memlika/Yunanistan, no. 37991/12, 6 Ekim 2015
Mennesson /Fransa, no. 65192/11, AİHM 2014 (alıntılar)
Mikulic/Hırvatistan, no. 53176/99, AİHM 2002-I
Minasian ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti, no. 26879/17, 17 Ocak 2023
Mitrevska/Kuzey Makedonya, no. 20949/21, 14 Mayıs 2024
Mohamad/Yunanistan, no. 70586/11, 11 Aralık 2014
Monory /Romanya ve Macaristan, no. 71099/01, 5 Nisan 2005
Moretti ve Benedetti /İtalya, no. 16318/07, 27 Nisan 2010
Moustahi/Fransa, no. 9347/14, 25 Haziran 2020
Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika, no. 13178/03, 12 Ekim 2006
Mugenzi/Fransa, no. 52701/09, 10 Temmuz 2014
Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika, 41442/07, 19 Ocak 2010

—N—

N.B./Slovakya, no. 29518/10, 12 Haziran 2012
N.Ç./Türkiye, no. 40591/11, 9 Şubat 2021
N.Ş./Hırvatistan, no. 36908/13, 10 Eylül 2020

Nart/Türkiye, no. 20817/04, 6 Mayıs 2008
Nencheva ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 48609/06, 18 Haziran 2013
Neves Caratao Pinto/Portekiz, no. 28443/19, 13 Temmuz 2021
Nikoghosyan ve Diğerleri/Polonya, no. 14743/17, 3 Mart 2022
Nuutinen /Finlandiya, no. 32842/96, AİHM 2000-VIII

—O—

O.R./Yunanistan, no. 24650/19, 23 Ocak 2024
O'Keeffe /İrlanda [BD], no. 35810/09, AİHM 2014 (alıntılar), AİHM 2014
Olsson/İsveç (no. 1), 24 March 1988, Seri A no. 130
Olsson/İsveç (no. 2), 27 Kasım 1992, Seri A no. 250
Omorefe/İspanya, no. 69339/16, 23 Haziran 2020
Opuz/Türkiye, no. 33401/02, 9 Haziran 2009
Orsus ve Diğerleri/Hırvatistan [BD], no. 15766/03, AİHM 2010
Osman/Danimarka, no. 38058/09, 14 Haziran 2011
Osmanoğlu ve Kocabaş/İsviçre, no. 29086/12, 10 Ocak 2017
Oyal/Türkiye, no. 4864/05, 23 Mart 2010

—P—

P. ve S./Polonya, no. 57375/08, 30 Ekim 2012
P.M. /Bulgaristan, no. 49669/07, 24 Ocak 2012
Panovits/Kıbrıs, no. 4268/04, 11 Aralık 2008
Paparrigopoulos/Yunanistan, no. 61657/16, 30 Haziran 2022
Paradiso ve Campanelli /İtalya[BD], no. 25358/12, 24 Ocak 2017
Parfitt/Birleşik Krallık (k.k.), no. 18533/12, 27 Haziran 2016
Pavel Shishkov/Rusya, no. 78754/13, 2 Mart 2021
Perovy/Rusya, no. 47429/09, 20 Ekim 2020
Petrov ve X/Rusya, no. 23608/16, 23 Ekim 2018
Pini ve Diğerleri/Romanya, no. 78028/01 ve 78030/01, AİHM 2004-V (alıntılar)
Ponornyov/Bulgaristan, no. 5335/05, AİHM 2011
Popadic/Sırbistan, no. 7833/12, 20 Eylül 2022
Popov/Fransa, no. 39472/07 ve 39474/07, 19 Ocak 2012
Pormes/Hollanda, no. 25402/14, 28 Temmuz 2020

—Q—

Q ve R/Slovenya, no. 19938/20, 8 Şubat 2022

—R—

R.B./Estonya, no. 22597/16, 22 Haziran 2021
R.C. ve V.C./Fransa, no. 76491/14, 12 Temmuz 2016
R.I.P. ve D.L.P./Romanya, no. 27782/10, 10 Mayıs 2012
R.K. ve A.K. /Birleşik Krallık, no. 38000/05, 30 Eylül 2008
R.K. ve Diğerleri/Fransa, no.68264/14, 12 Temmuz 2016
R.M. ve Diğerleri/Fransa no. 33201/11, 12 Temmuz 2016
R.M.S. /İspanya, no. 28775/12, 18 Haziran 2013
R.R. ve Diğerleri/Macaristan, no. 36037/17, 2 Mart 2021
Rahimi/Yunanistan, no. 8687/08, 5 Nisan 2011
Ranjit Singh/Fransa (k.k.), no. 27561/08, 30 Haziran 2009
Raw ve Diğerleri/Fransa, no. 10131/11, 7 Mart 2013
Ribic/Hırvatistan, no. 27148/12, 2 Nisan 2015
Rinau /Litvanya, no. 10926/09, 14 Ocak 2020
Roldan Texeira ve Diğerleri/İtalya (k.k.), no. 40655/98, 26 Ekim 2000

—S—

S. ve Marper/Birleşik Krallık [BD], no. 30562/04 ve 30566/04, 4 Aralık 2008
S.C. /Birleşik Krallık, no. 60958/00, AİHM 2004-IV
S.F. ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 8138/16, 7 Aralık 2017
S.H./İtalya, no. 52557/14, 13 Ekim 2015
S.P. /Birleşik Krallık, Komisyon kararı, no. 28915/95, 17 Ocak 1997, rapor edilmemiş
S.N./İsveç, no. 34209/96, AİHM 2002-V
S.S./Slovenya, no. 40938/16, 30 Ekim 2018
Salduz/Türkiye[BD], no. 36391/02, AİHM 2008
Sanlısoy/Türkiye (k.k.), no. 77023/12, 8 Kasım 2016
Schneider/Almanya, no. 17080/07, 15 Eylül 2011
Scozzari ve Giunta/İtalya [BD], no. 39221/98 ve 41963/98, AİHM 2000-VIII
Selçuk/Türkiye, no. 21768/02, 10 Ocak 2006
Sen/Hollanda, no. 31465/96, 21 Aralık 2001
Senigo Longue ve Diğerleri/Fransa, no. 19113/09, 10 Temmuz 2014
Shioshvili ve Diğerleri/Rusya, no. 19356/07, 20 Aralık 2016
Siliadin/Fransa, no. 73316/01, 26 Temmuz 2005
Simonova/Bulgaristan, no. 30782/16, 11 Nisan 2023
Simpson/Birleşik Krallık, Komisyon kararı, no. 14688/89, 4 Aralık 1989, rapor edilmemiş
Soderman/İsveç [BD], no. 5786/08, AİHM 2013
Sommerfeld/Almanya [BD], no. 31871/96, AİHM 2003-VIII (alıntılar)
Sorabjee/Birleşik Krallık, no. 23938/94, 23 Ekim 1995 tarihli Komisyon kararı
Soares De Melo /Portekiz, no. 72850/14, 16 Şubat 2016
Sow /Belçika, no. 27081/13, 19 Ocak 2016
Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç [BD], no. 37283/13, 10 Eylül 2019
Strumia/ İtalya, no. 53377/13, 23 Haziran 2016
Sulak/Türkiye, no. 24515/94, 17 Ocak 1996 tarihli Komisyon kararı, DR 84
Suur/Estonya, no. 41736/18, 20 Ekim 2020
Szolcsan/Macaristan, no. 24408/16, 30 Mart 2023

—T—

T./Birleşik Krallık [BD], no. 24724/94, 16 Aralık 1999
T.A.ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti, no. 25450/20, 30 Kasım 2021
T.C./İtalya, no. 54032/18, 19 Mayıs 2022
T.H./Bulgaristan no. 46519/20, 11 Nisan 2023
T.P. ve K.M./Birleşik Krallık [BD], no. 28945/95, AİHM 2001-V (alıntılar)
Talpisi/İtalya, no. 41237/14, 2 Mart 2017
Tamburini /Fransa (k.k.), no. 14524/01, 7 Haziran 2007
Tanda-Muzinga /Fransa, no. 2260/10, 10 Temmuz 2014
Tarakhel /İsviçre [BD], no. 29217/12, 4 Kasım 2014
Timishev/Rusya, no. 55762/00 ve 55974/00, AİHM 2005-XII
Tlapak ve Diğerleri/Almanya, no. 11308/16 and 11344/16, 22 Mart 2018
Tuquabo-Tekle ve Diğerleri/Hollanda, no. 60665/00, 1 Aralık 2005
Tyrer/Birleşik Krallık, 25 April 1978, A Serisi no. 26
Tysiqç/Polonya, no. 5410/03, 20 Mart 2007

—U—

Udeh/İsviçre, no. 12020/09, 16 Nisan 2013
Ukrayna ve Hollanda/Rusya (k.k.) [BD], no. 8019/16, 43800/14 ve 28525/20, 25 Ocak 2023
Uner/Hollanda [BD], no. 46410/99, 18 Ekim 2006
Unuane /Birleşik Krallık, no. 80343/17, 24 Kasım 2020

—V—

V. /Birleşik Krallık [BD], no. 24888/94, AİHS 1999-IX

V.C.L. ve A.N./Birleşik Krallık, nos. 77587/12 ve 74603/12, 16 Şubat 2021
V.I. /Moldova Cumhuriyeti, no. 38963/18, 26 Mart 2024
V.K./Rusya, no. 68059/13, 7 Mart 2017
V.Y.R.ve A.V.R./Bulgaristan, no. 48321/20, 13 Aralık 2022
Valdfs Fjólnisdottir ve Diğerleri/İzlanda, no. 71552/17, 18 Mayıs 2021
Valsamis/Yunanistan, 18 Aralık 1996 Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-VI
Vavricka ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti[BD], no. 47621/13 ve diğer 5 başvuru, 8 Nisan 2021
Vejdeland ve Diğerleri/İsveç, no. 1813/07, 9 Şubat 2012
Verein Gemeinsam Lernen/Avusturya (k.k.), no. 23419/94, 6 Eylül 1995 tarihli Komisyon kararı, DR 82
Veres /İspanya, no. 57906/18, 8 Kasım 2022
Vinter ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 66069/09 ve diğer 2 başvuru, AİHS 2013 (alıntılar)
Volesky/Çek Cumhuriyeti, no. 63267/00, 29 Haziran 2004
Vorozhba/Rusya, no. 57960/11, 16 Ekim 2014

—W—

Waresiak /Polonya(k.k.), no. 58558/13, 10 Mart 2020
Wetjen ve Diğerleri/Almanya no. 68125/14 ve 72204/14, 22 Mart2018
Whitman/Birleşik Krallık, no. 13477/87, 4 Ekim 1989 tarihli Komisyon kararı
Wunderlich/Almanya, no. 18925/15, 10 Ocak2019

—X—

X/Çek Cumhuriyeti, no. 64886/19, 12 Mayıs 2022
X/Letonya [BD], no. 27853/09, AİHS 2013
X ve Diğerleri/Arnavutluk, no. 73548/17 ve 45521/19, 31 Mayıs 2022
X ve Diğerleri/Bulgaristan [BD], no. 22457/16, 2 Şubat 2021

—Y—

Y.I. / Rusya, no. 68868/14, 25 Şubat 2020

—Z—

Z. ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 29392/95, 10 Mayıs 2001
Z/Bulgaristan, no. 39257/17, 28 Mayıs 2020
Z.B./Fransa, no. 46883/15, 2 Eylül 2021
Zhou/İtalya, no. 33773/11, 21 Ocak 2014
Zorica Jovanovic/Sırbistan, no. 21794/08, AİHS 2013